

I. MÁTYÁS UDVARA.

KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKA.

IRTA

DR. CSÁNKI DEZSŐ.

KIADJA

A M. TÖRTÉNELMI TÁRSULAT.

*

BUDAPEST.

KILIÁN GYÖRGY BIZOMÁNYA.

1884.

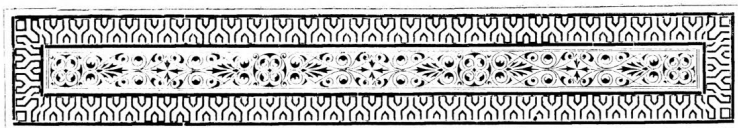

I. MÁTYÁS UDVARA.

IRTA

Dr CSÁNKI DEZSŐ.

ELŐSZÓ.

Elődei Emich Gusztáv úr, aranysarkantyús vitéz s Társulatunk v. tagja, 1880-ban 20 Ft ajánlott fel, mint pályadíjat a következő kérdésre: »Kívántatik a magyar királyok udvartartásának leírása I. Mátyás uralkodása kezdetétől 1541-ig, eredeti kútforrások alapján.« A kérdésre egyetlen pályamunka sem érkezvén, 1881. február 3-án újra kitűzetett. Miután a pályahirdetés ismét eredménytelen maradt, 1882-ben, az adományozó engedelmével, a választmány azon meggyőződéstől vezetve, hogy a kérdésre azért nem érkezett felelet, mert az a jutalomhoz mérve igen nagy korszakot ölel fel, azt oda módosította, hogy a pályázni akarók tetszés szerint akármelyik magyar királyi vagy erdélyi fejedelmi udvartartás leírásával pályázhatnak.

Ezúttal a pályázati hirdetés nem maradt eredménytelen. Csak egyetlen munka érkezett ugyan be, »I.

Mátyás udvara« cím alatt, de az a mértéket teljesen megütötte, mint az a kiküldött bírálóknak következő jelentéséből kitűnik:

J E L E N T É S

Az Emich-féle pályázat eredményéről.

Alúlírottak meg lévén bízva az Emich-pályázatra »I. Mátyás király udvara« cím alatt beérkezett egyetlen pályamunka megbíráásával, jelentésünket a következőkben terjesztjük elő:

A pályázó helyesen fogta föl a kitűzött föladatot, amennyiben a királyi udvar szervezetének, életének, szertartásainak, ünnepélyeinek, palotáinak, kerteinek sat. lehetőleg teljes képét igyekszik adni; sőt kiterjeszkedik Mátyás írói köreire és könyvtárára is.

Példás szorgalommal gyűjtötte egybe az anyagot, nemcsak a nyomtatásban megjelent hazai és külföldi forráskészletet; munkájában levéltári kutatások eredményeit is földolgozza. Csak egy hiányt kell jelezniünk. Nem használja föl az 1494—5-ik évi királyi számadásokat, a melyekből biztos következtetéseket lehetett volna vonni Mátyás udvartartásának oly részleteire, a melyeket a Mátyás korából fönmaradt adatok nem érintenek.

A fölhasznált anyagot pályázó gondosan földolgozta. A munka első fejezetére nézve, a mely az országos közjövödelmeket ismerteti, meg kell jegyeznünk, hogy az csak úgy tartozhatik a munka keretébe, ha abból szerző az udvartartásra következtetéseket von le. Hasonlólag megemlítjük, hogy az adatokat nem mindig értékesíti kellően. Legyen szabad e tekintetben egy érdekes példát hoznunk föl. Megemlíti, hogy a milánói herczeg egy nála időző kitűnő művészszel Madonna-képet festet Mátyás számára. Ezen tény magában véve is figyelemre méltó; de még emelkedik fontossága, ha tudjuk, hogy a művész, a kiról a herczeg megjegyzi, hogy »művészetére nézve nincs párja,« nem lehet más, mint *Leonardo da Vinci*, a ki ez időben Sforza Lajos herczeg udvaránál tartózkodott, és a művészeti élet központját képezé.

Egyébként ezen és egyéb kisebb jelentőségű hiányoktól eltekintve, pályázó munkájával történetírásunknak valódi szolgálatot tett és a történetkedvelő közönségnek vonzó olvasmányt nyújt.

Ennélfogva Alúlfrottak a pályamunkát jutalomra és kinyomatásra érdemesnek ítélik. Minthogy a munka nyomtatásban mintegy tíz ívre fog terjedni, czélszerűnek tartanók, hogy önállóan bocsáttassék közre Budapest, 1883. február 28.

FRANKÓI VILMOS.
B. RADVÁNSZKY BÉLA.

E jelentés következtében felbontatván a jeligés levélke, kitünt, hogy a munka szerzője Csánki Dezső.

Szerző a vele közlött észrevételek alapján pályaművének egy részét újra átdolgozta, mely ezen újabb alakjában ismét közöltetett a bírálókkal, kik most már oda nyilatkoztak, hogy a munka közzététele irodalmukra nézve valóságos nyereség lesz, mert a közönséget I. Mátyás király udvartartásával nemcsak alapos, hanem vonzó olvasmány útján ismerteti meg. A választmány e jelentés alapján elhatározta, hogy a nyertes pályamű a »Századok«-ban adassék ki, s még ez évben mint önálló munka külön kiadásban is bocsáttassék közre.

A választmány e határozatának van jelen kiadással elég téve.

Kelt Budapesten, 1883. nov. 5-én.

Szilágyi Sándor,
titkár.

BEVEZETÉS.

HAZAI történelmünknek Mátyás egyik legtöbbször emlegett alakja; királyul pedig ő a legnépszerűbb. Nem csupán a mi időnkre, az volt évszázadokon keresztül, azzá vált már életében. ¹⁾

Írás és hagyomány keztfognak, hogy emlékét ébren tartsák. Amaz — a történetírás, egy nemrég mult évtizedben hatalmas műben rajzolja uralkodását, emez — a hagyomány, mindennapi életének apróbb, gyakran kicsinyes, gyakran bohókás, de mindig jellemző eseményeit regélgeti versben és prózában egyaránt.

¹⁾ Mily roppant veszteségnek tartá a nép Mátyás halálát, még ama híres példabeszéd sem mutatja oly jellemzően, mint Bonfini egy megjegyzése. Nemsokára — ugymond — hogy meghalt a király, így sóhajtott fel a nép: »megfizetnök mi az adót hatszorosan is, csak támadna fel!« (Bonfini. *Rerum ungaricarum decades. Hanoviae. 1606. 655. l.* Rövidség okáért csupán a lap-számot idézzük.)

És méltán. Az ő egyénisége, tettei, kivált a felléptét megelőző és halálát követő ellentétes események élénk világitásában — nagy mértékben alkalmasak, hogy felköltsek a történetíró lelkesedését, támogassák buzgalmát s fentartsák a firól-fira szálló köztudat rokonszenvét és ragaszkodását.

Atyja, maga is országhormányzó és főkapitány, ki fegyverrel kezében csaknem évenként újra megmenti a haza épségét, s kinek mégis egy gyermek-király féltékenységevel s egy egész udvar irigységével kell folyvást küzdenie, — már életében mondaszerű alakká válik. ¹⁾

Ilyen apától származni annyi, mint egyuttal örökölni annak minden dicsőségét. A rokonszenvet pedig akaratlanul is növelé iránta, bátyja bűnös kivégeztetése.

Hogy trónra lépett, mindjárt, később is egész pályáján fényes tanujeleit adá uralkodásra termett nagy tehetségeinek. Államférfi, katona és diplomata, s mindenik kiváló: szokatlanul merész és eredeti. Természettől büszke, mint király pedig méltóságos és hódolatot követelő; de vállalkozó, találékony, sőt fortélyos — ha tenni kell. Hirtelen haragu és heves; de nyílt, ép szívű, inkább szeretetre hajlandó s a jókedv barátja. Zsarnok, mert önfejű és szigorú; de méltányos, mert főurhoz és pórhoz egyforma. Uralkodói feladatairól magas fogalmai vannak, — ebben az értelemben becsvágyó. Fogékony lelkű. Van érzéke a szép iránt irodalomban, művészetben és emberekben, eszmékben és külsőségekben s ezért nemes izlésű, habár érzéki és babonás. Átalában mind értelmi, mind erkölcsi jelleme határozott, feltűnő, — a sze-

¹⁾ Átalános volt a népnél a hiedelem, hogy nem fogja őt a fegyver.

mély és a modor számos megkapó vonásaival, melyeknek varázsa alatt álltak egykoron kortársai: barátai és ellenségei, s állunk a hagyomány révén nagyrészt mi utódok is.

S az évszázadok, melyek utána következtek, az összehasonlítás által csak növelék nagyságát. Mert ezek meghozták egymásután, a mit ő nem türt vagy a mi ellen küzdött: árnyék-királyok gyámoltalanságát, urak czivódását, — majd a több évszázados török meg német jármot.

És végül a mi fő: Mátyás vérünkben való vér; a nemzet öntestéből emeli trónra s ő viszont e trónon önmagában a magyar nemzet eszméjét teszi nagygyá.

Ily királynak, ki egy a maga nemében, méltó ösmernünk udvarát. Összekerestük az adatokat s igyekeztünk hű képet alkotni azokból. Vajha tisztábbak lettek volna a nyomok, melyek után indúltunk, s bővebb a forrás, a melyből merítettünk.

ELSŐ FEJEZET.

MINT a középkorban általában, a Mátyás idejében is ugyanazon jövedelem-forrásokból fedezték az állam és az udvartartás költségeit. Magokat a jövedelmeket újabb vagy régibb keletű *törvények* szabják meg, azt azonban: mennyi fordittassék azokból az állam s mennyi az udvar szükségére, a XV. század végeig sohasem mondta ki az országgyűlés. Hallgatag magára a királyra bizta. Ha tehát egy-egy királynak volt tehetsége, hogy nagy összegeket szavaztasson meg a rendekkel s be is tudta szedetni a kivetett adókat: *csupán rajta állt, hogy fényes udvart tartson.*

Mátyás ilyen király volt. Kitűnően érté a módját, hogyan kell fenéig kiaknázni a jövedelem-forrásokat s hogyan lehet újakat is teremteni, ha a szükség úgy kívánja. Nem tudjuk ugyan, mennyit költött évenként udvarára, minthogy az ő idejéből királyi számadások nem maradtak fenn, ¹⁾ azt azonban látjuk a szétszórt adatokból, hogy *gazdag jövedelmei voltak.*

¹⁾ Szinte csodálkoznunk kell, hogy míg II. Ulászló és II. Lajos korából oly királyi számadások maradtak fenn, melyek nyomán egy-egy év bevételeit és kiadásait pontosan meghatározhatjuk, — Mátyás uralkodása idejé-

E gazdag jövedelmek alkoták a Mátyás fényes udvartartásának alapjait. Ezekről kell tehát először, habár vázlatosan is képet nyujtanunk. Mivel az államnak és a királynak jövedelmeit ebben az időben *nem különböztették meg, mi sem* választhatjuk el egymástól. De épen ezért nem is szükséges.

Vizsgálódásunk eredménye néhány átlagos szám leend; oly számot, mely Mátyás uralkodásának minden évre ráillenék, hiába keresünk a kutfőkben.

Mátyás 32 évig uralkodott. S e hosszú időszak kezdete, végétől nagyon elüt. Egy szerény és — mondhatjuk — szegény jövedelmü trónra ültették őt. Mint látszik, V. László idejében az évi bevétel alig haladta meg a 110—120 ezer forintot.¹⁾ És e jövedelem nem igen szaporodott Mátyás korában sem az első évek alatt. 1459-ben még elég csekély volt. Ez év tavaszán Gentilis de Curte, a milanói hercegnek Bécsben időző követe, urához irt jelentésében azt állítja, hogy Mátyás királynak nincs több jövedelme 200,000 arany-forintnál, s ebből is tulajdonkép csak 135,000 forint az övé.²⁾ De már körülbelül egy évtized mulva,

ből semmi ilyenmü jegyzékünk sincs. Pedig Mátyás alatt állam és udvar háztartása rendezettebb vala, mint említett utódei idejében; arra pedig biztos nyomunk van, hogy kincstartói mind a bevételekről mind a kiadásokról számadást vezettek. Jankovich, a nemz. muzeum könyvtárában őrzött egyik kéziratában meglepő határozottsággal hivatkozik e számadásokra. Mennyi jöhizseműséggel? — nem tudjuk. Az egykoru adatok közül az Orsz. Lltárban fennmaradtakat említhetjük. (Dl. 19499., 19452., 19674.) Utóbbinak tanúsága szerint, a vidékről is lajstromokkal küldték be a pénzt Budára, Bécsbe, s az adószedők pontos kimutatást szerkesztettek a kincstartó által a király nevében utalt összegekről. Russ Menyhért svájci követ jelentésében pedig ezt olvassuk: »Item . . . alle unser rechnung . . . mit dem schatzmeister . . . ward . . . mit uns gerechnet, und schreib man das in des schatzmeisters buch und ward dem nach die rechnung uss dem buch geschrieben.« Alább pedig: »Dies ist min schuld und rechnung, dz in des schatzmeisters buch und in der Eitgenossen Instruction geschrieben wart« . . . Segesser. Die Beziehungen der Schweitzer zu Mathias Corvinus, König von Ungarn in den Jahren 1476—1490. Luzern. 1860. 102. és 103 lap.

¹⁾ Thallóczy: A kamara haszna. 85. l.

²⁾ Mátyáskori diplomáciai emlékek. I. 51. l. 1462-ben pedig (máj. 28.) a velencei követ Thomasi Péter azt jelenti a dogenak, hogy Mátyás

midőn a cseh, majd később midőn az osztrák háboruk beköszön-
tenek, a zsoldos hadsereg állandósul, s egyidejűleg Beatrix jöve-
telével az udvartartás is mind nagyobb összegeket emészt fel, —
a mily mértékben kiadásai növekednek, azonképen szaporodnak a
jövedelmei is Mátyás kincstárának. ¹⁾ Ő nem úgy tett, mint utóda
a Jagellók, kik *ha megszorultak — kölcsön vettek; Mátyás —
jövedelmeit fokozta* ilyenkor.

Háromféle tudósításunk van a Mátyás kincstárának évi
jövedelméről. Oly tudósítások, melyek részletekbe is bocsátkoznak,
végösszeget is mondanak. Az első a *pápai nuncius-é*, a hatvanas
évekből való; a második *Surriano* velencei követé 1516-ból; a
harmadik pedig *Bon Alajos* ugyancsak velencei követé,
1519-ből. ²⁾

A pápai nuncius jelentése szerint a király rendes jövedelme
200,000 aranyforintra rug *évenkint*. *De magából* e jelentésből
kitűnik, hogy a végösszeget a nuncius csekélyre mondá. Mert ha
tétéleit csak nagyjából összeadjuk is, nem 200,000, hanem 260—
270,000 forintot nyerünk. Hogy pedig Mátyás valóságos jöve-
delme nem ennyi volt, az is mutatja, hogy a nuncius a mi fő: az
adót nem számítja.

Nagyobb összeget mondanak a velencei követek. *Surriano*
nem kevesebb mint 940,000, *Bon* pedig 800,000 arany-forintot.
Jellemző, hogy ugyanazon állam két követe 3 évi időközben 140
ezer forint különbséggel referál. ³⁾ Világosan mutatja ez, hogy
Mátyás jövedelmei évről-évre nem voltak egyenlők. Egyszersmind,

pénz dolgában nagyon szűkőn van, s egyhamar nincs is honnan vennie.
(U. o. I. 143. l.)

¹⁾ Hogy a zsoldosok tartása mily roppant összegekbe került, pana-
szolja 1488-ban, mondván, hogy ezek juttatták tönkre kincstárát. (Teleki.
Hunyadiak kora. XII. 340. l.) Az udvartartás költségeinek 1478 óta történt
növekedéséről lásd Bonfini, 630—631. ll.

²⁾ Kovachich, *Scriptores rerum hung. minores*. II. 17. és 30—32. ll.
Magyar Történelmi Tár. 1878. XXV. 53. l. és U. o. 151. l. A két utóbbi
Marino Sanuto Világkrónikájában. *Bon* jelentése az Akadémiai Értesítőben
s innen külön lenyomatban is megjelent 1856-ban.

³⁾ Láttuk, hogy ez összeg eleinte Mátyás egy egész évi jövedelmének
felelt meg.

hogy mindkét követ kerekszámokat ad, s adatait mindkettő Mátyás uralkodásának utolsó korszakából vette, melynek bevételei csakugyan nagyobbak lehettek, s melyről az emlékezet még legélénkebb vala. Egyébiránt lehetetlen fel nem ismernünk mindkét jelentésben azt a törekvést, hogy a Mátyás és a Jagellók jövedelmei közt levő különbséget, az utóbbiak rovására — minél ríkítőbb színben tüntessék fel. ¹⁾

De vizsgáljuk a részleteket.

A nuncius szerint a *sóbányákból* folyt be a legtöbb jövedelem; néha 80, — legtöbbször 100 ezer forint körül. Bon Alajos ugyanezek jövedelmét 100,000, Surriano már 140,000 aranyforintra becsüli. A különbség a három összeg közt 40—50 ezer forint. E nagy számokból mindenesetre láthatjuk, hogy a sóbánya-jövedelem ingadozott; de viszont azt is, hogy Mátyás gondozása következtében rövid két-három évtized alatt kétszeresen, sőt háromszorosan is megnövekedett. ²⁾

Másik fő jövedelem-forrás az arany, ezüst és a többi *fémek bányászata*, mely czímen a nemes fémek beváltásából, a bányabérből (urbura) s egyuttal a pénzverésből befolyó hasznot is érthetjük. Eme jövedelmeket az ugynevezett pénzverő- vagy bányakamarák kezelték. A nuncius szerint a pénzverő-házakból 44—54,000 forint szokott befolyni. Bon ugyane jövedelmet 100,000, Surriano pedig már 400,000 forintra teszi. A különbség e czim-

¹⁾ Surriano szerint II. Ulászlónak 219,000, Bon szerint II. Lajosnak 140,000 forintnyi évi jövedelme volt. E tudósítások az e korból fennmaradt királyi számadási könyvek adataival körülbelül megegyeznek. II. Ulászló alatt ugyanis 1494-ben 177,305 forintra rugott az összes bevétel, a következő évben pedig még kevesebbre, csak 136,634 forintra. (Engel. Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. I. 182. és 187. II. A II. Ulászló-féle számadás alapján, de a melybe a Tiszán túl fekvő déli megyék adózása csak kis részben van felvéve.) II. Lajos idejében pedig, pl. 1523 végén 180,790 forintra irányozták elő az évi rendes jövedelmet. (Lásd Fraknói V., II. Lajos és udvara. Budapesti Szemle. 1876. X. k. 141. l.)

²⁾ V. László idejében 33,000 forint folyt be e czímen (Thallóczy. A kamara haszna. 85. l.); de már 1459-ben Frigyes császár 60,000 forinttal véli megválthatónak a magyarországi sókamarák évi tiszta jövedelmét (Teleki. X. 630. l.)

nél óriási, s alig magyarázható csupán a jövedelem hullámzásából. Annyi bizonyos, hogy a nunciustól mondott összeg igen csekély, ¹⁾ a Surriano-féle összeget pedig ha elérte is valaha egy-egy jó esztendő, az bizonyára nagy ritkaságok közé tartozott. Egyébiránt ne feledjük, hogy Mátyás, kivált eleinte, sok rossz pénzt is veretett; mely visszaélés több ezer forintnyi jövedelemnek lehetett forrása, s másfelől, hogy 1476 óta a bányák jó része Beatrixnak és nem Mátyásnak jövedelmezett. ²⁾

A *harminczadból* a nuncius szerint szintén 80—100,000 arany folyt be a Mátyás kincstárába. Surriano a harminczadot a huszaddal és a negyveneddel foglalja össze, s azt állítja, hogy e három forrás összesen 50,000 aranyat szokott jövedelmezni. Bon egyáltalán nem is említi. ³⁾ Jellemző, hogy e czímnél Surriano mond felényi összeget, mint a pápai nuncius. Valószínűen utóbbinak van igaza, s Surriano talán valamelyik háborus évről szerezte adatát, midőn e jövedelem rendszerint meg szokott csappanni.

¹⁾ A nuncius nem ismeri mind a pénzverő kamarákat. Pl. a kassait, melyből 1461-ben 5000 forint körül folyt be. (Teleki. XI. 3. l.). Ennyiért adja bérbe V. László is 1451-ben (U. o. X. 297. l.)

²⁾ II. Ulászlónak e czímen 36.000, II. Lajosnak csak 14.000 forintja volt. Mily messze áll ez a Mátyás-féle jövedelemhez! Ide vezetett a bányák elhanyagolása, majd jövedelmük bérbeadása. Mátyás nagyrészt házilig kezelte azokat. S látjuk, hogy midőn egy-egy részét bérbeadta, kevesebbet kapott belőlök. A nuncius ugyanis az erdélyi pénzverő-kamarák jövedelmét évenként 6000, a Nagybányáét 20,000 forintra becsüli. S midőn Mátyás 1468-ban a szebeni, offenbányai és nagybányai pénzverdéket a bányajövedelemmel együtt egy évre bérbeadja, csak 13,000 forintot kap meg értök, épen *félannyit*. (Wenzel. Magyarország bányászatának kritikai története. 113. lap.) Külömben, hogy mily előhaladott állapotban volt ez időben hazai bányászatunk, az is mutatja, hogy külföldiek: oroszok, sőt angolok és francziák is szívesen hivatkoznak rá, mint követendő mintára. (U. o. 154—155. ll.) Lásd még: U. o. 161. lap. Teleki. XII. 169. l. Kovachich. Formulae solennes styli. Pest. 1799. 485. l.

³⁾ Ő csak 400,000 forintot részletez a 800,000-re mondott fő-összegeből. A só-, a fém-bányászat és az adó jövedelmét. Hogy ama nagy összeget elérhessük, bátran vehetjük 100,000 arany-forinttal a harminczad-jövedelmet; annál is inkább, minthogy *szerinte* II. Lajos alatt is befolyt e czímen 20,000 arany.

Külömben abból, hogy Surriano oly sokfélét együvé markol, látszik hogy nem tájékozódott eléggé. Mátyás a harminczadot 1467-ben rendezvén, bizonyára jövedelmezőbbé tette, s ettől fogva (néhány évig) korona-vámnak nevezték.

A nuncius végül a *rézelandást, a zsidók adóját és más forrásokat* összefoglalván, azt állítja, hogy ezekből mindössze 30,000 forint jövedelme van évenként a királynak. Hasonló tételt a velencei követek tudósításaiban természetesen hiába keresünk.

Surriano még egy jövedelmi forrást említ, az ugynevezett *koronajavakat*. A mit mond, becses dolog. Tizenkét várból és négy földterületből állnak szerinte e birtokok, köztük három sziget a Dunán: Mária, ¹⁾ Csepel (Zopodia), és egy harmadik. Eme koronajavak ²⁾ évenként ötvenezer forintot jövedelmeztek Mátyás királynak. ³⁾

¹⁾ Talán a mai Margitszigetet érti, melyet Boldogasszony szigetének is neveztek régente.

²⁾ Ide számíthatjuk Diós-Gyórt, talán Tatát, Fogaras vidékén valamint Komárom, Hont, Nógrád, Solt, Pest, Pilis, Somogy, Heves, Fehér, Abauj Zólyom és más megyékben nagyobb földterületeket. A koronajavaknak elidegeníthetlenségét az 1467. évi törvény rendeli el. (Lásd még: Teleki X. 43., 47., 50., 53. ll. Epistolae Matthiae Corvini. III. 11. l.) 1476 óta nagy részüket Beatrix részére utalta a király.

³⁾ Surriano állítja ezt s állításának némi próbája is van, a mely mellette bizonyít. Ha ugyanis az *adó*t, amely a koronajavak után járt volna, ismerjük: visszakövetkeztethetünk magára a *jövedelemre* is. Minthogy Mátyás idejéből adójövedelmi kimutatás nem maradt fenn, az 1494. évit vesszük fel kules gyanánt. Ez évben a koronajavak egy része Ulászló király, más része pedig még mindig Beatrix királyné kezén van, s a királyé után mintegy 1900, a Beatrixé után mintegy 3200, összesen tehát körülbelül 5000 *forint* adót vetnek ki. (Természetesen a király nem fizetett adót, mintegy önmagának; Beatrix pedig — úgy látszik — 2600 forintnyi átalány-adóval váltotta meg magát.) A jövedelem tehát Mátyás idejében könnyen felrughattott 40—50,000 *forintra*. Annál is inkább, mert valószínű, hogy a koronajavak egy kisebb része a Corvin János kezén maradt, más kisebb rész 1494-ben talán már zálogban is volt, s pl. a tatai korona-uradalom adója nem foglaltatik a fentebbi 5000 forintban. De másfelől, mivel Mátyás a koronajavak nagy részét Beatrix, kisebb részét pedig János herczeg számára deputálta, nem kaphatott e czímen állandóan egyforma jövedelmet.

Következik az *adójövedelem*, melyről már törvények intézkednek.

Uralkodása elején Mátyás rendszerint beérte az elődeitől örökölt s immár évszázados szokás és törvény által szentesített kamaranyereséggel. ¹⁾ De már a második évtizedben (1467) a nagyszámu mentességek miatt alászállt eme jövedelmi forrást ujjal cserélte fel, az ugynevezett királyi kincstári adóval, melyet a nemeseken és a papokon kívül mindenki fizetni tartozott. Ez adó egy-egy kapu után husz denár vala, ²⁾ s bizonyára szaporitá néhány százalékkal az eddigi jövedelmet. A hatvanas évek végén, a cseh háboruk ideje óta pedig, rendessé válik egy másik, már eddig is több ízben előfordult, jóval jövedelmezőbb adónem, az ugynevezett subsidium. ³⁾ A király annak fejében, hogy a nemesek nem vesznek részt a külső hadjáratokban, esetről-esetre szavaztatja meg a segílyt a török ellen, minden jobbágy-kaputól egy aranyforintot. Ha ezt megszedeté, rendszerint békét hagyott a kincstári adónak.

E segílyt a nuncius is említi, de összegét nem ismeri. Surriano az adójövedelmet 300,000 ⁴⁾, Bon Alajos 200,000 aranyforintra becsüli. Ugy látszik, e tételnél Surriano jár közelebb az igazsághoz, — a mint ezt egyéb tudósítások mutatják, melyek szavahihetőbbek, mert *egykoruak*.

Roverella Florius, a ferrarai herczeg követe, 1475-ben azt írja Budáról urának, hogy a rendek a most lefolyt országgyűlésen minden füstre (foco) egy aranyforintot vetettek ki, s hiszik, hogy

¹⁾ Kovachich. Sylloge Decr. 1458. art. 2. 10.

²⁾ Kovachich. Vestigia Comitiorum. 376. l.

³⁾ Albert király korában merül fel először. Mátyás már 1459-ben megajánltatja. (Az év vége felé. L. Orsz. Lltr. Dl. 15418.) Ugy látszik, eleinte e nélkül is megszedeté. Ezt mutatja a rendeknek 1471-iki határozata: ne szedjen a király semminemű rovást az országlakosoktól, azok akarata nélkül. (Decret. 11. §.) Külömben törvénytelen eljárásra nem is volt szükség: megszavazzák a rendek mindig, a mit kíván, 1478-ban pl. öt évrre egymásután.

⁴⁾ Világosan a subsidiumot vagy dicát érti. »Li iobaioni zoe villani pagano ducato uno per testa in 74 contadi.« Ez ugyan nem igaz, mert »portánkint« vagy »füstönkint« és nem »fejenkint« fizették.

e réven több mint 500,000 forint fog befolyjni. ¹⁾ A következő 1476-ik év elején pedig, a hazánkat és az udvart jól ösmerő Lupus Lukács, Mátyás király tanácsosa arról tudósítja a milanói herceget, hogy a magyar országgyűlés *szokás szerint* (secondo l'usanza) 300,000 aranyforint adót vetett ki a török elleni háborúra. ²⁾ Ugyancsak Lupus ugyanez év (1476.) okt. 27-éről azt írja a milanói hercegnek, hogy a Pécssett tartott országgyűlésen a bárók beleegyezésével minden füstre (foco) egy forint adót vetettek ki. ³⁾ Szerette volna megtudni, mennyi lesz e czimen a jövedelem, de senki sem mondhatja vala meg bizonyosan. Némelyek 300,000, mások 400,000 aranyforintot emlegettek. ⁴⁾

Az évi adó összegét tehát már az egykoruak sem tudták pontosan meghatározni; annyi azonban világos, hogy a subsidialis adózás a hetvenes évek közepén már rendessé vált, s jövedelme ha ingadozott is évről-évre, aligha szállt alább 300,000 forintnál s néha elérte a félmilliót.

Mindezekhez járult még, — a miről azonban fentemlített kutfőink megfeledeznek: *a városok adója*. Az a forrás, melyből mint általában minden középkori fejedelem, Mátyás is legtöbbször és legkönnyebben meritett szorultságában. Nem tudjuk ugyan, mily összeg folyt be e czimen évenként, de a városok e korbeli virágzó állapotából s Mátyás szigorúságából következtethetjük, hogy nem kevés. Külömben ha a szükség ugy kívánta, a rendesnél nagyobb összegekkel is megróttá őket. ⁵⁾

Ime ezek valának a főbb *rendes* jövedelemforrásai a Mátyás

¹⁾ Mátyás k. d. e. II. 272. l. 1475. jul. 18. Budáról.

²⁾ Mátyás k. d. e. II. 347. l. 1476. febr. 18. Budáról.

³⁾ Mátyás k. d. e. II. 334. l. Budáról.

⁴⁾ Különös, hogy egy év alatt két ízben is tartanak országgyűlést s kétszer szavaznak meg subsidiumot. Ugy látszik, az októberi a következő 1477-ik évre szólt.

⁵⁾ Gyakran ráizen egyik-másik városra, fizessen rövid napok alatt ennyi meg ennyi ezer forintot. Lásd az idevonatkozó kutfőket: Teleki XI. 35., 414., 442., 564., 568. U. o. XII. 388., 449., 477. l. Thallóczy. I. m. 103. l. és okl. told. LXVIII. LXIX. LXXI. Hatvani. Brüsszeli okm. t. I. 6. l. sat. Hazai okm. tár. III. Több okl. Ragusa város adózásáról.

kincstárának. A fentebbiek után átlagosan mondhatjuk, hogy belőlük évenként mintegy *nyolczszázezer* forintot vett be. ¹⁾

Körülbelül ennyi rendes jövedelmük volt ez időben a többi elsőrangú európai hatalmasságoknak is. ²⁾

De teremtett Mátyás — nagyrészt alattvalói panaszára — *rendkívüli* forrásokat is.

A cseh háboru első éveiben rá-rátette kezét az egyházi vagyona s megadóztatá a papokat. ³⁾ E rovásra ment, hogy a Szécsi bíbornok által az esztergomi bazilika építésére hagyományozott 8000 forintot is a saját kincstára számára foglalta le. ⁴⁾

Jövedelmet csinált az ugynevezett nádori vagy országos törvényszékek megváltásából; ⁵⁾ s birtokügyekben is gyakran vezette a jövedelem-csinálás szempontja. Hamar megfosztott egyeseket birtokuktól, s gyakran nem szívesen tett új adományt. ⁶⁾

¹⁾ Mindenütt a kisebb középszámot kerestük: sóbányák: 110,000; aranybányák: 150,000; harminczad, huszad, ötvened: 125,000; koronajavak: 40,000; városok és zsidók adója: 25,000; subsidium: 350,000. Némely apróbb s nem állandó jövedelmet mellőztünk is, minők a székelyadó, udvarnoki adó (Muzemni. reg. okl. 1477. évhez), a városok ujévi ajándéka, s a rendes adó miatt el-eltünő szlavoniai nyest-adó. (Teleki X. 65. l. sat.)

²⁾ Egy 1454 körül irt kimutatás szerint a francia királynak egy millio, az angol királynak 700,000, a spanyol királynak 800,000, Burgundia herczegének 900,000, a milánói herczegnek 500,000, Velenczének 800,000 forint jövedelme volt rendesen. Firenzének csak 200,000, a nápolyi királynak 310,000, a pápának 400,000 forintja volt. (Marino Sanutótól. Közli Cantu is. X. k. 636. l.)

³⁾ A mivel aztán csaknem az egész főpapságot ellenségévé tette. Azt hívé — mondja Bonfini — hogy midőn a közjóért harczol, a közjavakat felhasználhatja. Külömben Mátyás azzal menté magát, hogy a pápa, ki a cseh háborúba beletüzelt, követte Roborella által ily rendkívüli eszköz használatát is megengedé neki. (Bonfini, 564., 565. ll.) De nem is csupán Mátyás volt az egyedüli, a ki az adó e neméhez folyamodott. Értett hozzá szomszédja: III. Frigyes is. (Lásd Schober: die Eroberung Nieder-Oesterreichs durch Mathias Corvinus in den Jahren 1482—1490. Wien. 1879. 17. l.)

⁴⁾ Bonfini. 538. l. Általában úgy látszik szerette emlegetni, hogy a magyar főpapok birtokaikból minden nagy költségük mellett is még »bonam pecuniae quantitatem sibi residuare possint.« Epist. Matth. Corv. IV. 45. l.

⁵⁾ Teleki. XI. 346., 350. l.

⁶⁾ Corpus Juris. 1471. §. 10. 1478. 9., 10. stb.

1488-ban pedig a szarvasmarhának kivitelét — a miből a legtöbb földbirtokos pénzelt — Olaszország felé teljesen betiltotta, a míg az ő — Velenczébe küldött ökrei el nem kelnek. »Nem szerezhetünk készpénzt másunnan« — mentegeti magát a különös rendszabály miatt. ¹⁾

De a mi fő, nem rettent vissza kétszeresen, háromszorosan, sőt néha négyszeresen is megszedetni az adót. ²⁾ S holott az országgyűlés határozottan »portánkint« veti ki, Mátyás — ha a szükség követeli — »füstönkint« (azaz kéményenkint) hajtja be. Hiába szállalnak fel ez ellen a rendek 1474-ben; ³⁾ ha a jelenlevő külföldi urak fentidézett jelentéseinek hinnünk szabad — bizony megszedette ő az egy aranyat 1475-ben és 1477-ben is minden füsttől. S valószínűen más években is. Sőt Bonfini azt állítja, hogy volt olyan év, melyben a subsídiumot már nem is a füstre, hanem a személyekre vetette ki, s így a sokszorosan jövedelmezőbb fejadót szedeté. ⁴⁾

S ha kivetette, volt rá gondja, hogy be is folyjon. A törvénykönyv és egyes okmányok is bizonyítják, hogy e részben elég rendezettek valának a viszonyok. Pedig a dolog épen ezen fordult meg. ⁵⁾

Hogy aztán egy-egy év jövedelmét mily nagyra növelték eme törvényellenes szivattyúzások, — könnyen hozzávethetünk, ismerve a dicajövedelmet. Lehetett év, midőn kevés hiányzott a

¹⁾ Orsz. Lltár. Dl. 19436.

²⁾ A nuncius is említi (I. h. 31. l.) és 1489-ben maga Mátyás is bevallja. (Teleki. XII. 449. l.) A »terna quaternaque vectigalia«-ról Bonfini emlékezik. (623. és 655. ll.) Egyébiránt — kisebb mértékben — III. Frigyes is gyakorolta. (Schober. I. m. 28. l.)

³⁾ 4. §.

⁴⁾ 564. és 623. ll.

⁵⁾ Lásd pl. Teleki. XI. 570., 571., 573. ll., továbbá az 1474. évi decretumot s több érdekes oklevelet a Magy. Nemz. Muzzeum oklevélgyűjteményeiben. Legjellemzőbb az a levél, mely szerint midőn Mátyás halálának híre elterjedt, a szlavoniai taxát nem bírták többé behajtani az adószedők: »Residuitatem vero ejusdem taxae, publicato morte ipsius domini regis, exigere non potuissent.« (Orsz. Lltár. Dl. 19674.) Hires ellenfele III. Frigyes nagyrészt azért nem boldogul, mert a kivetett adót mindig csak félig-meddig bírja beszédeni.

két millióból. Kivált ha még a hódított tartományok adóját is számítjuk.

Erről azonban csak fogyatékos adataink vannak. Tény, hogy a háboruk roppant költségei fedezésére ¹⁾ Mátyás gyakran vetett ki Ausztriában nagy sarczokat. A mi pedig a rendes adózást illeti, eleinte az alsó-ausztriai rendek által megszavazott Frigyes-féle adókat tartá fenn. Az 1487. évi márcziusban összehívott tartománygyűléssel azonban mindez adókat eltörölteté s a borra, sóra, ökörrre, juhra és minden be- és kiviteli czikkre vettetett ki megszabott mennyiségű adót. ²⁾ Mint látjuk, ez adóalap teljesen elűt a hazánkban divottaktól, s általános természeténél fogva tág tért nyitott a visszaélésekre. A miket annyiszor felpanaszolnak Mátyásnak az osztrákok: az adóemelések is nagyrészt e körülményből magyarázhatók. S nem is ez volt a főbaj a tartományra nézve. Hanem az, hogy Mátyás, mint hazájában, itt is kérlelhetetlen szigorúsággal hajtata be a megajánlt adókat. Holott Frigyes alatt, kinek nem volt elég ereje, hogy szigorú is lehessen — épen az ellenkezőhöz: a folytonos huzás-halogatáshoz voltak szokva. ³⁾

Mennyit vett be Mátyás évenként készpénzül e tartományból, — adatok hiányában nehéz eldönteni. Tény, hogy egyedül Bécs város 2000 font fillért fizetett évenként, a mi mintegy 20—22,000 magyar forintnak felelne meg. ⁴⁾ Ez összegből itélve, e tartomány adója bizonyára elérte évenként a Mátyás által követelt váltságdíj (700,000 forint) 10⁰/₀-át.

¹⁾ Az 1480. évi háboru hetenkint 12,000, Haimburg ostroma pedig összesen 200,000 forintjába került. (Müller. Reichstags-Theater II. d. 751. l. Bonfini. 620. l.)

²⁾ Schober. I. m. 131. l.

³⁾ Schober. Több helyen. Pl. I. m. 128., 151. ll.

⁴⁾ Hogy Frigyes idejében ennyit fizetett, látjuk Chmelnél. (Monumenta Habsburgica. III. 339. és 691. ll.) 1486. jul. 28-án pedig rájok ír Mátyás, fizessék meg kincstartójának a hátralékos 1000 fontot azonnal. (Schober. I. m. 128. l. a »Wiener Stadt-Archiv« eredeti oklevele nyomán.) Hogy legjobban Bécs várost nyomta a sokféle teher, látjuk Schobernél. (I. m. 128—129. és 152. ll.) Lásd még: Dr. Carl Schalk: Der Münzfuss der Wiener Pfennige in den Jahren 1424—1480. (Nummismatische Zeitschrift. Wien. 1880. 330—331. ll.)

A cseh tartományok pedig: Morvaország, Szilézia és Luzácia, melyeket Mátyás minden felségjoggal birt, már a hatvanas évek vége óta adóznak, valószínűen szintén a váltságösszeg (400,000 frt) hasonló százaléka arányában. ¹⁾ E részben az átlagos számításnak Eschenloer egyik elbeszélése szolgálhat alapjául. Mátyás ugyanis 1479-ben 12,000 magyar forintot követel Boroszlón. A város erre követséget küld hozzá, hogy inkább rendes (de kevesebb) adót vessen ki rájuk, ezt szívesebben és könnyebben megfizetik, mint azelőtt is tették. Végre hosszas alkudozás után abban állapodnak meg: fizessen a város 10 éven át évenként 3000 forintnyi sör- és bor-adót. A 10 év leteltével pedig ne fizessen többé sem Mátyásnak, sem utódainak soha. ²⁾

Még a török elleni külföldi segély mehetne jövedelem-számba. Mert látjuk, hogy Mátyás a pápától és Velenczétől pénzüil többet kapott, mint akármelyik előde vagy utóda, — ámbár külömben épen nem sokat. Eleinte Velence, majd a pápák küldözgetnek kisebb összegeket. ³⁾ 1464-ben II. Pál pápa — előde hagyományát megpótolva — 50,000 aranyat, ⁴⁾ 1475-ben IV. Sixtus 50,000. Velence 43,000 forintot; ⁵⁾ 1478-ban ugyancsak IV. Sixtus 100,000 forintot küld. A 400,000 forintos gyűjtések azonban megmaradtak ígéretnek, s Mátyás bosszankodhatott miattok eleget, ha egyáltalában bizott bennök. ⁶⁾

¹⁾ »Pro huiusmodi iuris cessione fizetendő a 400,000 forint. Tehát nem, mint gyakran állítják, csupán hadikárpótlásul. (Katona. Hist. Cr. IX. 204. l.)

²⁾ Eschenloer. Geschichten der Stadt Breslau. 1827. évi boroszlói kiadás. 402—403. ll. Ugyancsak Boroszló egymagára 6000 forintot fizetett az 1476-iki mennyegző költségeire, mely czímen Mátyás a magyar városokat is megadóztatta. Már előbb is több ízben sok ezerre menő élt; 1474-ben készpénzt Boroszlóval együtt mind a három tartomány. (U. o. 303., 304. ll.)

³⁾ Mátyás k. d. e. Több oklevél az I. kötet elején és II. 20. és 223. ll.

⁴⁾ Bonf. 537. l. Teleki XI. 123. l. Vespasiano Bisticci szerint 80,000 aranyat küldött volna. Ez azonban — mint látjuk — nem igaz. (Ábel. Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon. 225. l.)

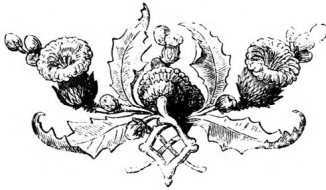
⁵⁾ Bonfini. 579. l.

⁶⁾ Lásd: Bonfini. 600 l. Mátyás k. d. e. II. 295. és 347. U. o. 312 ll. stb.

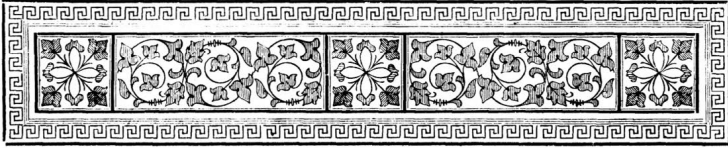
Végre ne feledjük, hogy Mátyás mint magán ember is, atyja után egyike az ország leggazdagabb földesurainak. Magyarországon és Erdélyben a legjövedelmezőbb vidékeken bányái és roppant terjedelmű birtokai vannak. Igaz, hogy eleinte anyjának, később János fiának számos nagy birtokot adományoz, de ezek egy részét nem is magán-vagyonából, hanem a koronajavakból szakítja el. ¹⁾ Utódait egyebeken kívül az is teszi koldusokká, hogy Magyarországon semmi magán vagyonuk sincs, s a koronajavak egy része szintén a János herczeg kezén maradt. Ők aztán mintegy utalva voltak rá, hogy maradványait is elpusztítsák. ²⁾

¹⁾ Érdemes volna a Hunyadiak birtokviszonyait külön monographiában megvilágosítani. Teleki (X. és XI. k.) mintegy 30 idevonatkozó oklevelet közöl. Az Orsz. Lítár oklevelei s más, különösen János herczeg birtokviszonyaira vonatkozó adatokból igen tanulságos képet lehetne összeállítani.

²⁾ Surriano már II. Ulászlóról mondja: »Queste (a koronajavak) questo Re non ne traze, a tutto alienato, come dira poi.« Alábbb el is mondja. (I. h.)

MÁSODIK FEJEZET.

MÁTYÁS udvarát nagy számmal népesíték a hazaiak és külföldiek, — vendégekül vagy mint állandó lakók, s köztök az első helyet a *családtagok* foglalják el. A király anyja: *Szilágyi Erzsébet*, a ki mind saját női erényei és szeplőtlen élete, mind férjének a nagy kormányzónak kitünő tettei miatt rendkívüli tiszteletben állt az udvar s a nemzet előtt; ¹⁾ első neje *Katalin*, kiről az emlékezet alig beszél, ²⁾ s a második: *Beatrix*, eme nagyravágyó, ravasz, tettekre kész asszony, kinek befolyása egyaránt meglátszik a királyon és udvarán, s az ország történetén. Végül *Corvin János*, a természetes fiu, kit a király az utolsó években mindinkább előtérbe tol az udvarnál. A legmagasabb rangokra emeli, nagy gazdagsággal halmozza el, folyvást maga körül tartja, sőt olykor olykor szándékosan csak azért vonul vissza, hogy a herczeg az első helyen annál jobban szembetünjék. Jeles katonává képezé, anélkül hogy egyszersmind politikai dolgokban merészszé avagy csak bátorrá is tehetette volna.

¹⁾ Kovachich. Script. rer. h. minores. II. k. I. h.

²⁾ Bonfini. 524. l. Teleki. XI. 3. l.

Külömben mind anyja, mind nejei s az utolsó időben maga János herceg is — *külön udvart* tartottak, a részükre Mátyástól kijelölt és adományozott birtokokból. S gazdag jövedelmekben egyiknek sem vala hiánya. Mátyás, ki a fősvénységet királyhoz nem illő hibának tartá, hozzátartozóiról magas méltóságukhoz illően gondoskodott.

Utánok az országos, katonai és udvari méltóságok és tisztségek viselői következnek, kiket — kivált külföldiek előtt — örömezt czimez udvara *tanácsosainak*.¹⁾ A nélkül, hogy mint tanács, szervezett testületet képeznének az udvarnál, a király felhívására és elnöklete alatt gyakorta összeülnek nagyobb, sőt kisebb fontosságú ügyekben is; rendszerint nem, hogy tanácsukkal szolgálják, mint inkább, hogy akaratát elfogadják. Mert Mátyást ámbár szivesebben adá, mint vevé a tanácsokat,²⁾ elhatározásai, szerette mégis főurai javaslatából származóknak tüntetni fel; annál is inkább, minthogy szolgálatukra gyakran rászorúlt. Ilyenkor eltúrta a szabadabb szót is. De ugyanő, ki eleinte gyakran társalgott fesztelenül a főurakkal,³⁾ komoly dolgokban — kivált élte második felében — hallgatag tiszteletet s parancsai iránt feltétlen engedelmességet követelt udvarában mindenkitől s így tanácsosaitól is.⁴⁾ Külömben oly kérlelhetetlenül tiport a porba egy-egy fő urat, ha neki nem tetsző dolgokat mivelte vagy beszélt, mint a mily könnyen emelte fel onnan a legmagasabb pólczra is az igazi tehetséget, vagy a ki tetszését megnyeré.

Embereit meg tudta válogatni s a kit megszeretett, igazán szerette. Folyvást udvarában, oldala mellett tartá, kitünteté mások felett, ellátta nemcsak ranggal, hanem — mi a függetlenebb hatalmat adja — roppant vagyonnal is. Egy-egy középkori fejedelem könnyen tehette gazdaggá kegyelt alattvalóit; Mátyás eme hatalmát nem heverteté gyömölcsözetlenül.

Nagyobb szerepet az egyházi főurak játszanak az udvarnál. Mint az udvari méltóságok vagy főtisztségek viselői, mint diplo-

¹⁾ Epist. Matth. Corv. I. 129. l. II. 14., 16. ll. sat.

²⁾ Bonfini. 655. l.

³⁾ Bonf. 630. l.

⁴⁾ Bonf. 546. l.

maták, s minden tisztség avagy czim nélkül csupán magas egyházi méltóságuknál fogva. ¹⁾ Közülök valók az udvari *kancellárok*, kik rangra első helyen állnak vala az udvari tisztségek viselői között. ²⁾ Kimívelt styljök és a kor színvonalán álló tudományos műveltségüknel fogva egyedül ők képesek e fontos tiszttel betöltésére. Egyuttal a királyi pecsét őrei is s mint ilyenek, jelentékeny jövedelmet élveznek. ³⁾

Mátyás első kancellára az idős, nagytekintélyű Szécsi Dénes esztergomi érsek-bibornok (1464-ig), s vele együtt Váradi István a kalocsai (1470-ig). Szécsi örökébe Vitéz János lép (1471-ig), eme nagy tudományú, kitünő tollú humanista, kinek cicerói szépségekkel rakott kancellariai és szónoki stylje bátran állítható a régi római minták mellé, melyek után dolgozott. De mivel királya ellen többet merészelt az igazmondásnál: bukni kellett. Gábor kalocsai érsek követi őt tiszttében (1478-ig), eleinte egyedül, majd Bekensloer János esztergomi érsekkel. Előbbiről alig tudunk valamit, utóbbiról nem sok jót. Német származású volt s német maradt mint e gri püspök s mint esztergomi érsek is. Nem szívelhette, hogy olyan emberre szállt róla a király kegye, mint Rangoni Gábor, ki olaszból lett magyar püspökké, barátból bibornokká, semmiből a király jobb kezévé. ⁴⁾ 1478. óta Zápolya

¹⁾ Lásd Galeotti. I. h. 239. l. »In consilio enim regio primi assistunt.« Továbbá: Teleki. X. 616. l. Mátyás k. d. e. III. 9. l. Bonfini több helyen.

²⁾ Czimök rendesen: »summus et secretarius aulae nostrae cancellarius.«

³⁾ Vespasiano Bisticci, György kalocsai érsek életrajzában. (Ábel: Adalékok a humanismus történetéhez. 227. l.) 1523-ban egy velencei ügyvivő évenként tizezer arany-forintra becsülte e jövedelmet. Mátyás idejében aligha több nem volt. (Marino Sanuto v.-krónikája. M. Történelmi Tár. 1878. XXV. 289. l.)

⁴⁾ Nehéz eldönteni, mi volt Rangoni Gábor, de nagy szerepét a király mellett tagadni nem lehet. Az okmányok (kettős pecsétű királyi és más, részben saját kiadványok) sohasem említik kancellárnak; holott az udvarban élő olasz tanácsosok és diplomaták következetesen »Il gran cancellaro«-nak, az ország kulcsának, a király jobb szemének nevezik őt. A kik eddig róla és Gábor kalocsai érsekről irtak, mind zavarban vannak, magát Telekit sem véve ki. Mi bővebben e kérdést nem tárgyalhatjuk. (Lásd Mátyás k. dipl. eml. II. 278., 279., 295., 307., 331., 336., 338., 363. sat. II. Bonfini. 570., 573.,

György kalocsai érsek az egyedüli kancellár, szintén Olaszországban nevelkedett, kitűnő humanista. Gyakorlati eszű s a mi nem mindig jár együtt — szótartó, és szigorú férfiú.¹⁾ 1480-ban Váradi Péter öröklí mind egyházi mind udvari méltóságát. Őt is a legjelesebb olasz tudósok nevelték, nagy előde Vitéz költségén. Kritikai elméjű, kevés szavú, szigorú s mindenütt az igazságot kereső férfiú, ez időszakban immár az egyedüli, a ki tartózkodás nélkül mondja meg az igazat a királynak. Hat évi börtönnel lakolt érte.²⁾ 1484. óta a morva születésű János váradi püspök lép helyére, eme diplomata-vérű, tehetséges, tapasztalt és hű férfiú.³⁾ Róla mondja Bonfini, hogy sohasem haragudott. Látván, hogy úgy is ár ellen küzdene, nem ellenkezik a királyllyal. Tanácsaiban hozzája alkalmazkodik, parancsait hiven követi. Igazi — Mátyás mellé termett ember.

Az alkancellárok is egyházi férfiak s szintén királyi tanácsosi címet viselnek. Közülök a később oly hatalmassá vált Bakács Tamás és Geréb László budai prépost a nevesebbek.⁴⁾

A kancellariai titkárok és jegyzők közt már világi rendűek is nagy számmal vannak, s Mátyás sokoldalú politikai tevékenységéhez képest nem csupán magyarok, hanem csehek, olaszok és németek is.⁵⁾

Maga e hivatal állandóan Budán székel ugyan, de egyes tagjai minden nagyobb utjában kísérik a királyt. Kivált a főkancellár folyvást oldala mellett tartózkodik. Mátyás hatalmának növekedésével a kancellária gondjai is megsokasodnak. Azonkívül,

616. II. Galeotti Schwandtnernél. II. 252. I. Több. okl. Telekinél s az Orsz. Lltárban: Dl. 17,835., 9220., 18,146., 17,245., 17,253., 17,253. sat.)

¹⁾ Bonfini. 608. I. Vespasiano Bisticci. I. h.

²⁾ Bonf. 608. és 623. II. A nagy adók ellen való felszóllalásával vonta volna magára a király haragját. Valószínű; ez volt Mátyás leggyöngébb oldala.

³⁾ Bonf. 637. I. Ranzani Schwandtnernél. I. 547. I.

⁴⁾ Corpus Juris. 1486. 68. §. Epist. M. Corv. I. 118. I. Mátyásk. d. e. II. 22. I. sat. Kovachich. Form. sol. styli. 299. I.

⁵⁾ Bonf. 625. II. Mátyásk. d. e. III. 170., 174. II. Teleki. XII. 393. I. Epist. M. Corv. II. 33., 104. II. Orsz. Lltár. Dl. 16363. Hazai okmt. IV. 389. és 391. II.

hogy — megszokott régi formulák szerint — a közigazgatási és birtokügyekre vonatkozó okleveleket szerkeszti, ez udvari hivatal levelez az európai hatalmakkal, a külföldi udvarokban tartózkodó magyar követekkel, ügyviselőkkel; utasításokat, megbízásokat rendeleteket fogalmaz ezek számára, szóval fentartja a király parancsára kezdett diplomáciai összeköttetéseket.

E fontos működése közben legfőbb felügyelője maga a király. Ő tartja kezében mind a belkormányzat, mind a diplomáciai szövevények vezérfonalát s így a kancelláriában is ő adja minden üggyhöz az eszmét, minden — avagy csak kevésbé fontos irathoz is az expediatúr-t. A legtöbb ily levelet vagy maga mondja tollba, vagy ha mások fogalmazták, ő javitgatja ki. ¹⁾ S főleg azokra az iratokra ügyel fel aprólékosan, a melyekhez névaláírása szükséges. Letisztázás után újra elolvassa; kiigazítja a legkisebb stilsztikai vagy helyesírási hibát is, sőt a nem elég világosan irt betűk sem kerülnek ki figyelmét s egy-egy kifelejtett kómmát is helyrepótol. ²⁾

Mint cseh király, s később mint osztrák herczeg, Mátyás cseh és osztrák kancellárokat és más méltóságokat is nevez ki; ezek azonban inkább csak arra valók, hogy kíséretének méltóságát növeljék, ámbár cseh és osztrák ügyekben olykor tanácscsal is szolgálnak. ³⁾

Félig országos, félig udvari tisztet visel a *kincstartó*. Mert ő kezeli mind az állam, mind az udvar háztartásának költségeit. Szolgálatáért megszabott salláriumot huz. ⁴⁾ Az első két év alatt laki Thuz Jánost találjuk e tisztben. Előkelő, gazdag és nagytekintélyű ur volt, már az öreg Hunyadinak is kedves embere. Később más méltóságokat is viselt, — de sorsát ő sem kerülhette ki. ⁵⁾ Zápolya Imre következik utána, emez alacsony sorsból fel-

¹⁾ Galeotti. I. h. 268. l.

²⁾ Mirese közleménye szerint is, kinek szintén elég alkalmá volt ilyenmü eredeti oklevelek megvizsgálására. (Századok. 1882. 19. l.)

³⁾ Eschenloer. II. 160. l. Teleki XII. 435. l.

⁴⁾ II. Ulászló idejében e sallárium 4000 forintra rugott. (Id. számadás. 122. l.)

⁵⁾ Külömben Bonfini szerint nem igen vette szívére a király haragját, melynek okát akkor sem tudták. (V. ö. Bonfini. 609. l. és Galeotti. I. h. 271—272. ll.)

emelt kegyencz (1464-ig), és Bessenyei Bertalan, ki tisztét a cseh háboruk kezdetével (1468) csáktornyai Ernuszt Jánosnak adja át. Ezt az embert is — egykor közönséges kereskedő volt — Mátyás növelte hatalmassá. Hálátlan lett, megcsalta őt. Azt beszélték az egykorúak, hogy arany és ezüst drágaságokon kívül még egy millió forintnyi készpénzt talált nála Mátyás, midőn javait elkobozta (1475). S mind ennek nagy része nem igaz uton gyűlt volna. ¹⁾

Annál becsületesebb volt utóda: György pécsi prépost, a későbbi kancellár, ki mellett Ernuszt helyét az eddigi alkincstartó Orbán prépost tölti be. ²⁾ 1478 végén Orbán magára marad s ez idő óta Mátyás haláláig viseli e tisztet. Erélyét ura akaratának megvalósításában, munkabírását a számadások pontos vezetésében, valamint fitogtatástól és kevélységtől ment egyszerű komolyságát mindenki bámulta, aki ismeré. Legjobban a király ragaszkodott hozzá. Volt is rá oka. Orbán büszkeségét találta abban: lehetővé tenni a lehetetlennek látszót, s »oly serény volt, mintha az egész ország helyett akart volna dolgozni.« ³⁾ Gyakran a háborukban, ha sürgősen kellett, inkább saját hitelére szerzett pénzt, csak hogy a király kívánságának, olykor pusztá kérésének eleget tegyen. Ily módon aztán nagy adósságokba verte magát. ⁴⁾ Viszonzásul a király elárasztá kegyeivel. Roppant birtokokat adományozott neki, s előbb a győri, majd az egi püspökségre, 1487-ben pedig, a pápa és a császár ellenzésével daczolva — a bécsi érseki székre emelé. Orbán egyszersmind az egyetlen, kit örökös kincstartójának nevezett ki. Alkincstartója tholnai Bornemisza János vala. ⁵⁾

A budai királyi vár élén az *udvarbíró* állott, kinek hatalomköre a várnak és környékének mind hadi mind gazdasági ügyeire

¹⁾ Eschenloer. II. 315. l. Valószínűen tulságos nagyra tévé ez összeget.

²⁾ Orsz. Lítár. Dl. 17787., 18038., 18089., 18053., 18306. sat.

³⁾ Galeotti. I. h. 282—283. l.

⁴⁾ II. Ulászló ezek tisztázását magára vállalja. (Teleki. XII. 488. l.)

⁵⁾ Lásd Galeotti. I. h. Bonfini. 608., 623., 638., 641. sat. II.; számos oklevél Telekinél s az Orsz. Levéltárban. (Pl. 19101. és 19474.) Schober. I. m. 129. l.

kiterjedt. Mert rendesen várnagy és tiszttartó is egy személyben. ¹⁾ Néha ó-budai várnagy is egyuttal. — Ő volt parancsnoka a több száz főből álló várórségnek, mely a budai királyi palota főbejáratánál állomásozott, s a kapukat, csarnokokat és udvarokat őrizé. ²⁾ Mint tiszttartó, helyettesével együtt főként arra ügyelt, hogy az udvari személyzetnek még legalsó fokon álló tagjai se lássanak szükségét élelmi szerekben. ³⁾

A király gyakran változtatja embereit az udvarbirói tisztben. 1459-től 1461-ig Parlagh László, 1462—1463-ban Bessenyei Bertalan, 1464-ben gáji Horváth György, 1465 óta pedig Czobor Mihály volt a budai királyi vár parancsnoka. ⁴⁾ Utóbbiról mondja Bonfini, hogy az elfogott és Budára küldött cseh rablókat a csonka toronyba záratta, de nem tudván nekik mit enni adni, követ kötött nyakukra s éjjelenként nyolczával a Dunába hányatta őket. ⁵⁾ 1477-ben Pyber Benedeket, ⁶⁾ 1482-től 1484-ig Thankházai Bálintot találjuk e tisztben. ⁷⁾ Év nélkül pedig, egy ízben Ermény István említettik. ⁸⁾

Leghiresebbé vált köztük Ráskai Balázs, a ki körülbelül 1484. óta Mátyás haláláig viselte e tisztet. ⁹⁾ A királynak fontos érdeke vala teljesen megbízható embert állítani a vár élére. Jól tudta, mennyire függ az ő halála esetén a parancsnok hűségétől, kié legyen Buda vára és az udvar, roppant kincseivel. Ráskai tel-

¹⁾ Rendes czime : »castellanus et provisor castri vagy curiae castri Budensis.« Krónikáink hol »praefectus«-nak, hol »procurator«-nak nevezik őket. Magyarul legtalálóbba a következő században annyira használatos »udvarbiró« czim.

²⁾ A II. Ulászló-féle számadás szerint. (I. h. 19., 42., 56., 153., 155., 162. és 163. ll.) E következtetés annál inkább megállhat, minthogy Ráskai Balázs, aki a Mátyás halálakor budai várnagy volt, II. Ulászló alatt is több éven át megmaradt e tisztében.

³⁾ U. o. pl. 174. l.

⁴⁾ Orsz. Lltár. Dl. 15375., 15579., 15868. Teleki XI. 26. és 29. ll.

⁵⁾ Bonf. 541. l. Orsz. Lltár. Dl. 16470.

⁶⁾ Kállay-lltár a Muzeumban. Ez évhez.

⁷⁾ Magyar Sion. 1864. 601. l. Kovachich. Formulae solennes styli. 195. l.

⁸⁾ Orsz. Lltár. Dl. 19026.

⁹⁾ Orsz. Lltár. Dl. 18995., 19006.

jesen az ő embere volt. Kora ifjúsága óta udvarában, mondhatnók tőle neveltetve, rendithetetlen hűségét gyakran megbizonyította. Bátran esküdt fel a Corvin iránti hűségre, s esküjét meg is tartotta. Budán kívül még mintegy 30—40 várat bizott kezére a király, szintén hogy Corvin János számára biztosan megtartassanak. ¹⁾ Mátyás halálakor azonnal átadá Buda várát s a kincseket is János herczegnek, s nem rajta mult, hogy uj urából soha sem lett magyar király s hogy az apának kedvencz terve örökre füstbe ment.

Az udvartartás feje a királyi *főudvarmester* vala, ki rangjánál fogva az ország zászlósai és a király tanácsosai közé tartozott. ²⁾ Különösen a szertartások rendezése volt gondjaira bízva. Az pedig gyakran, Mátyás világhírű udvari ünnepélyei alkalmával, nem csekély gondot adott. Ott fut-fárad szemünk láttára a Beatrix menyegzőjén is: Fehérvárott, majd a Buda felé tartó menetben s később Budán; a szertartásos isteni tiszteletek, díszebédek, játékok és fogadások alkalmával, — hogy fentartsa a rendet, melyet kivált a velencei követek »szégyenszemre« folyvást meg-megbontanak. ³⁾

Guthi Ország Mihály az első főudvarmester (1458.), utána a következők: Hédervári Imre (1458.), Geszti Mihály (1459.), Czudar Simon, Veseny László, Dombai László (1460—62.), Báthori István (1464-ig), Parlaghi György, ki a menyegzői szertartásokat rendezi (1478-ig), csebi Pogány Péter (1489-ig), és wingharti Geréb Péter, Mátyás haláláig. ⁴⁾

A király termeiben teljesítettek szolgálatot, s ügyeltek fel a királyi *kamarások*. ⁵⁾ Számuk, a fényes udvartartásnak megfele-

¹⁾ Mátyás k. d. e. IV. 208. l. Rendkívül érdekes jelentés. Boufini. 652. l.

²⁾ »Unum ex consiliariis nostris, magnificum scilicet curiae nostrae magistrum.« Epist. Matth. Corv. I. 129. l. Mäskor »mareschallus curiae, vagy »camerae regiae magister« a neve.

³⁾ A pfalzi követ jelentése. Schwandthnernél. II. 200. l.

⁴⁾ Epist. Matth. Corv. I. 35. és 190. ll. Mátyás k. d. e. I. 140. l. Wenzel: Bányászat tört. 163. l. Orsz. lltár. 15667., 15669., 15583., 16994. sat. Gesztiről és Parlaghiról több okl. a muzeumi Kállay-lltárban.

⁵⁾ »Cubicularius regius.«

lően nagy lehetett, s bizonyára a király legmeghittebb emberei valának, mert bármikor bejárhatván termeibe, rájok volt bizva élete. ¹⁾ Udvari rangfokozat szerint előkelő, magas rangu urak. Egy-egy udvari ünnepélynek pedig kiváló diszei, a milyeneket mindig szívesen bámul meg a nép. Ott tánczoltatja lovát kilencz ifju kamarás a Beatrix mennyegzője alkalmával is, a mint a pompás lakadalmi menet Fehérvárról Buda felé vonul. Öltözetük ragyog a drágaságtól, nemes fajú lovaik szerszáma ezreket megér, derekuk ezüst karddal övezvék, s a királyi színeket és czimert viselik ruhájokon. ²⁾

Néhánynak az oklevelek tartották fen nevét, ilyenek sárosfalvi Nehéz Péter, laki Kiss Tamás, Kisvárdai Aladár, Folthi László, Beriszló Dezső, Kállai Pál. ³⁾

Mátyás kiterjedt udvartartásában sűrűn fordult elő oly kisebb vagy nagyobb fontosságú dolog, a melynek elintézésére külön hivatal vagy méltóság nem állt fenn. Holott a nyomósabb polgári, még inkább pedig a hadi ügyek vezetését — a folyton meg-megújuló háborúk közepette — saját személyében összpontosítván a király, mint nyilván látjuk, szüksége volt udvarában oly egyénekre, a kik e nemű parancsainak és rendelkezéseinek végrehajtását közvetítsék. Annál is inkább, minthogy az udvar folyton jött, ment. Kivált a török, cseh és osztrák háborúkban folyvást épen oly eleven és mozgékony az udvar, mint maga a király.

Ily czimen, — végezve polgári és katonai megbízásokat — tartózkodnak udvarában az ugynevezett *udvarnokok* («aulicus noster, aulicus regius»), kik azonkívül, szaporítván kíséretét, egyszersmind az udvar fényét is emelték. ⁴⁾

¹⁾ 1471-ben hire járt, hogy Mátyást két kamarása meggyilkolta. (Mátyás k. d. e. II. 224. l.)

²⁾ A pfalzi válaszló jelentése Schwandtnernél. II. 206. l. Eschenloer. II. 346. l.

³⁾ Orsz. Lltár. Dl. 19061., 19197. Teleki. XII. 79. l. U. o. XI. 30. l. Orsz. Lltár Dl. 18911., 19277., 19628. Kállay-lltár a Muzeumban. Epist. Matth. Corv. I. 35. l.

⁴⁾ Mátyás k. d. e. II. 307. l. U. o. III. 393. l. Teleki. X. 612. l. XI. 59. l. U. o. XII. 77., 233., 251. ll. Orsz. Lltár. 15398., 16706.

Az egykoru iratok akaratlan is elárulják, hogy az udvarnokok száma állandóan nagy volt Mátyás körül. ¹⁾ Nevét azonban kevésnek őrizték meg. Ilyenek valának különböző időkben Félégyházi János, Batthiányi István, Thuri György, Upor László, bajnai Both András, Parlaghi György a későbbi udvarmester, Forgács Péter, Kállai Pál, sárosfalvi Nehéz Péter, Kis Ferencz, Cserei László, geztheli Orosz Mihály, Posgai Gáspár, Poki Péter, Poki Antal és Nagy Lőrincz. ²⁾ Ily minőségben említi a király Miklós pozsonyi grófot is; kinél azonban az udvarnokság valószínűleg inkább csak czim volt. ³⁾

Az udvarnokok külön testületet alkottak az udvarban. Erre mutat az, hogy Egerváry Lászlót egy ízben udvarnokai kapitányának nevezi a király. ⁴⁾

Hasonló rangjok lehetett a királyi udvarban azoknak is, a kikkel néha »*aulae familiaris*« név alatt találkozunk, ⁵⁾ s a kik szintén elkülönített társaságot (coetus) alkottak az udvarnál, hová a király csupán jeles érdemek és erények árán, jutalomból nevezett ki egyes nemeseket, — tanácsosai ajánlatára. Mint ilyenek,

¹⁾ Galeotti. I. h. II. 236. l. Oláh. Hungaria. 11. 1. (Bélnél. Adparatus ad historiam Hungariae. Posonii. 1735.)

²⁾ Orsz. Lltár. Dl. 15737., 17573., 19412., 19628., 25401. Hazai okm. tár. II. 368. l. Teleki XI. 26. l. 1458-ban jan. 30-án, midőn tehát Mátyás még itthon sem volt, említi a kormányzó Mózes bánt, mint a király udvarnokát (venetus aulicus regiae majestatis), a kivel a Mátyás megválasztásáról izeen a milánói herczegnek. (Mátyás k. d. e. I. 4. l.) Több. okl. a muzeumi Kállay-, Forgách- stb. lltárakban.

³⁾ Teleki. XI. 363. l.

⁴⁾ 1485-ben. »Fidelis noster egregius Ladislaus de Egervára, Capitaneus aulicorum nostrorum.« Orsz. Lltár. Dl. 19031.

⁵⁾ Kevés nyom maradván utánuk, nehéz megkülömböztetni őket az »aulicus«-októl. Legvalószínűbb, hogy semmi különbség sem volt köztök. Ennek bizonyossága az is, hogy sem a II. Ulászló-, sem a II. Lajos-féle számadások nem ösmerik az »aulae familiares«-eket. 1458. februárban Mátyás király Muthnoki Istvánt küldi Bártfára, tudósítván e várost a cseh fogságból történt kiszabadulásáról és a királyi szék elfoglalásáról. Kaprinai, ki az oklevelet közli megjegyzi: »Fuerit aulae familiaris, quos plerumque ad res eiusmodi referendas mittere consueverunt.« Hungaria Diplomatica. Vindobonae. 1767. I. 492. l.

külön szabadalmakkal és jogokkal sőt külön jelvényekkel (insignibus) éltek, melyeket régi szokás és királyi rendeletek állapítottak vala meg. Mindeniknek külön kísérete és lovas cselédsége volt, kiket természetesen a királyi kincstárból láttak el pénzzel és élelemmel. Teendőik végzése közben sokat utazgatván ide-oda, mind a magánosoknak, mind a királynak járó vámok és más szolgáltatások alól fel voltak mentve. ¹⁾

Vegyesen magyarok és más nemzetiségűek. Az előbbiekhöz tartoznak: Zsoldos András, Kenderessi Balázs, szerdahelyi Dersfi István, Zobi Mihály, Warasdi Mihály, Zólyomi Miklós, brezai Horváth János, Hangács Mikály, Klobusiczky János, Forgács Péter; az utóbbiakhoz: Pykre András, Praun Henrik, Perotti Visach, ki Beatrix királynéval került az udvarhoz; Bandinus Ferencz, szintén olasz, ki Mátyásnak különösen az anconai ügyben tett jó szolgálatokat (1488-ban), valamint Páviai Albert (1481), kivel néhány év mulva mint Beatrix diósgyőri ispánjával találkozunk. ²⁾

Mátyás, a hatalmát és méltóságát érező, s ha kellett fénynyel, pompával mutatni is tudó király, bizonyára diszes és nagyszámu *testőrséggel* vette magát körül. Kivált Beatrix idejében, kinek megjelenése óta udvarával együtt a nyilvánosság előtt szertartásosabb, a mindennapi életben pedig zárkózottabb vala, mint az első évtizedekben. ³⁾ Különös, hogy az egykoru írók, kik pedig az udvar külsőségei és látványosságai leírásában túl tesznek egymáson, Mátyás testőreit nem látják meg. Az oklevelekhez kell tehát fordulnunk. Ezek azonban természet szerint nem bőbeszédűek. Bennök említi néha a király egy-egy »udvari katonáját« (aulae nostrae miles.) De hogy pusztá czim volt-e ez, melylyel éveken át hadiszolgálatokat teljesítő nemeseit érdemeikért tüntette ki, vagy határozott udvari foglalkozást és épen testőrt

¹⁾ Orsz. Lltár. Dl. 16554. Henricus Praun de Sancto Marco kinevezési decretuma. Az udvartartásról fennmaradt kevés adat közt egyike a legérdekesebbeknek. Lásd még: Teleki. X. 612. l.

²⁾ Lásd: Teleki XI. 152. l. Orsz. Lltár. Dl. 16548., 17240., 17776., 18029., 18614., 18668., 18911., 18410., 19020., 19064. Mátyásk. d. e. III. 433. l. U. o. IV. 354. l. Muzeumi Forgách-lltár az 1482. évhez.

³⁾ Bonfini. 631. l.

értett-e alatta, ma már alig dönthetjük el. Csak azt látjuk, hogy emez »udvari katonák« rendes hadi szolgálatokat tesznek. S nem csupán saját személyük szerint. Mindeniknek meg van a maga kísérete, a melylyel a királyt háboruiba is elkíséri s harczol mint a többi katonák. A kíséretet a kincstár fizette. Megegett azonban, hogy nem volt pénz a kincstárban; ilyenkor aztán egy-egy zálogba vagy adományképen adott várral vagy birtokkal nyújtott kárpótást a király. ¹⁾

Ilyen »udvari katona« Podmaniczky László, kiről elmondja a király, hogy hosszú idő óta kíséretével együtt mindenfelé hiven követte udvarát, most pedig illő felszereléssel részt vesz a cseh rablók elleni hadjáratban, a mi által sajátjából folyvást nagy költségeket tesz. Ugyanazért őt nagy birtokkal ajándékozta meg. ²⁾ Ilyen udvari katonája eleinte Magyar Balázs, a később oly híressé vált hadvezér; ³⁾ csáktornyai Ernuszt János, gazdag budai polgár, Mátyás komája; ⁴⁾ bélteki Drágfi Bertalan, kinek hadi érdemeit a király dicsérve sorolja fel; ⁵⁾ Kállai Pál és Parlaghi György, kik a bosnyák föld visszaszerzésében tettek neki »nagy kárukka« kitünő hadi szolgálatokat, a miért szintén birtokokat kapnak tőle. ⁶⁾ Végül endrédi Zoardfiu (Ficha) Demeter. ⁷⁾

Az *apródokról* kevés tudósítás maradt reánk. Pedig mint más középkori udvarnál, ugy a Mátyásénál is bizonyára nagyobb számmal valának ily nemes származásu gyermekek. Egy pompázó udvar keretébe épen beillettek. A királyné apródjairól (parvulus) többször olvasunk; Mátyás egy ízben (1468-ban) Poki Ferenczet említi apródjául. ⁸⁾

¹⁾ Egervári László ily czimen kap 1480-ban egy tótországi várat 4000, Kollár Péter Saskő várát 6000 forintban. Teleki. XII. 133. l. Orsz. Lltár. Dl. 16156.

²⁾ Orsz. Lltár. Dl. 15496.

³⁾ 1467-iki oklevél az Orsz. Lltárban. Dl. 16566.

⁴⁾ 1469-ben. Wenzel: Bányászat tört. 163. l.

⁵⁾ Orsz. Lltár. Dl. 16997., 18638. Teleki XI. 566. l.

⁶⁾ Muzeumi Kállay-levéltár az 1464. évhez.

⁷⁾ Kovachich. Formulae solennes styli. 254. és 279. ll.

⁸⁾ »Aprodinus noster«. Teleki. XI. 318. l.

Bizonyára apródok valának, a kiket pfalzi választó követe »gyermekek« néven mutat be az 1476-iki királyi esküvő alkalomával. Közvetlenül a király előtt haladtak a Buda felé tartó menetben. Kilenczen voltak, mint a kamarások.¹⁾ Pompás paripájok zablája, takarója és minden szerszáma óriási nagyságu és értékű gyöngyökkel volt elborítva. Nagy bámulatot keltettek. Még nagyobbat az a másik apród, a ki a király mögött lovagolt, két arany paizst tartva kezében.²⁾ Hatalmas termetű lovát gyöngyökkel gazdagon himzett takaró fedé, s homlokkötője mint valami korona, arannyal, gyönggyel és drágakövekkel volt megrakva. Az álmélgató követ szerint csupán ez az egy ló felért 4000 magyar arannyal.³⁾

Kevés emlékezet maradt az *udvari papokról* is, holott állandóan nagy számmal voltak⁴⁾ s mint társalkodók, felolvasók és gyóntatók fontos állást foglaltak el a király személye körül. Utjában is mindenütt kísérik őt. 1463-ban Gergely nevű, 1486-ban pedig Antal nevű udvari papját említi a király. Utóbbi bizonyára az a Zárai Antal, a ki 1481. óta modrusi püspök is volt, s nagy befolyással bírt az udvarnál.⁵⁾

Tulajdonképen nem udvari papok, de szintén járatosak az udvarba a budai várbeli plebánusok is, mint Gábor, ki a kancellariának is tagja volt⁶⁾, Márton (Ilkusch), egyuttal — a mi akkor könnyen összefért — udvari csillagász.⁷⁾ Miként II. Ulászló idejében, bizonyára most is állandó sallárium járt számokra az udvari kincstárból, azokért a szolgálatokért, melyeket

¹⁾ Eschenloer szerint 10-en. (II. 341. l.)

²⁾ Az egyikre valószínűen a Corvin-czímerrel egyesített magyar, a másikra az arragoniai címer volt festve.

³⁾ Schwandtnernél. I. m. 206. l.

⁴⁾ II. Ulászló 8—10 udvari káplánt tartott. (Lásd az idézett 1494-iki számadást: 42., 62., 78., 84., 106., 168. sat. II.) V. ö. Mátyás k. dipl. emlékek. III. 137. l. (Valentini tudósítása.)

⁵⁾ Teleki XI. 61. l. Mátyás k. d. eml. III. 109. l. Ábel. Egyetemeink a középkorban. 40—88. II.

⁶⁾ Orsz. Lltár. Dl. 17005.

⁷⁾ Teleki XI. 350., XII. 282. l. Schier. Buda sacra. 23. l.

— mint a Boldogasszony templomának plebanusai — főleg udvari vagy országos ünnepélyek alkalmával végeztek. ¹⁾

Beatrixnak külön olasz gyóntatói voltak. ²⁾

Az udvari konyhára a királyi *sáfár* ügyelt fel. ³⁾ Ő gondoskodott az élelmiszerek beszerzéséről, ezek jóságát helyettesével együtt ellenőrizte, s felügyelt a — bizonyára — nagyterjedelmű éléskamarára is. Az ő kezébe járt ki hetenkint vagy havonkint — a konyhapénz ⁴⁾ s külön a konyha-személyzet szegődött bére. A királyt vagy ő vagy helyettese mindenfelé követte utjában. 1467-ben, a moldvai hadjárat alkalmával Drágfi Bertholdot találjuk mellette ily minőségben. ⁵⁾ 1471-ben Pathócsi Bertalan a királyi dispensator. Ezt egy okleveléből tudjuk, mely szerint ez évi augusztus 1-én Péczeli Benedekkel, Szilágyi Erzsébet asszony procuratorával és más két nemessel a királyi szakácsok és a főszakács-mester közt kiütött viszály ügyében lát törvényt és mond ítéletet. ⁶⁾

Alsóbb állása lehetett az udvarnál annak a Péter nevű egyénnek ⁷⁾ a ki 1490. ápril 4-én a történelmi nevezetességű rosz függéket adta a királynak.

A királyi konyha élén a *főszakácsmester* állott. Az ő kezébe fizette le a királyi sáfár a többi szakácsok, kukták és szolgák salláriumát. A hatvanas évek közepe óta nagyszakácsii Veres György volt a főszakácsmester. ⁸⁾ Ugyanót már 1462-ben a szakácsok közt találjuk. ⁹⁾ 1471-ben a királyi szakácsok azzal

¹⁾ 1494-iki számadás. 117. l.

²⁾ Mátyás k. d. eml. III. 208. és 272. IV. 14. és 29. ll.

³⁾ »Dispensator regiae Majestatis.«

⁴⁾ II. Ulászló idejében hetenkint 100—120 frt; Mátyás alatt bizonyára jóval több. (V. ö. Bonfini. 547. l. Galeotti I. h. 264. l.)

⁵⁾ Bonfini. 547. l.

⁶⁾ Orsz. Lltár. Dl. 17238.

⁷⁾ Bonfini »promptuarius«-nak nevezi. Ugy látszik az éléskamaráva viselt gondot. Bonf. 649. l.

⁸⁾ 1466. év óta. Országos Levéltár. Dl. 16445. »Magister cocorum regalium.«

⁹⁾ Orsz. Lltár. Dl. 16445., 17462.

vádolják, hogy fizetésüket nem szolgáltatta ki lelkiismeretesen. Ebből per támadt, de a tárgyalásra kitűzött határnapon csupán György ur jelent meg, a vádaskodók elmaradtak. ¹⁾

Mint látjuk, Mátyás főszakácmestere a somogy megyei Nagyszakácsi községből való. S a többi királyi szakácsok között is több Kis-, Nagy- vagy Külső-Szakácsiból származott köznemes találunk. Ilyenek pl. Orros Péter, Orros Miklós, Kis László és Győrfi Egyed is. Widi Gondur Miklós, a kit együtt emlitenek az utóbbiakkal, szintén e vidékről való, mely valóságos telepe volt királyi és főuri szakácsoknak. ²⁾

Beatrix királynénak külön szakácsai voltak. 1490-ben Pál mester, kinek a selmeczi bányakamara jövedelméből 83 arany forintot utalványoz. ³⁾

Konyhájára sokat költött a király. Özvegy korában a vendégek nagy száma, második házassága óta a vendégségek növekedő fénye miatt — mint általában az egész udvartartás — a konyha is mind több pénzt emésztett fel, s több embert is foglalkodtatott. Az özvegy királyról, ki a jó ebédeknek és vacsoráknak nagy kedvelője vala, Bonfini azt a vonást is emlékezetül hagyta, hogy ha kedves

¹⁾ U. o. Dl. 17238. sz. oklevél.

²⁾ Orsz. Llt. Dl. 15750., 16840., 17203. Ide sorozható még Szakácskölköd is. E helységekből valók voltak az özvegy Szilágyi Erzsébet, innen a Hunyadi János sőt a Hunyadi László szakácsai is. Mátyásnak egy oklevele tanúsítja ezt. 1464-ben ugyanis Péter, Tamás és János szakácskölkédi nemesek, Szilágyi Erzsébet asszony szakácsai, a saját és az összes szakácskölkédi szakácsmesterek nevében (. . . ac universorum cocorum in eadem residentium personis) azt a kérésöket terjesztik a király elé: vegye ki őket mindenféle bírói hatóság alól, s ítélje őket ezentul csupán ő vagy személye-nőke. Mátyás tehát, tekintve anyja, atyja és testvére László, sőt a saját királyi személye iránt szerzett érdemeiket, a kérdéses mentességet az összes szakácskölkédi szakácsmesterek részére megadja. (Hazai okmánytár. III. 413. l.) Jellemző még, hogy 31 évvel később (1495) Gondos János és Kovács György, II. Ulászló főszakácsai, szintén Szakácsi községből valók. (V. ö. 1494-iki számadás. I. h. 28., 165. és 168. ll. Orsz. Lltár. Dl. 20,361.) Továbbá hogy a II. Lajos udvari szakácsmesterei közt 1525 körül is volt egy Orros és egy Gondos nevű. Kétségtelen, hogy szintén valamelyik Szakácsi községből. (Fraknói, II. Lajos és udvara. Budapesti Szémlé. I. h. 395. l.)

³⁾ Hatvani. Brüsseli okm. tár. II. 53. l.

vendége jött, maga is kiment a konyhába s személyesen nézett utána szakácsainak, sőt olykor-olykor még segített is nekik. ¹⁾

A szakácsok száma nagyobb lehetett, mint utódja: Ulászló udvarában, holott az utóbbi szintén tartott 10—12 szakácsot. S még azután következtek a kukták, famulusok. Mint a szakácsok közt volt, ezek közt is bizonyos rangfokozatot állapított meg az udvari szokás. ²⁾

A király, ha székhelyéről eltávozott, vitt magával szakácsokat is. Sőt a hol nem remélt elég élelmi szert kaphatni, udvari konyháján kívül ezeket is előre küldé. 1480-ban Samkót látogatja meg Raguzában. Egy-két hétig akar e városban maradni, csekély kísérettel. Hogy Samkó a szükségeseket beszerezhesse, Zágrábból pénzt küld hozzá előre, valamint egy farka ökröt is, mely véleménye szerint ott léte alatt elég leend a királyi konyha szükségére. ³⁾

Az udvari *tárnok* gondjaira voltak bízva az evő-eszközök, a ruha- és a fegyvertár. Egyszersmind ő ügyelt fel a palota összes butoraira, a királynak és az udvari személyzethez tartozóknak asztalán használatban volt evőkészletre is. Ő javíttatta ki az elviselteteket, szerezte be az újakat. ⁴⁾

A palota termeinek bejáratát az *ajtónállók* őrizték, egyforma ruhákba öltözve, hosszú nyelű fényes bárddal vállukon. Rangjokat a külföldi udvaroknál az határozá meg, hogy a külső vagy a belső termekben teljesítenek-e szolgálatot. ⁵⁾ Mátyás udvarának ajtónállói, mint általában középkori királyainknál: Oroszi községből

¹⁾ Bonf. 654. l.

²⁾ A II. Ulászló-féle számadás nyomán.

³⁾ »Ad usum coquinae nostrae.« Epist. Matth. Corvini. IV. 82. l.

⁴⁾ Mátyás idejében nem említik, de a II. Ulászló-féle számadásokban gyakorta találkozunk vele. (Pl. 115., 116., 170., 174. ll. I. h.) Semmi kétség, hogy a Mátyás udvarában is megvolt. Nem tévesztendő azonban össze az országos méltóságot viselő tárnokmesterrel, a ki némely nagyobb városnak bírása.

⁵⁾ A II. Ulászló udvarában 10—14 ajtónállóval találkozunk rendszeren. Hogy a Mátyás udvarában mennyi volt számuk, bajos eldönteni. Az bizonyos hogy eleinte kevesebb. (V. ö. Reumont. Italienische Diplomaten und diplomatische Verhältnisse. A következő gyűjteményes munkában: Beiträge zur italienischen Geschichte. Berlin. 1853. 265. l.)

való ruthének. ¹⁾ Az udvari rang hasonló fokán állottak az *étekgógók*, a kik az ételeket és a *pohárnokokok*, a kik az italokat szolgálták fel a király asztalánál. Külföldi fejedelmek asztala körül nemcsak a nagyobb kényelem, hanem a nagyobb pompa kedvéért is egész raja forgolódott az étekgógók és pohárnokoknak. Mátyás udvarában az ellenkezőt látjuk.

Mindezek felett a felügyeletet kevésbé a főajtónálló-, főétekgógó- és főpohárnok-mesterek, valamint a lovászok felett sem a fő-lovász-mesterek, hanem inkább helyetteseik gyakorolták. ²⁾ Amazok, inkább országos mint udvari méltóságok, ámbár többnyire az udvar körül tartózkodnak, csupán a czimet viselik; szerepet csak országosabb jellegű ünnepélyeken, király- és királynékoronázások vagy királytalálkozások alkalmával adott lakomákon játszanak.

Az alsóbb udvari személyzet ³⁾ soktagu, és száma mind nagyobb, a mint tért hódít a pompa és uralkodni kezd a szertartás. A hogy megszaporodott a személyzet a kancelláriában, vagy a termekben, asztal körül, ajtók mellett: úgy növekedett a konyhában és az élés-kamarában, az istállóban, a pinczében, a fegyverházban és a kertekben is. Az istállóhoz a lovászok, kocsisok, szekeresek, fullajtárok és csatlósok hada tartozik, továbbá a lovak, kocsik és szekerek vasalására néhány kovács s a legalsó

¹⁾ Oláh. Hungaria. Béhnél. I. h. 21. l.

²⁾ Orsz. Levéltár. Dl. 16424. Teleki. XI. 26. (V. ö. a II. Ulászló és II. Tadjos-féle számadásokkal.)

³⁾ E helyütt is nagyon érezzük az egykoru királyi számadások hiányát. A II. Ulászló-féle számadásokat kell tehát segítségül vennünk. Azonban óvatosan. Pénz dolgában, a mi pedig mindennek alapja volt, annyira megváltozott a helyzet Mátyás halálával, hogy legfeljebb csak bizonyos szűk keretek maradhattak meg az udvartartásban. Mi volt ezeken belül a Mátyás idejében, bajos eldöntenünk. Apróbb részleteket vagy épen számokat — az igazság kára nélkül — mondani nem lehet. A Beatrix-féle kiadási jegyzék (közölte Hatvani: Brüsseli okmánytár, a II. kötet elején), a Hyppolit- és Egerváry-féle számadások (amaz az akadémiában, utóbbi az Orsz. Levéltárban: Dl. 26364., 26054.) szintén segítségül lehetnek, mert analogiákat nyújtanak. (Lásd még: Mátyás. d. e. III. 245. és 366., IV. 64. ll. Kovachich. Formulae solennes styli. 496. l.)

istállói munkákra néhány szolgál. ¹⁾ A boros-pinczére ugyan nagyobb urak ügyelnek fel: a tisztartó meg a sáfár, de gondját a kulcsár viseli. Ő adja ki a megszabott mennyiségű bort az udvari személyzet asztalához, valamint a királyé számára, — a pohárnokok kezébe. Napi dolga végzésében, a mely ünnepek, lakomák alkalmával ugyancsak megszaporodik, néhány udvari famulus van segítségére.

Lassanként megszaporodnak a kézművesek is, a kik számára szerződés szerint jár ki a napi élelem s a havi vagy negyedéves fizetés. Sokféle iparczikket lehetett ugyan vásárolni a budai sokadalmakon, a budai vagy bécsi kereskedők gazdag boltjaiban; sokat szállítottak jövő-menő külföldi, kivált olasz kereskedők, a király meg a királyné ügynökei, — utóbbi utakon azonban inkább csak finomabb portékák kerültek az udvarhoz: drága selyem, bársony, posztó és más szövetek; különös olasz, francia vagy keleti készítmények: szőnyegek, vásznak, butorok, edények, fegyverek, ékszerrek, részben már nem is mesterség, hanem művészet alkotásai. E mellett jutott elég munka a konvencziós kézműveseknek is. Naponkint előforduló javítások, finomabb művű s kivált oly tárgyak készítése, melyeknél inkább csak a mennyiségre kellett ügyelni. Legtöbb dolguk lehetett az udvari szabóknak, posztónyíróknak, szűcsöknek és vargáknak. Mert az udvari tisztak nagy részét ²⁾ s ezenkívül az összes alsóbb rendű személyzetet az udvar látta el ruhaneművel. Beatrix királyné a maga számára Olaszországból hívott szabót, a ki aztán a király részére is dolgozott. A nyolczvanas években Simon mester mellettök ily minőségben. Gyakran az ő izlésére támaszkodnak a szövetek megválasztásában is. Kiküldözik bevásárlás végett Olaszországba, a honnan aztán nemcsak drága-szövetekkel, hanem egyéb portékákkal is megrakodva tér haza. ³⁾ Szijgyártók és nyergesek is számosan lehettek oly udvarnál, mely fényt üzött a lószerszámokkal s pompásnál pom-

¹⁾ II. Ulászló és II. Lajos idejében 50—60 emberből állt az udv. istálló személyzete.

²⁾ Ugy látszik a kamarásoktól kezdve lefelé.

³⁾ Mátyás. d. eml. III. 366. l.

pásabb fogatokban gyönyörködött. A fegyvercsiszárok, ¹⁾ puska-
művesek és ácsok diszműveket is készítettek, de főként a katonaság számára dolgoztak, mely ebben az időben annyira összeforrt a király személyével, hogy csaknem az udvarhoz számítható.

A kertészek között külföldieket is találunk. ²⁾ Ügyességöket a budai és a visegrádi paloták és nyárilakok körül fekvő kertek bájos virágművei, rendezett sétányai és ligetei s a gazdag majorok mutatják.

Az udvari borbély mindig bizott embere a királynak. Egyik, midőn Bécsujhelyet bevette a király, értékes házat is kapott tőle a városban. ³⁾

Hű kísérlője a királynak az udvari bolond, a ki csengettyücskéekkel rakott tarka ruhájában és csörgő-sapkájában az éleket, a tréfiát és — a szabadszólást képviseli oldala mellett. ⁴⁾ 1476-ban Lebersi, 1490-ben Tibrili nevű udvari bolondról szólnak az emlékek. ⁵⁾

Állandóan Buda körül tartózkodnak a peczerek, kik a kutyákat, és a solymosok, ⁶⁾ kik a vadász-solymokat tanítgatják és gondozzák s vadászatok alkalmával selyemzsinóron vezetik a király után. Számuk mennyi volt? — nem tudjuk. II. Ulászló idejében 3 solymost és egy peczért tartottak az udvarnál.

Végül nagyszámu cselédség áll folyvást a király és az udvari személyzet szolgálatára. Mindenkinék, akár állandóan, akár pedig csak vendég gyanánt tartozik az udvarhoz, — megvan a maga szolgája, a mint akkor mondták: famulusa. Természetesen a magasabb rangot nagyobb számu cselédség illeti meg. Minden szolga megszabott foglalkozásra szegődik be az udvarba. Némelyek a

¹⁾ »Chyzar« (gladiator). Kovachich. Form. sol. styli. 492. l.

²⁾ Bonfini. 631. l.

³⁾ Böheim. Chronik von Wiener-Neustadt. I. 156. l.

⁴⁾ Ruhájukra nézve lásd Lacroix egyik pompás szinnyomatu képét. (Moeurs et usages etc.)

⁵⁾ Eschenloer. I. m. II. 349. l. és Segesser. I. m. 110. l. Lásd még: Bonfini. 556. l.

⁶⁾ Magyarul így nevezték az »aviceptor'-t. (Orsz. Levéltár. Dl. 26359.)

termek, szobák, fürdők, folyosók és csarnokok tisztántartásáról, fűtéséről és világításáról gondoskodnak ; mások az udvarokat, a kerteket tartják rendben ; ismét mások a fegyvereket, edényeket, vagy a ruhákat és lábbeliket tisztogatják, a fehérneműek mosását végzik, vagy csupán mint teherhordók szolgálnak. Némi bér s ezenkívül ruházat és élelem jár számukra. Nőcselédet nem tartanak az udvarnál.

HARMADIK FEJEZET.

MÁTYÁS udvarát a renaissance szelleme hatja át. Az az erőteljes áramlat, mely hivatva volt, hogy a görögök és rómaiak összes műveltségével, tehát széles alapon s idővel mind mélyebbre hatva, átalakítsa a keresztyén népek politikai és magán életét s előbbre vigye műveltségét. Olaszországból, a hol született, jó ez áramlat. Már Zsigmond sőt Nagy-Lajos idejében is találjuk nyomait, de e nyomok még bátortalan lépésekre mutatnak. Erősebbekké válnak, a mint Mátyás trónjára lép. Olaszországban ép ez időben éli virágkorát a humanismus. ¹⁾ Az ókori műveltség magvai, melyeket Petrarca óta több mint egy évszázad vándor-humanistái elvetettek vala — immár terebélyes fákká növekedtek, s gyökerei át meg át szőtték az olasz társadalmat, politikai és szellemi életet. Az ókor mindkét nyelvű remek és nem remek műveit alaposan felkutatták, a terjedelmes anyagot már bonczolgatni is tudják s

¹⁾ Symonds. Renaissance Olaszországban. II. k. (Pulszky K. fordítása.)
Taine. La peinture de la Renaissance en Italie. (Philosophie de l'art. 125—253. ll.)
Reumont, Lorenzo de'Medici. II. k. 1—148. és 183—230. ll. Bruckhardt.
Die Cultur der Renaissance in Italien. Leipzig. 1869.

ez által némi érzéket nyernek a styl igazi bájai iránt, s öntudatosabban utánozzák azokat. Ezzel magában Olaszországban nagyrészt megszűnik a humanisták folytonos bolygószerű vándorlása; egy-egy udvar vagy kitünő férfiú körül központok, ugymondott akadémiák keletkeznek: a platonistáké Firenzében, Pontanusé Nápolyban, Pomponius Laetusé Rómában, s Aldus Manutiusé Velenczében. Mellettök megmaradnak kisebb központokul Milano, Ferrara, Urbino és más városok.

Mátyás már ifju korában érintkezésbe jött az olasz humanizmussal, mely viszont a mint hazájában megülepszik, elég erős, hogy észak felé küldje képviselőit. A hatvanas évek kezdete óta pedig folyvást növekvő érdeklődéssel fordul Mátyás a tudományos Olaszország felé. Megszaporodnak az érintkező pontok második házassága óta.¹⁾ A nápolyi udvar kitünő érdemeket szerzett a humanismus körül, a közelebbi Ferrara pedig — melynek uralkodója Mátyás sógora — híres egyetemén a többieknél fényesebb sikerrel műveli és terjeszti azt.²⁾ Mátyásnak és udvarának e két udvarral való érintkezése folyvást szemünk előtt megy véghez.

Már előbb bizalmas viszonyba lépett a római akadémiával,

¹⁾ Már Hunyadi János is érintkezett olasz humanistákkal. Poggio könyveket küldött számára, melyekben a nagy hadvezér kiváló örömet talált. (Ábel. Adalékok sat. 158—159. l.) Hogy Mátyás már uralkodása első éveiben összeköttetésben volt velök, mutatják a Vitézhez és Janus Pannoniushoz való viszonya (lásd: Fraknoi, Vitéz élete), s kivált utóbbinak költeményei, melyek nagyrészt a 60-as évekből valók. Pl. ily czimű elegiája: *Matthias rex Hungarorum, Antonio Constantio, poetae Italio. A. 1463. (Jani Pannonii Poemata. Trajecti ad Rhenum. 1784. 304. l.)* (Lásd még Ábel: Adalékok sat. 31. és 160. ll. s Galeotti életrajzát ugyanott.) Bizonyos, hogy Beatrix jövetele az olasz humanismustól áthatott életet élénkebbé, erősebbé tette s impulsust adott az olaszos fényüzésre, de hogy maga az az élet azelőtt is megvolt: kétségtelen. E részben is, mint Mátyás alatti történelmünk és műveltségünk legtöbb kérdésében — az olasz emlékek és irodalom bővebb tanulmányozása vezethet újabb eredményekre. Az ut eléggé meg van törve, de még sok a tenni való.

²⁾ A ferrarai egyetemet számos magyar ifju látogatta. Csupán a 60-as évekből nevezünk meg hármat. Egyik wingarthy Geréb László, közel rokona Mátyásnak, a másik kettő Palóczi Zsigmond és Perényi Miklós. (1467-ből. Andreas Pannoniusnak »De regis virtutibus« czimű műve nyomán. Közli Ábel: Adalékok sat. 160. l.)

melynek feje Pomponius Laetus örvendő látja, mint születik a Mátyás udvara körül egy második Olaszország, melyben a hazai híres tudósokon kívül honfitársai is mindennapos vendégek, hovatovább állandó lakók. S örömmel küldi már 71-ben ajándékuul Silius Italicusát Mátyás könyvtára számára. ¹⁾

De a főforrás, a honnan meríteni igyekeznek: Firenze, a század közepe óta legtisztább képviselője a renaissance-nak, élén a Mediciekkal, Mátyás idejében kivált Lorenzoval. Mátyásnak e férfitól iránti rokonszenvét nem lehet félreismerni; az a 70-ben küldött két oroszán pedig jelképe volt a nagybecsülésnek, melylyel Lorenzo Mátyás iránt és királyi méltósága iránt viseltett. ²⁾ Volt is jellemökben sok hasonlatos. Ama bámulatosan sokoldalú észtehetség, mely ezer apróbb-nagyobb akadály közt biztosan kormányozza az állam hajóját, — a finom iránt kiművelt izlés, mely a kor szelleme után haladva, tudományt, irodalmat és művészetet saját személye körül, udvarában egyesíteni törekszik, — némi árnyalat- és helyzet-külömbésséggel mindkét férfiban ugyanaz. Mindkettő hódol kora műveltségének, s egyik Európa déli vidékén, másik közepén, akaratlanul is vezetőjévé szegődik annak. Lorenzonál tágabb a látkör, otthonosabb s mélyebb az új műveltség; de Mátyásnál nagyobb az érdem, mert ő Itálián kívül az egész Európát megelőző a humanismus átültetésében.

Eleintén inkább csak a *hazai humanistákat* találjuk udvarában, kik maguk is diszes udvart tartanak székhelyükön. ³⁾ Az olasz egyetemeken végzett tanulmányaik után, hol már kisebb-nagyobb hírnévre tesznek szert — hazatérve, gazdag jövedelmű egyházi méltóságokra emelkednek. Az új tudomány hazájából magokkal hozzák az ott divó szokásokat, s most ezek szerint rendezik be udvartartásukat. Könyvtárakat állítanak fel, s drága

¹⁾ Teleki. XI. 454. 1.

²⁾ Epist. Matth. Corv. III. 91. 1. Lásd Reumont. Lorenzo de' Medici. II. 141—142. II. Hogy ez ajándékról abban az időben így gondolkodtak, arra nézve lásd Janus Pannonius epigrammait. (Poemata. 586—588. 1.) Lacroix szerint (Moeurs et usages. 238. 1.) a francia királyok az oroszánokat királyi méltóságuk jelképeül tekintették és tartották udvarukban.

³⁾ Lásd a Vitéz Jánosét, Dóczy Orbánét és Báthori Miklósét Galeottinál. (I. h. 273., 278. és 281. II.)

kéziratokra költik jövedelmük jó részét; felkutatásukra és megszerzésükre ügynököket tartanak Olaszországban; ifjakat neveltetnek az ottani egyetemeken; leveleznek a nevesebb olasz humanistákkal s gyakran vendégekül fogadják őket udvarukban. Örömet építkeznek. E végre mindenféle művészeket és mestereket hívnak Itáliából, kik aztán palotáikat a fejlődő olasz művészet divatos alkotásaival rakják meg. Sőt Vitéz még egyetemet is állít. (Pozsonyban.) Szóval nem csupán humanisták: tudósok és költők, hanem egyuttal gyűjtők és Maecenások is. ¹⁾

S mind eme kiváló férfiakat, kik már magas egyházi méltóságuknál fogva — mint a király tanácsosai — rendes látogatói az udvarnak, maga körül gyűjti Mátyás s a legfőbb udvari tisztéseket ruházza rájuk, — a mint ez a külföldön is szokás. Látuk Vitéz Jánost, Zápolya Györgyöt s Váradai Pétert a főkanzellári, Geréb Lászlót az alkancellári, ugyancsak Zápolyát és Dóczy Orbán püspököt a kincstartói tisztnben. Másokat diplomatakul, külföldi küldetésekre használ fel, a mikor aztán tág tér nyílik a szónoklásra, melyet classicus műveltségéhez legméltóbb foglalkozásnak tekint vala a XV. század minden humanistája. ²⁾ Ilyenek Fodor István, ifjabb Vitéz János püspök vagy Janus Pannonius, kiről egy ízben dicsérőleg említi, mennyire emeli udvarának fényét, s erényeivel és kitűnő műveltségével mily kiváló disze annak. ³⁾ S az volt valamennyi. Mint az olasz fejedelmek, Mátyás sem kevésbé vala büszke humanistáira; ámbár haragjában olykor-olykor sokkal kiméletlenebbül bánt is velök. ⁴⁾

Ugy látszik, kezdetben eme humanista-főpapok révén ismerkedtek meg udvarával az *olasz humanisták* is, kiket — mint említők — gyakran fogadtak vendégükül Vitéz, Janus Pannonius

¹⁾ Lásd: Vespasiano Bisticci. I. h. Vitéz János, Janus Pannonius és Zápolya György élete. Galeotti. I. h. Bonfini. 569., 608., 623., 648. sat. II. Epist. Matth. Corv. III. 29. l.

²⁾ Jellemző, hogy a követeket latinúlrendesen »orator«-oknak nevezik.

³⁾ Epist. Matth. Corv. 199. l.

⁴⁾ Olvassuk Mátyás buzdító dicséretét Báthori Miklós váczai püspökről, ki még a királyi tanácssterem előszobájában is Cicerot olvassa. (Galeotti. I. h. 279—280. ll.) s ellentétül, mikor megharagszik rá, az ellene kiadott okleveleket. (Telekinél. 654. és 655. sz. oklevél. Epist. Matth. Corv. IV. 94. l.)

és társai. Majd a mint Mátyás maga is szorosabb érintkezésbe lép velök, s az eretnekek elleni háboruja következtében hire-neve is meggyarapodik, -- részint önkéntesen, részint hívására mind többen látogatják meg udvarát, s maradnak ott hosszabb időre. 1) Nem első rangu álló-csillagok ezek, minők a Lorenzo udvarában fénylenek, mint: Poliziano, Marsilio Ficino, kikben tetőzni látjuk a XV. század humanismusát. Csalogatja ugyan Mátyás őket is, de ki csodálná, hogy nem jöttek; hogy nem akartak elsők lenni Budán, holott Firenzében is elsők lehettek. Csupán annyit ért el Mátyás, hogy hívását nagy megtiszteltetésül vették; Ficino állandóan levelez vele, Poliziano új könyveket küld számára s mindenik könyvajánlásban is dicsőíti őt. 2) Udvarának külföldről került tudósai ily módon nem lehettek, csak kisebb csillagok: egyszerű hologyók, kik szívesen vándorolnak egyetemről-egyetemre, udvarról-udvarra, ama biztos hitben, hogy a műveltség terjesztésének ürügye alatt, a melylyel kérkedni szeretnek, egyszersmind kielégítik becsvágyukat, megtöltik zsebeiket. Oly magas tisztségekre nem juthatnak ugyan mint a hazai humanisták, de azért szintén tisztos állásokat nyernek az udvarnál. Ugoletti Tádét, ki 1476. után költözött udvarába, a könyvtár gondozásán kívül fia Corvin János nevelésével bizza meg Mátyás. Mondhatjuk: ő toborozza hazájában a magyar udvar számára a legtöbb olasz humanistát, gyűjti a Corvinába a legtöbb új könyvet. 3) A firenzei Fontius hasonlóan a könyvtár felügyelője. 4) Bonfini, kit a királyi bőkezűség hire vonzott ide, hogy legyen valami: Beatrix felolvasójává lesz, s egyszersmind udvari historicussá. 5) Polycarpus

1) Lásd: Bonfini. 631. és 653. ll. Galeotti. I. h. 237. l.

2) Lásd: Teleki. XII. 479. l. Reumont I. m. 34. l. Schier: *Dissertatio de bibliothecae Mathiae Corvini ortu etc.* Viennae. 1799. 8° pag. 22. 76—79. Marsilii Ficini *Epistolae.* Venet. 1495. Fol. Lib. IX. 158.

3) Naldus Naldius. *De laudibus Augustae bibliothecae etc.* (Bél. *Notitia Hung. novae.* III. 595. 597. ll.) Ireneo Affo. *Memorie di Taddeo Ugoletto Parmigiano etc.* Parma. 1781. Ábel. *Egyetemeink a középkorban* 79. l. Mátyás k. d. e. III. 445. l.

4) Reumont. I. m. II. 128. l.

5) Bonfini. 636. l. Az olasz udvaroknál általános szokás ez: Alfonz nápolyi király udvarában pl. Beccadelli híres humanista az ifju trónörökös Ferdinandnak (a Beatrix atyjának) nevelője s egyuttal hivatalos történetirő.

az udvari kancellariában nyer titkári állást, a firenzei Bandinus pedig követi minőségben végez több ízben szolgálásokat. ¹⁾

Másoknak határozott állomásra nem is volt szükségük az udvarnál. Az ott tartózkodás magában is elég jogczim a dús javadalmazásra. Galeotti ²⁾, ki a hatvanas évek eleje óta több ízben lakosa a budai palotának; Gatti, kivel egy ízben Vitéz Jánosnál találkozunk; Brandolini, ki 1489-ben Mátyás hívására jő; ³⁾ Müller vagy Regiomontanus János, híres csillagász, Mátyásnak már a 60-as évek folytán több ízben vendége, s mások — mint Bonfini és Galeotti mondják: theologusok, bölcsesek, költők, szónokok, jogtudósok, orvosok, csillagászok, — jöttek, hogy lássák udvarát s egyszersmind emeljék fényét, hogy szórakoztassák a királyt, s — élvezzék bőkezűségét. ⁴⁾ Mert hogy dúsán látta el őket, — bizonyos. Ha látjuk, mily kevéssé sajnálják az olasz fejedelmek udvari tudosaiktól scudóikat és ducátjaikat, elképzelhetjük, mily bőkezűen szórta középük Mátyás az ő körmöczi aranyait. Csupán ezek pengése lehetett méltó visszhangja azoknak a mindennapos apró bókoknak, ünnepnapos magasztalásoknak, melyekkel Mátyást untig elárasztják. Ellesik apró erényeit s nagyitva beszélnek azokról; gyönyörködnek páratlan lovaglásában; dicsérik és bámulják a báját, melylyel beszél, mozdulatait, melyekkel szavait kíséri; szeszélyét élcznek veszik, elmésségeit bölcseségnek. Kicsiny és nagy dolgokban mindjárt készek a classicus hasonlatokkal. Kétségbe vonják testének ganymedesi bájait, csupán, hogy mársi szépségét dicsérhessék; őseit Róma legkiválóbb hősei közt keresik, párját Augustus és Julius Caesarokban talál-

¹⁾ Mátyás k. d. e. III. 336. és 433. II. Marsili Ficini Epist. VIII. 153.

²⁾ Ábel szerint (Adalékok. Galeotti életrajzában) 1461-ben jött először Magyarországra Galeotti s mint a Janus Pannonius vendége tartózkodott itt néhány hónapig. 1465-ben jött el újra, s ez óta mind több időt töltött a Mátyás udvarában is.

³⁾ Ábel. Egyetemeink a középkorban 34. l.

⁴⁾ Galeotti. I. h. 236., 237. II. Lásd még Bonf. 631. és 653. II. Schier. De bibliotheca Matth. Corv. 12. l. e) és f) jegyz. Mars. Ficini. Ep. IX. 162. Naldus. I. h. 598. l.

ják fel, sőt hizelgő hittel vallják, hogy a római Corvinok révén egyenesen Jupiter istentől származik. ¹⁾

Hasonló hang az olasz fejedelmek udvarában is meg-megüti fülünket. Eredménye volt ez a humanisták határtalan Maecenas-imádásának, mely eredetére nézve a régi római irodalom legvirágzóbb korára vall. De mint akkor, most is meg kellett fizetni. Hasonlóképen egy-egy könyvajánlást, melynek néha egekig magasztaló szóhalmazza fogalmat nyújt a mindennapi érintkezéseknél is kifejlett tányérnyalásról. Mátyás a hizelgésnek legalább durvább fajtáját — kivált ha nem humanista szájából jó — visszautasítja, a finomabb vagy gyöngédebb ellen azonban, mely elég ügyes elleplezni a képmutatást, — alig van fegyvere; úgy látszik megszokta, belátván hogy különben is hiába küzdene ellene. ²⁾

Foglalkozásuk e tudósoknak: mint általában az olasz udvaroknál. Talán fényűző, mindenestre kényelmes életet éltek Budán is, hódolva a pénznek, a terített asztalnak és a multságoknak, melyekben — mint látszik — bő részők vala. A kicsapongást és ledérséget azonban, mely az olasz udvarok humanistáinál kivált később oly gyakori, — aligha engedé számukra a királynak és udvarának méltósága.

Szervezett társaságot, vagy éppen akadémiát nem képeznek; ³⁾ de a huzamos együttélés az udvarnál — élénk társadalmi és tudományos életet fejlesztett ki köztök. A központ nem valamely kitünőbb tudós, hanem maga a király, a ki mindig szivesen

¹⁾ Lásd: Galeotti, Naldus, Carbo, Bonfini sat. több helyen. Utóbbi — különben oly hasznos művében lapokon keresztül értekezik az ős római Corvinusokról, mint Mátyás elődeiről. »Ex quo fit — mondja egy helyen — ut Corvini non solum ante urbem conditam fuerint, sed in Jovem prae nimia vetustate genus referre queant.« (515. l.)

²⁾ Lásd Galeottinál a német dalos hizelgését. Hogyan fizette Mátyás a humanistákat, lásd pl. Aschbach. Geschichte der Wiener Universität. I. 537. l. Wallaszky. Tentamen Historiae litterarum etc. Lipsiae. 1769. 43. l. a) jegyzet. Bonf. 646. l. Naldus. I. h. 598. l. A könyvajánlásokat Schiernél. I. m. 77. és köv. ll.

³⁾ Lásd az alábbiakra nézve: Bonf. 636—7. ll. Galeotti. I. h. 225—227. ll. Ábel. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 1880. VIII.

gondoskodik róluk és örömet társalog velök. Méltóságát ugyan, mely mint királyt s mint bőkezű pártfogót egyaránt megilleti, irányukban is fentartja, de azért sokat megenged s még többet elnéz nekik.

Az új műveltség kapcsolta őt hozzájuk. Részéről a tudósok pártfogása, udvarába gyűjtése jóval több volt annál a vágnál, hogy kérkedjék avagy tetszelegjen velök. Az olasz fejedelmek udvarának divatát követte ugyan, de öntudatos vonzódásból. S ha neveltetése nem volt is bevégzett¹⁾, mint egy meglelt korában trónra lépett uralkodóé: sokat pótoltak nagy tehetségei s az önképzés szükséges voltának élénk tudata.²⁾ Ezek segítségével, mint egyebekben, a tudományok elsajátításában is könnyen megtalálta a helyes utakat. Tanult könyveiből, tanult tudósaitól. A mit társalgás közben hall, emlékezetébe vési³⁾, pihenő óráiban pedig legörömelebb classicusait olvasgatja. Könyvtárában római alkotásu pompás szék vár reá s ha napközben nem ejtheti szerét, este ágyában olvasgat tovább. Ezt a jellemző szokást már 1463-ban feljegyezték róla.⁴⁾ Reggelenként — ugymond Philippus Bergomensis — gyakran ott találják ágya vánkosai között Curtiusnak, Liviusnak vagy más történetirónak munkáját. Tehát kedveli a történetirókat. S ha Galeottinak hízeltő frázisaira nem ügyelünk is, hanem csupán adatait fogadjuk el, — észre vesszük, hogy a földrajzban, a bölesészetben, a hadi tudományokban, a csillagászatban, az építészetben, a theologiában és a költészetben egyaránt járatos a király.⁵⁾ Tudományos műveltsége tehát ép oly sokoldalú, mint bármelyik humanista tudósé.

A mit egy ízben el is panaszol:⁶⁾ soknemű gondjai köze-

¹⁾ Ugy látszik, maga is elemlegette. (Galeotti. I. h. 276. l.)

²⁾ Valamennyi kutfőből látjuk.

³⁾ Galeotti. I. h. 232. l.

⁴⁾ Philippus Bergomensis Erem. Aug. Lib. XV. Supplem. Chr. ad annum 1463.

⁵⁾ Galeotti I. h. 264—5., 237., 238. és 276., 237. és 243., 230., 274., 277., 240., 255. és 256. ll. Más kutfők is ezt bizonyítják. Péld. Bonfini Morcellinél. I. h. Phil. Bergom. I. h. Teleki. XI. 453. l. sat.

⁶⁾ Lásd Pomponius Laetushoz írt levelét 1471. szept. 13-ról, a híres lázongás idejéből. (Teleki. XI. 454. l.) Galeotti is ily szavakat ad egy alkalommal a király szájába. (I. h. 276. l.)

pette bizonyára nem olvasott annyi könyvet, mint tudósai, de az elolvasottak magyarázásában mélyebbre hatol, tudásának a katonai, politikai vagy a mindennapi életre való alkalmazásában pedig ügyesebb amazoknál.

Ily módon, tehetségei és szorgalma árán, mint más dolgokban, tudósaival szemben sem volt nehéz központjává válnia udvarának. E tudósok csakugyan rendszerint az ő személye körül tartózkodnak; követik őt még háboruba is, képviselve körülötte a tudományt, az élczet, a jókedvet. Galeottit, a ki szikrázó ötletekben és tudományosságban egyformán gazdagnak tartá magát,¹⁾ gyakran látjuk a cseh, később az osztrák háborúk idején, a mint hozzá igyekszik, tőle távozik, vagy körülte van s elüzi a komor hangulatot mosolygásra készítő alakjával, bókjaival s még látványosságul szolgáló birkozással is. Máskor maga dicsekszik el vele, hogy folyvást állandó kísérelje a királynak, s mindannak szem- és fültanuja volt, a mit róla írt.²⁾

Rendes szokásuk a vitatkozás. Szinte vérükben van, épügy mint a szónoklás szeretete. Asztalnál vagy multságokon, külön e célra tartott összejöveteleken, szobában, kertben, mezőkön — egyaránt foly a vita, rendszeren valamely classicus tárgy fölött. Türelmesen meghallgatják egymás véleményét, csupán hogy a párbeszéd-alakot megőrizték, a melyben szintén az ókori irókat utánozzák. Holott pedig classicus idézetekkel ékített beszédek gyakran valódi szónoklatokká nyulnak.³⁾ Máskor felolvasásokat tartanak a király meg a királyné jelenlétében. Néha idegen munkákat magyaráznak, legtöbbször saját műveiket olvassák fel. Ily jelenetnek 1487-ben lehetünk tanui. Alig érkezik az udvarba Bonfini, a király, hogy maga is megösmerje s udvarának is bemutassa, felolvasást tartat vele a bécsi palotában. Jelen van az egész udvar, még a külföldi követek is. S bizonyára mint a király, a többiek is »megcsodálták a felolvasó tudósnak és szerzőnek kitünő

¹⁾ »Sed contigit, Galeotum Martium, qui propter suam *universalem disciplinam et facundiam lepidam atque jocosam* regi erat carissimus.« Galeotti önmagáról. (I. h. 266. l.)

²⁾ János hercegnekn ajánlott műve előszavában. (Schwandtner. I. h. 225. l.)

³⁾ Lásd pl. Wallaszky. I. m. 44. l. e) jegyzet. Galeottinál több helyen.

észtehetségét.« Befejezésül előhozatja Mátyás a Bonfini műveit s olvasás végett kiosztja udvarának főurai és főpapjai között.¹⁾

Jelenlétüknek és működésüknek általában jó hatása volt az udvarnál. Sokat finomítottak az erkölcsökön s tudományos műveltségüket, mely eddig inkább csak egy-egy főpap udvarában volt otthonos, a királyi udvarban is divatba hozták. Igaz, hogy e divat, mely csupán a király és főpap-tudósai *személyén* alapult, kivált eleinte mesterkéltséget tehát felszínes is volt, maga az a műveltség az udvaron túl a világiak körébe csak vékonyka ereket bocsátott s mint láttuk, új fogyatkozásokkal is járt.²⁾ De *állandó* jelenlétük kivált a kitől függött: a királyra mégis inkább jó hatása volt. Sokat tett arra, hogy a tudomány és művészet iránti érdeklődése a folytonos háborúk közepette is fentartassék. Pedig csak erre volt szükség oly uralkodónál, a ki mindent a maga fejétől csinált s a kinek mindenha a tehetségek pártfogásában és a bőkezűség gyakorlásában telt kedve.³⁾ Eme fejedelmi tulajdonok, párosulva tudományos műveltséggel, ébrentartva a humanisták szünetlen buzdításaival és magasztalásaival, hozták létre a budai pompás könyvtárat, mely a 60-as évek elején elvetett kicsiny csirából az utolsó időszakban oly hatalmas disznövénynyé erősödött, magán intézményből nyilvánossá, udvariból országossá vált.⁴⁾ A tudósok pártfogásán kívül e könyvtár vala az, mely a műveltség és tudomány-szeretet nimbusával övezé Mátyást és udvarát s általuk magát a nemzetet is, nem csupán az egykoru Európa, hanem az utódok szemében is.

Csak egyet nem tudtak e tudósok megakadályozni: a *babonát*. Sőt maguk is hódoltak annak.⁵⁾

¹⁾ Bonfini. 636. l.

²⁾ Lásd e helyhez Bonfinit (653. l.) és Galeottit. (I. h. 279—280. ll.)

³⁾ Bonfini, több helyen. Pl. 631. l.

⁴⁾ Lásd a Corvin János és az országnagyok közt 1490. jun. 17-én kötött szerződés következő pontját: »Similiter eciam Bibliothecam pro Regni decore extractam, libris exhauriri non patiatur. Sed universos libros ibidem relinqui faciat, liceat tamen eidem cum consilio et revisione Praelatorum et Baronum aliquos pro suo usu de illis recipere et de Bibliotheca extrahere.« (Orsz. Lítár. Dl. 19657. Kiadta Pray. Epistolae procerum. I. 378. l.)

⁵⁾ Némi részben egyedül Janus Pannoniust vehetjük ki. Lásd levelét Galeottihoz. (Epist. Matth. Corv. I. 108. l.)

Babonában ugy sem volt hiány a középkorban, s ime most egy dicsőségesnek tartott korszak egész irodalma, egész világa jött ezt öregbiteni. A görögöké és rómaiaké, a kik bárhol járnak-kelnek, mindenütt isteneket látnak, mindenben jóslatokat keresnek. S oly tudomány, mint a humanistáké, mely e régi idők hagyatékán élődött, s ennek külsőségeit is örömet utánozá, nem rombolhatta le a csillagjóslat, a mágia vagy a phisiognomia tudományának alapjait. Mátyás is ezek hatása alatt állt. E nagy király, kinek esze a mily arányos, époly erőteljes és éles, — kora műveltségének legkitünőbb erényeit és legnagyobb hibáját egyesíti magában. A lángész azon erejével lép a tévelygés ösvényére is, a mily erővel az igaz uton halad. Ez az oka, hogy mikor legmélyebben veri gyökereit az udvarnál a tudomány és műveltség, Mátyás idősebb korában: akkor legbabonásabb maga is, udvara is. Egyszerre csak élénk tünnek az udvarban a mágusok és szemfényvesztők, a mint Bonfini mondja: necromantesek. ¹⁾ Jövendőt mondanak a kéz és az arcz vonásaiból, az emberi test tagjainak ferdeségeiből, előjelekből, állatokból — épen mint a római augurok; sőt még csodákat is tudnak művelni, mert ügyesen bánnak a varázs-szerekkel, gyakorlottak a bűvöst játszó fogásokban s a varázsmondatok mormolásában. Szertartásaikkal elkábitják a hívő fejét, megreszkettetik idegeit. S mindebből épen nem csináltak titkot az udvarnál. Bonfini művében az előjelek néha csapatostul fordúlnak elő, hogy a historiai okok szerepét játszá; s Galeotti olyan természetesen hivatkozik az »ars magica«-ra, mint Ciceróra szokott. ²⁾ Mátyás pedig, szintén az ő könyve szerint — meg volt győződve, hogy a kik egyik-másik tagjokra békának születtek, mint a teremtés szörnyei, erkölcsükre nézve is többnyire gonosz fajzatok; mert hiszen a lélek, mint a tudós férfiak és az orvosok mondják — a test alkotásához idomúl. Ezért hoztak — ugymond — a *régiek* engesztelő áldozatokat, valahány-

¹⁾ Bonfini. 631. l. (Necros=halál; manteia=jóslás. Necromanteia=jóslás a halál hívása által. Ezenkívül Sámuel zsidó főpap szellemét is hivo-gatták, egy keleti phantasiával megalkotott bibliai rémlegenda nyomán. Lásd: Lacroix. Sciences et lettres au moyen age et a l'époque de la renaissance. 232. l.)

²⁾ Galeotti. I. h. 229. l.

szor ilyen természeti csodák jöttek világra, melyek mindig valamely szerencsétlenségnek előjelei.¹⁾ Hogy az arczból való jövendömondásban járatos a király, — különös dicséretére említi Galeotti. Sőt azt is megjegyzi, hogy e tekintetben a legkitünőbb mesterektől szerzett alapos ismereteket.²⁾

Ez a »tudomány« épen a Mátyás korában legdivatosabb — a honnan ide került — Olaszországban is.³⁾ De jelentőség dolgában eltörpül a csillagjósolás mellett, mely ennek a századnak leghitelesebb oraculumá. Hivatalos, jól fizetett és tudós hirben álló udvari csillagvizsgálók hüvelyezik a bolygók, a hold, meg az állatöv csillagzatainak mélységes titkait, — a Mátyás udvarában épügy, mint a művelt Olaszországban. Nem volt pápa, fejedelem, hadvezér, avagy csak egyszerű polgár is, ki ha komoly dologba akart fogni, előbb csillag-vizsgálóhoz ne fordult volna tanácsért. Voltak akárhányan, a kik kárhoztatták a mágusok és szemfényvesztők csalásait, de reáesküdtek az astrologusok szavára. Mint a firenzei híres költő: Marsilio Ficino. Az egyetemek tanszéket állítanak az astrologiának, s nálunk olyan okos és tudós ember, mint Vitéz János, tekintély a csillagjósolásban. Maga Mátyás hasonlóképen.⁴⁾ E nagy király veszedelmesnek tartá fontos dologba fogni csillagvizsgálóinak megkérdezése nélkül. Palotái rakvák horoscopokkal, melyek a csillagok állását jelzik, egy-egy szerencsés pillanatban, a mint pl. világra jön, királylyá választatik, vagy önszántából valamely fontos munkába kezd. Élte végén kisebb utra sem kél, ha a csillagok veszedelmet jósolnak.⁵⁾

Hasonló dolgokban inkább hallgatott rájuk mint *udvari orvosaira*. Holott ezek szintén tudós, humanista műveltségű férfiak, kikről e helyen nem szabad megfeledkeznünk.

¹⁾ Galeotti. I. h. 256. l. (Egyuttal hivatkozik is Lucanusra.) Megjegyezhetjük, hogy a mit Galeotti Mátyás szájába ad, annak legalább lényegében igaznak kellett lenni, minthogy műve végén Galeotti maga mondja: »censorem judicemque (huius libelli) regem Matthiam constituimus.«

²⁾ I. h. 243. l.

³⁾ Burekhardt. I. m.

⁴⁾ Galeotti. I. h. II. 237., 243., 273. ll. Bonfini. 624., 631., 638., 648., II. V. ö. Burekhardt. I. m. Symonds. I. m. II. 280. l.

⁵⁾ Lásd Bonfini. 624., 631., 638., 648., 659. stb. ll.

Az első évtizedben mit sem hallunk róluk, a későbbiek, legalább a kikről az irás emlékezik, — kivétel nélkül olaszok. Mint általában a középkori udvaroknál, Mátyás udvarában is előkelő szerepet játszanak. Öröködnék a király, családja és az udvar egészsége fölött, de ezenkívül az állami ügyekben is tevékeny részt vesznek. ¹⁾

A hetvenes évek elején tűnik fel először ily minőségben Fontana Ferencz. Ő azonban — mint látni fogjuk — inkább diplomata mint orvos. Ugyanez időben találkozunk először Bressai Ferencz udvari orvossal. Épen Nápolyba megy követül, a leendő királyné dolgában. Tehát már bizott embere a királynak. ²⁾ Körülbelül egy évtized múlva 1486-ban látjuk őt újra Zágrábban, hová a királynő küldi Valentini Caesar ferrarai követ elé, sok érdekes és jó hírrel. ³⁾ Utóbbi nagyon megörült neki, nemcsak mint honfitársának, hanem mint ura lekötelezettjének, kitől sokat várt ügye előmenetelére. Francesco ugyanis orvosi tanulmányait a ferrarai egyetemen végezte, Hercules herczegnek, Beatrix sógorának költségén, a miért volt elég oka a háladatosságra egykori jóltevője iránt. Nem is csalatkozott Caesar, Francesconak sem befolyásában sem ragaszkodásában. Kevés idő múltán mint a király és királyné előtt egyaránt nagy tekintélyben álló befolyásos embert dicséri, ki Beatrix különcz tervét a Hyppolit esztergomi érseksége ügyében hathatósan támogatá a király előtt. ⁴⁾ S alig van levele, melyben figyelmébe ne ajánlaná Herculesnek vagy nejének. ⁵⁾

Ferencz különben vagy a király vagy a királyné személye körül tartózkodik, minthogy mindkettőjük orvosa és bizalmas embere. Az 1487-ik év elején elbetegesedett, s állapota csakhamar oly roszt fordult, hogy életéhez semmi reményt sem kötöttek többé. Ez év folyamán csakugyan meg is halt. ⁶⁾

¹⁾ Lásd. pl. Epist. Matth. Corv. II. 30. I. IV. 93. I.

²⁾ Mátyásk. d. e. III. 347. I.

³⁾ Mátyásk. d. e. III. 122., 123. ll.

⁴⁾ „... e homo che vale et ha grande auctorita col Signor Re et Regina, et ... e stato molto propitio ale cose del Signor Don Hypolito.» U. o. III. 175. I.

⁵⁾ U. o. III. 171., 175., 201., 225., 229., 231. sat. ll.

⁶⁾ 1487. november közepén már nem élt. (Mátyás k. d. e. III. 184. I. és III. 297., 203. és 367. ll.)

Betegsége oly veszedelmes alakot öltvén, gondoskodni kellett helyetteséről vagy esetleg utódáról. Beatrix azonnal nénjére: a ferrarai hercegnére gondolt. Csak nem rég eszközölvén ki Mátyásnál Eleonora 9 éves fia számára az esztergomi dus javadalmu érsekséget, méltán hitte, hogy — kívánságát gyorsan teljesíteni. A mi pedig a Ferrarából jövő orvost illeti, e város virágzó egyetemének e részben nagy hire-neve volt. Csakugyan a királyné ez év (1487) tavaszán sürgősen ír ez ügyben Ferrarába Eleonorához. »Kérjük — ugymond — Fenségedet, gondoskodjék számunkra egy tanult és hűséges orvosról. Ne legyen nagyon fiatal, mert hiszen kezébe tesszük le életünket. Egyaránt szolgálná a királyt és engemet, s ezért olyan ellátásban részesülne, a mivel bizonyára meg lenne elégedve. Jöjjön azonnal s ne törődjék máhával, melyeket azonnal utána hozatunk. Alkalmazása állandó lenne, de ha bármi okból nem akarna sokáig udvarunkban maradni, legalább arra az időre jöjjön el, a mig másról gondoskodunk.« Ugyane levelében Beatrix egy sebészt (chirurgico) is kér Eleonorától. »Legyen ez is jártas tudományában, legyen hűséges és mindenek felett jöjjön gyorsan! Ez ügyben nem irhatunk annyit a mennyit szeretnénk. Ugyanazért a mit az orvosra nézve irtunk, áll a sebészre nézve is.«¹⁾

A mint e levelet Horváth Pál futár kézhez szolgáltatva, Eleonora azonnal utána látott a dolognak. »Tárgyalásba bocsátkoztunk — írja június 9-én — két érdemes férfival: Canano Baptista mester orvossal és Floreno Eganó mester, sebészszel. Mindkettő ferrarai polgár, s hogy tudományukban jártasak, az is bizonyítja, hogy egy időben egyetemünkön tartottak előadásokat. Mindkettő a szépművészetek doktora is; tapasztalataikat és hűségüket pedig csak a legnagyobb dicsérettel bizonyíthatjuk. Hiszém, hogy Felsőtek meg lesznek velök elégedve. Annyira felbiztattam őket, hogy ámbár mindkettőnek felesége és sok apró gyermeke van, mégis utra keltek, s immár utban is vannak Magyarország felé. Minthogy azonban családjuk fentartására némi költséget kell itt hagyniok, — nekem nem lévén pénzem, egy

¹⁾ Mátyás k. dipl. eml. III. 297. l. A Bécsujhely előtti táborból. 1487. márcz. 25.

idevaló kereskedőtől vettem fel kölcsön. Baptista 100, Egano mester 50 forintot kapott; utiköltség fejében pedig a kettő együtt 40-et.«¹⁾

Julius 10-én az orvosok már Zágrábban vannak s néhány nap mulva elfoglalják állomásukat az udvarnál.²⁾ Szeptember 7-én kelt levelében Beatrix a legnagyobb dicsérettel említi kiváló szolgálataikat.³⁾ Az év végén a királynő hosszan tartó betegsége esvén, Baptista doktor méginkább bebizonyítá lelkiismeretes szorgalmát és ügyességét.⁴⁾

De nem csupán ezek az orvosok teljesítettek szolgálatokat Mátyás udvarában. Király és királyné egymástól távol élvén a folytonos hábcruk alatt, egy-két orvos nem lehetett elég a kettős udvartartás számára. Csakugyan még Bressai Ferencz életében, 1486-ban Mátyás oldala mellett találunk egy Milio nevű udvari orvost. Bécsujhely ostrománál tűnik fel először. Bonfini Julius Aemiliusnak nevezi, s azt mondja róla hogy a király első orvosa. Kitűnő nemzetiségből származott s tudományára nézve is jeles ember vala, s nemcsak orvos, hanem humanista is. Ifju korában a költészettel foglalkozott,⁵⁾ s csak későbbben lépett az orvosi pályára. A köszvényben szenvedő királyt a legbuzgóbb szorgalommal gondozá, de midőn 1489 elején egy másik olasz orvost is fogadtak melléje, meglankadt szorgalmában.⁶⁾ A király kegyét azonban nem veszté el. Mert Mátyás 1489. decz. 18-án Sforza Lajos milanói herceghez irt levelében a legmelegebben emlékezik meg róla.⁷⁾ »Kiválóan szeretjük Miliót, mert betegségünkben oly nagy gonddal ápolt és gyógyított s oly nagy hűséggel volt irántunk, hogy többet ember már nem tehet. Meg vagyunk

¹⁾ Mátyásk. d. e. III. 303. l.

²⁾ Mátyás k. d. e. III. 318. l.

³⁾ U. o. 338. l.

⁴⁾ U. o. III. 367. és 425. ll.

⁵⁾ Ábel: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. I. h.

⁶⁾ Bonf. 647. l. Weszprémi azt hiszi, hogy ez az olasz Valori Fülöp volt, kit Marsilio Ficino maga helyett 1489. július közepén indított utnak Mátyás udvarába. Ugyanez lett volna az a Fülöp, kinek mint udvari orvosnak II. Ulászló 1494. és 1495-ben fizetést utalványoz. (Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia. Tom. IV. Pag. 276.)

⁷⁾ Mátyás k. d. e. IV. 115. l.

győződve, hogy nincs orvos a kit hozzá lehetne hasonlítani.« Hogy ezért ellátása és fizetése a király közvetlen közelében fényes lehetett, — elképzelhetjük. De kívülök más orvosok is tettek szolgálatot az udvarnál, a nélkül, hogy ott állandó alkalmazásuk lett volna. Ilyen volt Joannes de Leonibus casertai püspök, ki egy ízben, mint a nápolyi király követe járt a magyar udvarnál. Mátyás épen betegeskedvén, hosszabb ideig visszatartotta őt magánál, s ez alatt a püspök csakugyan tudós és tapasztalt orvosnak bizonyult. ¹⁾ Tichtel János bécsi egyetemi tanárt is ide számíthatjuk. Bécs elfoglalása után jó viszonyba lépett a magyar udvarral, mely szolgálataival gyakran élt. Az ő tanácsára használta Beatrix 1488-ban a badeni fürdőket s így neki köszönhető, hogy gyötrő lázai végre teljesen megszűntek. ²⁾ Beatrixnak, valószínűen szintén a királylyal közös — Antal nevű orvosa is volt, kinek 1488-ban 124 forintot fizettetett a körmöczi bányakamarával. Róla azonban egyebet nem tudunk. ³⁾

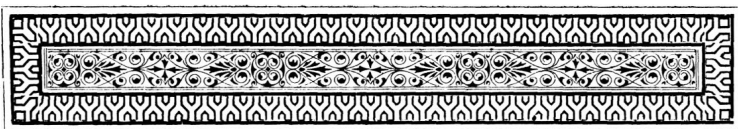
¹⁾ » pro cura aegritudinis nostrae apud nos retinueramus, commendamus, tamquam virum arte sua medica peritum et expertum.« (Epist. Matth. Corv. IV. 93. 1. Év nélkül. Lásd még: Weszprémi. I. m. IV. 4.)

²⁾ Weszprémi. A Tichtel naplója után. I. m. II. 192. 1. Mátyás k. d. e. III. 431. 1. Ugyancsak Weszprémi még többeket hoz fel Mátyás udvari orvosai gyanánt, de a kikről egyebet nem tudunk, minthogy a XV. század második felében mint orvosok működtek. 1478-ban Alfonz calabriai herczeg Urbinói Domokos sebészt ajánlja a királyi párnak, — de hogy alkalmazták-e, nincs nyoma. (Mátyás k. dipl. eml. III. 367. 1.)

³⁾ Brüsseli okmánytár. II. 51. 1.

NEGYEDIK FEJEZET.

Ily módon a humanista a tudományok minden ága otthonos volt a Mátyás udvarában. Hasonlóképen vagy még inkább a *művészeté*. A fennmaradt emlékek egybehangzó tanúsága szerint legalább ez az, melyért legtöbbet áldoz. ¹⁾ Nem ugyan kezdettől fogva. Bonfini mondja, hogy eleinte, utánozván a régi királyokat, megelégedett a tőlök öröklött épületekkel s nem sok gondja volt ujakra. ²⁾ Csak később, második neje korában kezdé »megvetni az alacsony házakat« s vágyott a művészi építésű fényes paloták után. ³⁾ S Beatrix befolyása e részben csakugyan kétségtelen. Mint említők, olyan fejedelmi családból származott, melynek tagjai e században már sokat tettek a tudományért és

¹⁾ Galeotti. I. h. 230. l. Bonfini, több helyen s kivált Morellinél, ki »Bibliotheca manuscripta« (Bassani. 1802. Tom. I.) czímű művében Averulinének olasz nyelven írt s Bonfini által latinra fordított építészeti munkáját ismerteti. Morelli közli Bonfini ajánlatát is Mátyáshoz, teljes szövegében. Minket kiválóan ez érdekel. (406. és köv. ll.) Ki volt állítva e codex az 1882. évi könyvkiállításon is a Corvinák közt.

²⁾ Bonfini. 630. l.

³⁾ U. o. 631. l.

művészetért. Nagyatyja, a dicső Alfonz, lelke minden hajlamai-
val a humanismusnak áldozott. A tudományt őszintén kedvelé,
pártfogásában V. Miklós pápa mellett ő vala legbőkezűbb. Atyja
Ferdinánd (1458—1494.), kit a kitűnő tudós Beccadelli nevelt,
valamint testvére Alfonz a trónörökös, kivált a művészetért lel-
kesednek. ¹⁾ Beatrixnak, eme már nem fiatal, s természettől nagy-
ravágyó nőnek volt tehát elég ideje és alkalmja kiművelni érzékét
a tudomány, s izlését a művészet iránt. Classicus műveltsége
csakugyan inkább férfira mint nőre vall; hogy építkezni szere-
tett, világosan látjuk. ²⁾ S férjét, kit a dicsvágyban alig mult
felül egyetlen kortársa is, kinél sem a kora ifjusága óta kiművelt
izlés, sem gazdag jövedelem nem hiányzott, — könnyü vala mű-
vészet-pártolására buzditnia. S Mátyás talán be sem várta ezt.
Jól ismervén nemcsak Olaszországot, hanem leendő ipja udvarát
is, hogy menyasszonyát mindkettőjökhez méltóan fogadhassa,
bizonyára már jötte előtt megkezdé uj építkezéseit, s a művészeti
tárgyak és régi emlékek gyűjtését, melyekért később oly sokat
áldozott. E részben is egyenlő színvonalán állott az uj művelt-
ségnek az olasz fejedelmekkel és tudós-férfiakkal, kik a század
közepe óta tiszteletre méltó szenvedélylyel kezdik udvarukba
gyűjteni a régi felirásokat, érmeket, vázákat, márványszobrokat,
faragott köveket és hasonló tárgyakat, — az újabbak közül kivált
a festményeket, szobrokat, camaeákat és gemmákat. ³⁾ Hazánk-
ban ugyan erre nem igen volt alkalom, de a jövő-menő tudósok
és másolók, kik a kéziratokat szállították, e műtárgyakat is el-
hozhatták udvarába, természetesen drága pénzen. ⁴⁾ A rokon
olasz udvarok révén is sok műtárgy került. Ferrarából arczképe-
ket küldenek; ⁵⁾ a milanoi herczeg, hallván, mennyire gyönyör-
ködik Mátyás a szép s különösen egyházi tárgyú festményekben,
1485-ben »a nála időző kitűnő művészszel« — a ki bizonyára

¹⁾ Symonds. I. m. II. 212—214. ll. Reumont. I. m. II. 186. l.

²⁾ Galeotti. I. h. 229. 262. ll. Naldus. I. h. 596. l. Hyppolit cod. az
akadémiában. (Az 1487. és 1489. évi számadásokban.)

³⁾ Symonds. I. m. 153. l. Reumont. I. m. 142., 175., 212., 448. sat. ll.

⁴⁾ »Gelehrte zugleich Colporteurs« — mondja Reumont. I. m. 175. l.

⁵⁾ Mátyás k. d. e. III. 137., 155. ll.

Leonardo da Vinci volt — egy Madonna-képet festet számára. ¹⁾ 1489-ben ugyaninnen egy márvány Bachus-szobrot vár Mátyás. ²⁾ Az előző évben pedig hosszás levelezés fejlik ki Mátyás nevében Beatrix és nénye Eleonora ferrarai hercegnő, Lorenzo Medici és mások között, az elhunyt mantuai bibornoknak sok ezret érő camaea- és érem-gyűjteménye miatt, melyet Mátyás minden áron meg akar szerezni, — ámbár mint látszik eredménytelenül. ³⁾

Egyébiránt szent-képeket már Budán is árultak ez időben. ⁴⁾

Ily módon Mátyás szert tehetett kisebb nagyobb műtár-
gyakra, a mikkel palotája lépcsőit, folyosóit, termeit ékíté, emlék-
szerű tárgyakból muzeumot gyűjthetett, — de a művészet utáni
vágját mindez nem elégíthette ki. A fődohog, mint Lorenzonál, az
ő szemében is nagyszerű, az új styl minden divatos művészetével
felékesített paloták s más épületek emelése vala.

A kikkel dolgoztasson, — nem igen talált itthon művésze-
ket. Traui Jakab és János, eme hirneves két építész és szobrász,
a kikkel udvarában találkozunk, inkább csak alattvalóinak mond-
hatók, magyaroknak alig. ⁵⁾ A művészek és mesterek zöme Olasz-
országból jő, hol a classicus emlékek tanulmányozása a művészet-
nek minden ágában érezteté már befolyását. Kivált Firenzéből,
mely város a többi olasz udvart s épen magát a nápolyit is a leg-
kitünőbb művészekkel és mesterekkel látja el. ⁶⁾ Mátyás egymás-

¹⁾ »Ritrovandose de presente qua uno optimo pictore« — mondja a fes-
tőről s »quanto bella eccellente et devota la sapia piu fare« — mondja ké-
szítendő művéről a herceg. (Mátyás k. d. e. III. 44. l. V. ö. Houssaye A.
Histoire de Léonard de Vinci. 1869.)

²⁾ Mátyás k. d. e. IV. 149. l.

³⁾ » perchel Signor Re mio e desyderoso de tal cose« — írja
Beatrix. (Mátyás k. d. e. III. 386., 398., 440 ll.)

⁴⁾ Hyppolit cod. az akadémiában. (1489. évi számadások.)

⁵⁾ Teleki. XII. 459. l. Morelli. I. m. 412. l. V. ö. Kukuljevič: Leben
südslavischer Künstler. I. 56., 68. ll. Kukuljevič Sakcinski. Kroat.-Dalmati-
sche Künstler am Hofe des ung. Könige Matth. Corvinus.

⁶⁾ Vasari (Le vite de' piu eccelenti pittori, scultori ed architettori.
Firenze. 1878.) így szól egy ízben a Benedetto da Majano életrajzában:
»(Matthias) aveva nella sua corte molti Fiorentini.« (III. 334. l.) Reumont.
I. m. II. 184., 206. és 218. ll.

után küldözi ügyvivőit e városba, s hogy nem hiába, — pénzén és más csábító-eszközökön kívül Lorenzonak is köszönhetete. ¹⁾

Bizonyára ily módon nyerte meg Majano Benedeket, e zseniális műasztalost s a mi a sokoldalú művészek eme korszakában együtt járt — jeles szobrászt, mint Vasari mondja: »a legkitünőbb mestert, a ki valaha fa-munkára vésőt fogott kezébe.« ²⁾ Majano eleinte csak Firenzében dolgozott Mátyás számára. Végre hivogatásainak engedve, két pompás szekrényiel utrakelt s Dalmácián keresztül Budára utazott. Jó ideig itt maradván, bizonyára sokat készített a király számára: butorokat, palotákhoz való fa-diszitményeket, később — a mire itt adta fejét — márványból szoborműveket. S bár első művével — mely az uton elromlott — kudarcot vallott is: mindvégig kedvence maradt a királynak.

Firenzéből jött Chimenti Camicia is. Mikor? — nem tudjuk, de már 1480-ban itt volt. ³⁾ Egy izben visszatért ugyan szülővárosába, de nemsokára ismét a Mátyás udvarában találjuk, a hol meg is halt. »Palotákat, kerteket, forrás-kutakat, templomokat, erősségeket és más jelentékeny épületeket« alkotott és látott el diszitményekkel, metszetekkel pompás mennyezetekkel és hasonló művekkel.

Gyakorta hívja vala Mátyás Filippo Lippi ⁴⁾ jeles firenzei képirót ⁵⁾ is, de eredménytelenül. A művész kevés időre sem tudott megválni hazájától. Festett azonban a király számára két gyönyörű képet, s ezeket 1488-ban el is küldte hozzá. E képek egyike Mátyásnak érem után festett arczképét ábrázolá.

Külömben nem is volt szükséges, hogy a művészek a magyar udvarban személy szerint megforduljanak. A képiró, szob-

¹⁾ Lásd Vasarit Andrea del Verrocchio és Filippino Lippi életrajzában. (III. 361. és 467. ll.)

²⁾ I. m. III. 333—335. ll.

³⁾ U. o. II. 651. l.

⁴⁾ E művészt rendszeren Filippinonak szokás nevezni, megkülönböztetésül atyjától: Fra Filippo Lippitől, a ki szintén képiró. Utóbbi már 1469-ben meghalt, holott Filippino 1504-ig élt. (Lásd Vasari. II. 611. és III. 467. ll.)

⁵⁾ A »képiró« szó helyességéről és használatáról l. Kovachich: Form. sol. stýlí. 224. l.

rász, faragó vagy diszító — hazájában is dolgozhatott a magyar király palotái számára, s elég volt, ha csupán kész műveit küldé el, melyeket aztán az állandóan itt dolgozó művészek tetszés szerint illeszthettek helyökre. Ily módon jutott el Mátyás udvarába Andrea da Fiesole remek alkotása márvány-kutja, Andrea del Verrocchio két féldombor-művü ércmellszobra, melyek egyike Nagy Sándort, másika Darius perzsa királyt ábrázoló — sisakosan, vérttel mellükön. Utóbbi műveket Lorenzo küldé el Mátyásnak, *sok egyéb műtárggyal együtt* — mint Vasari beszéli. ¹⁾ Maga Camicia, midőn hazájában utólszor megfordult, Berto Linaiuolo néhány képét szerezte meg s küldé el a király számára. ²⁾

A művészek közül, kikre az építkezések vezetését bizta volt a király, Baccio Cellini említik. Ő is firenzei származású volt, nagybátyja a később oly híressé vált Benvenuto. ³⁾ Kisebb munkákat végezhetett Aristoteles Fioravanti, bolognai építész és metsző, kiről csupán annyit tudunk, hogy 1467-ben félévig (január-junius) a Mátyás udvarában tartózkodott. ⁴⁾

Kinek alkotása volt a terv, mely szerint a budai, visegrádi, tatai és más paloták megépültek, nem tudjuk. Állítják, hogy Averulini Antalé, ⁵⁾ kinek az építészeiről írott munkáját Mátyás parancsára Bonfini fordította le olaszról latinra. Ez azonban csak föltevés, melynek nem sok alapja van. Vasari elbeszéléséből igazabban következtethetnők, hogy Chimenti Camicia vagy Baccio Cellini tervezék e palotákat.

E kérdésre maga Bonfini is adós maradt a felelettel. Dagályos dicséretektől áradó iró-modorában különben eleget beszél Mátyás nagyszerű építkezéseiről és bámulatos művészet-pártolá-

¹⁾ III. 361. l.

²⁾ II. 651. l.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Lásd C. Malagolanak Fioravantiról írt értekezését, ily című gyűjteményes munkában: »Atti e memorie delle rr. deputazione di storia patria per le provincie dell'Emilia.« Nuova Serie. Vol. 1. Modena. 1877. 219—220. II. A Mátyásra vonatkozó adatot Gualandi művéből közli: »Memoria originali italiane risguardanti le belle arti.« Bologna. 1840—45. pag. 75. nota 20.

⁵⁾ Más néven Filarete. (Vasari. II. 454. l.) Lásd pl. Wenzel. Tata fénykora.

sáról.¹⁾ E magasztalások válogatott kifejezései közt akadunk mondatra mely jellemez, s melyet, a rítkító szinezésre nem ügyelve, bátran historiai adatul vehetünk. Annál is inkább, mert látjuk, hogy az egykoruak által magasztalt középkori építmények, a mennyiben ránk maradtak, rendesen meg is felelnek e dicséreteknek. »Miként emlékezem meg — ugymond — a nagyszerű templomokról és palotákról, melyeket Budán, Székesfehérvárott, Visegrádon, Komáromban és más helyeken emeltél. Hogyan mondjam el, mint gyönyörködöl a kitünő épületekben, kivált a melyek a régi mintákat követik. . . . Mert a régi építés-módot új fényvel élesztéd fel. Itáliában felkerestetéd s elhozattad a legkitünőbb művészeket és mestereket: építészeket, szobrászokat és festőket; arany-ezüst-műveseket és rézmetszőket, s mindannyit roppant költséggel tartod udvarodban. Ide futnak össze mindenfelől a műkertészek, műfaragók, ácsok és kőmetszők. . . . Márványt faragnak mindenfelé; serényebben forgolódnak a kő- mint az aranybányákban, csak hogy az óriási munkának megfeleljenek.« E sorokból könnyű megérteni, hogy Mátyás az új stýlban építtett,²⁾ a mit különben a fukar idő hagyta emlékek is bizonyítanak, s hogy — kivált a második időszakban — a jeles művészeknek és mestereknek egész seregét foglalkodtatá állandóan udvarában.

S a kíról Bonfini és társai nem emlékeznek meg, ide kell még számítanunk a *könyvfestőket és díszítőket*, s némi részben még a *másolókat* is. Amazok igazi művészek, ezek inkább szakértő munkások. Mátyás csakhamar rászorult szolgálatukra. Midőn a hetvenes évek elején nagyobb szabású könyvtár alapításához fogott, a görög és római classicusok alapvető példányait az olasz udvarok már nagyrészt elkapkodták saját könyvtáraik számára. Utánozva őket, küldött ugyan — mint látszik — Mátyás is szerte Görögországba és Kis-Ázsiába tudományban jártas férfiakat, eredeti példányok felkutatására³⁾ de az e célra fordított roppant költség és fáradság semmi arányban sem állhatott az elért ered-

¹⁾ Pl. 631., 653. ll. Morellinél I. h.

²⁾ Nagy tört. művében is említi. 631. l.

³⁾ Oláh I. h. 9. l.

ménnyel. Így folyamodott, könyvtára tömeges szaporítása végett a másolókhöz. Az ujszülött könyvnyomtatás még bölcsőjében szendergett; a könyvdiszitó-művészet és könyvmásolóipar pedig rég kijutva a kolostorok iskoláiból — legszebb férfi-korát élte, s ama csecsemőnek még inkább csak jövőjétől volt oka remegni.

A könyvmásolást Firenzében üzték legszorgalmasabban, mondhatjuk gyárszerűleg. Könyvárusok egyszersmind könyvmásoló-műhelyt is rendeznek be, s közülök pl. egy Vespasiano Bisticci, maga is humanista s kellemes elbeszélő — büszkeségét találja abban, hogy a legnagyobb szabású megrendelésnek a leg-rövidebb idő alatt tegyen eleget. Midőn Cosimo Medici a később Laurentiana név alatt oly híressé vált könyvtárt megalapítja, Vespasianohoz fordult, ki egyszerre negyvenöt másolóval dolgoztatva, nem egészen két év alatt 200 kézirattal veté meg annak alapját.

Vele ugyan Mátyás nem dolgoztatott állandóan, de másolói mégis nagyrészt Firenzéből kerültek ki. Sinibaldus Antal, Cenninius Péter, Salvini Sebestyén és Valori Fülöp mind firenzeiek, kik részben már a 60-as évek folyamán dolgoznak számára. ¹⁾ A második időszakban pedig, Beatrix jötte óta, midőn Mátyás tudományszomja és könyvgyűjtő szenvedélye delelőjére hágott, négy másolót foglalkodtatott állandóan Firenzében. ²⁾ Dolgoztak azonban számára itthon is. Oláh Miklós írja ezt, a következő század legszeplőtlenebb magyar humanistája, kinek méltó kegyellete számos érdekes részletet őrzött meg számunkra a nagyhirű Corvináról. Elődeitől hallá, hogy a nagy király állandóan harmincz másolót foglalkodtatott budai udvarában, kik közül néme-lyeket még ő is ismert. ³⁾ Ezt tudva, könnyen elhíhetjük Heltai-

¹⁾ Kivülök természetesen mások is, miut Nicolo Faentino, Sigismondo de Sigismondi, Petrus de Abbatibus, Alexander Verasanus, Johannes Carpensis, Johannes Marcus Cynicus. (Magyar Könyv-Szemle. 1878. 218. l. Csontosí értekezése.)

²⁾ Brassicanus. Salvianusnak »De Providentia« irt műve előszavában (Mader is közli: De Bibliothecis. p. 145.)

³⁾ Hungaria. BÉlnél. 9. l.

nak, hogy Mátyás évenként 33,000 arany-forintnyi óriási összeget költött másolásokra. ¹⁾

Annyival inkább, minthogy a másolók munkáinál utólag még egy nagy hiányt kellett pótolni. Másolataik, készültek legyen akár Firenzében vagy másutt Itáliában, akár pedig itthon, — távolról sem vetekedtek az eredeti példányok hibátlanságával. Sőt még a mult századok alatt készült kolostori másolatokkal sem. A szerzetesek, kik ezeket készítették, a legönzetlenebb buzgalomból dolgoztak, s fél-emberéletet áldoztak vékonyabb kötetekre is. A XV. század másolói ellenben gyárszerű szakmány-munkát végeztek, bérért; céljok nem az volt: minél hibátlanabbul, hanem minél gyorsabban dolgozni. Másolataikra tehát nagyon is rá fért a felügyelet s utólag még a javító kéz is. A Mátyás részére másolt könyveknél a felügyeletet Firenzében Naldus Naldius olasz humanista, itthon Ragusai Félix dalmát származásu tudós végezte. ²⁾ Utóbbit mint elaggott férfit, ki nem csupán a görög és latin, hanem a kaldeai és arab nyelvben is járatos vala, — maga Oláh is jól ismerte még.

A másolók munkája után a festőé és diszitőé következett. Ezek adák meg a Mátyás könyveinek is azt a különös bájt és roppant értéket, melyet ma már utánozni és megfizetni is oly bajos. Rendesen már a másolók is járatosak voltak legalább a kezdő-betűk kifestésében. A Budán tartott harmincz másolóról és felügyelőjőkről Raguzai Félixről szintén ezt írja Oláh Miklós. ³⁾ Látjuk azonban, hogy Mátyás olyan egyéneket is alkalmazott könyvtára mellett, kik a már lemásolt könyveknek csupán kifestésével foglalkoztak. Ezek egyike vala Blandius olasz betűfestő (miniator), ki 1471-ben kerül elénk, a mint Rómából kéziratokkal megrakottan Budára visszatér. ⁴⁾

De valamint a másolás ugy a könyvfestés is oly munka volt, a melyért nem kellett épen Budán tartózkodnia az illető művész-

¹⁾ Magyar Krónikája 168. lapján. Mai értékben könnyű számitással vehetjük 330,000 forintnak.

²⁾ Előbbi 1474—78 körül; utóbbi — ugy látszik — az utolsó években. Lásd Naldus és Oláh. I. h.

³⁾ I. h.

⁴⁾ Teleki. XI. 454. l.

nek. Talán csak is így dolgoztathatott Mátyás a firenzei Gherardóval, ¹⁾ tanítványával Francesco del Chiericóval ²⁾, és Attavantessel, koruk legkitünőbb miniature-festőivel. Ők már nem csupán a betüket festik aranyosra, színesre, hanem a másolók által üresen hagyott helyekre tárgymagyarázó képeket festenek, a kezdőlapokra és lapszélekre diszitésül a legkülömbözőbb tárgyakat és alakokat rajzolják. Közöttük Attavantes áll első helyen. Classicus tanulmányokon művelte ki ecsetét, s mint ilyen, a művészet emez ágában a renaissancenak legméltóbb képviselője. Mátyásnak nagy kedve telt művészetében; elhalmozta munkáival. A nagy tehetségét máig is hirdető, pompásnál pompásabb könyvekből ítélve, Attavantes az utolsó években alig is dolgozhatott másnak, mint Mátyásnak és Beatrixnak. ³⁾

A *zeneművészetnek* nagyszámu, állandóan alkalmazott zenész és énekes a képviselője a Mátyás udvarában. Az első időszakban inkább csupán hazaiak, csekélyke művészettel, de nemzeti hangszerekkel, nemzeti zenével. Ilyenek valának a lanton vagy kobzon (lyra, cythera) játszó, egyuttal énekesek, kiket hegedősöknek neveznek a régi századok; ⁴⁾ továbbá a fuvó-hangszeren: spon, kürtön, trombitán játszó (tubicines), kik Mátyásnak mind egyházi mind világi zenekarában működtek. Ide sorolhatjuk a dobosokat is, kiknek szintén helyük volt az udvari zenekarban. ⁵⁾

¹⁾ Vasari. I. m. 454. l.

²⁾ Pulszky F. szerint. Az 1882. évi könyvkiállítás katalógusában. (A Corvinákhoz írott bevezetésben. 60. l.)

³⁾ Hatvani. Brüsseli okm. t. II. 51. l. közöl egy adatot, mely szerint Beatrix 1487-ben 318 forintot utalványozott egy izben Attavantesnek. Az általa festett könyvekben a könyvkiállítás alkalmával gyönyörködhattünk.

⁴⁾ Cytharaedi. Heltai is így fordítja. Hangszereiket valószínűen »hegedős«-nek nevezték.

⁵⁾ Bonf. 572., 582., 584., 605. és 606. ll. Galeotti. Schwandtnernél. I. 250. l. Eschenloer. I. m. 401. l. Mátyásk. d. e. III. 137. l. Az Egerváry-féle összeírásokban ily érdekes tételeket olvasunk: »tubae kyrth, tuba trombita, tuba magna kyrth; parva tympana kezj dob, tympana magna sat. (Orsz. Lltár. Dl. 26048.) Mátyás hadseregében a kürtész elmaradhatatlan. Ugy látszik körülbelül minden száz emberre esett egy kürtös. (Eschenloer. II. 317. l.) II. Ulászló 1494—5-ben 10 kürtöst tartott udvarában. (Id. számadás. 79. l.)

Mily nagy számmal voltak az udvarnál, gyakran látjuk. A Beatrix menyegzőjén a Budára vonuló menetben 24 trombitás haladt elül, s a szinte beláthatatlan menet minden egyes csoportjának, kocsijának megvolt a maga trombitása, síposa és más zenésze. Nem csoda aztán, hogy még a szomszédja szavát sem hallotta senki, midőn e kürtösök az egyházi énekesekkel egyesülve, a templomban egy-egy énekre vagy magukban egy-egy riadóra rákezdtek. ¹⁾

Beatrix ideje óta a külföldi zenészek és énekesek is tért foglalnak a fényesebbé és bőkezübbé vált udvarnál, — németek, francziák, kiválóan természetesen olaszok; énekükkel, hárfáikkal és vonós-hangszereikkel. ²⁾ Mondhatjuk — jogosan, mert a művészet ez ága is kivált Olaszországban fejlett ki a középkorban. Nagyrészt innen toborzották zené- és énekarukat az európai udvarok, egyházi és világi nagyurak. Magában Olaszországban is nagy volt e tekintetben a vetélkedés az apróbb-nagyobb, de az egykoru műveltségnek színvonalán álló udvarok között. ³⁾ S Mátyás, mint mindennek a mi a divatos míveltséghez tartozott, úgy a külföldi zenének is kedvelője, az olasz zenészeknek is bőkezű Maecenása lett. S főgondját az egyházi zenére fordítá. Már Beatrix menyegzője alkalmával oly egyházi zenekart találunk Budán udvarában, mely művészete hatalmával elbájolja és bámulatra ragadja a külföldi fejedelmek követeit, s a többi vendégeket. ⁴⁾ Pedig akkor még valószínűen a hazai elem volt benne túlnyomó. Későbbben még kitünőbbnek találjuk. Bonfini idejében — ha az ő hízegő tudósításainak hinnünk szabad — oly nagyszerű volt a Mátyás egyházi ének- és zenekara, a melyhez fogható — talán a rómain kivéve — az egész kontinensen sem volt. A castellai püspök, a pápa követe, ki 1483-ban járt hazánkban s meglepetve tapasztalá Mátyás hatalmas udvarának

¹⁾ Eschenloer I. m. II. 342., 345., 346. ll.

²⁾ »Violete« = hegedű. (Mátyásk. dipl. eml. III. 101. l.) Lásd Bonfini. 631. l. (A hegedű, s általában a vonós-hangszerek olasz eredetűek. Lásd: Lacroix: Les arts au moyen age et a l'epoque de la renaissance. 565—566. ll.)

³⁾ Reumont: Medici. II. több helyen.

⁴⁾ A pfalzi követ jelentése Schwandtnernél. II. 200—208. l. Eschenloer. I. h.

fényét: elragadtatva szól a király énekkaráról, melynél jelesebbet nem hallott soha. Az udvari kápolnában tartott isteni-tiszteleten gyönyörködött művészi játékában. »Majd ha haza térck — teszi hozzá — megkisértem elmondani Szentségednek: mily csendben, mily nagy áhitattal, mennyi szertartással és pompával szolgálták ki a főpapok és főurak seregének jelenlétében azt a misét — melyen a királyi énekkar művészi énekét hallatá. Megzavarodva tettem magamnak szemrehányást, hogy világi fejedelem az isteni tiszteletre tartozó dolgokban legyőzött bennünket . . . Én teljesen elámultam.« ¹⁾

Az udvari énekkar egyik tagjáról Bisth Jánosról maga Mátyás tesz 1489-ben említést. E férfi, a király szavaival élve — nem megvetendő helyet foglal el a királyi kápolna énekesei közt. ²⁾ Sőt igen szorgalmas kutatója is a zeneművészetnek. ³⁾ Ugy látszik — zeneszerző. János papi egyén »de jobban szeretné a házasság jármát, mint az egyházét.« Kéri tehát a király a pápát, oldaná fel Jánost, emez igen kedves emberét — a papi kötelék alól. ⁴⁾

Külömben magasabb zenei képzettséggel ez időben inkább csak az egyháziak bírtak. A hangszerek közt pedig az orgona volt a legtökéletesebb. ⁵⁾ Budán pompás orgona lehetett. Oláh Miklós szerint Visegrádon is igen értékes és szép orgona állt az ottani udvari kápolnában, — merő ezüst-sipokkal. ⁶⁾ Mátyás halála után pedig e nagy király egy orgonája külföldre kerülván, kitűnő harmoniája, tökéletes szerkezete s pazar kiállításai miatt féltékenyen őrzött kincse volt tulajdonosának. ⁷⁾

¹⁾ Katona. Hist. Crit. IX. 513. l.

²⁾ »Inter alios capellae nostrae cantores vir non contemendus nec inferior.«

³⁾ »Artisque musicae diligentissimus perscrutator.«

⁴⁾ »Cum ob suos ingenuos mores, tum praecipue hanc artem, qua plurima excellit, sit certe mihi carissimus.« (Mátyásk. d. e. IV. 91. l.)

⁵⁾ Lásd. B. Nyáry tanulmányait a Hyppolit-codexekről. (Századok. 1874. 78. l.)

⁶⁾ Oláh. Hungaria. I. h. 12. l.

⁷⁾ B. Nyáry. I. h. 80. l. (Egy velencei kutfő nyomán.) Ez orgona máig is meg van Velenczében. Orgonaépítők már nagyobb számmal valának hazánkban. Mátyás tökéletesíteni igyekezett őket mesterségükben. 1483-ban

A királyi udvar orgonistája 1489-ben az olasz származásu Dávid mester vala. Kitűnően értette művészetét. ¹⁾ De ez év őszén elhalván, másíkról kellett gondoskodni. Nagy hire volt ez időben Zsigmond osztrák herczeg udvari orgonistájának: Pál mesternek, s Beatrix őt szeretné az udvar számára megnyerni. Ugy van értesülve, hogy Pál mester el is jönne szivesen. Minthogy azonban az osztrák udvarral ellenséges lábon állanak, sógorát Hercules ferrarai herceget kéri fel a királyné a közvetítésre. Igen örülne, ha jó móddal, jó fizetés ígéretével megnyerhetné őt. ²⁾ Hercules egyik udvari kántorát, a ki Pál mesterrel jó barátságban volt, — küldé el az alkudozásra. De ez már nem találta őt Zsigmond udvarában, mert időközben Miksa királyhoz szegődött, innen pedig egyelőre megkapni nem lehetett. ³⁾

A zenészek előkelőbbjei fényes ellátásban részesültek s nagy becsülésben álltak az udvarnál. Hasonlóképen a vendégművészek. »A király és királynő — írja egy izben urának Valentini — semmit sem vennének oly szivesen, mint ha Fenséged Pétert a kitűnő lantost a hegedűsökkel ⁴⁾ együtt elküldené Ó Felségük udvarába. Nagyon szeretnék őket hallani, a minthogy általában nagy kedvük telik hasonló dolgokban. ⁵⁾ Ugyanekkor néhány olasz zeneművészre már várnak is a magyar udvarban. Mert így folytatja levelét Caesar ur. »Sandrachinóért Zenggebe fognak előre küldeni, fényes ajándékokkal. Utóbbi arany-brokát török kaftánt kap, melyet saját szemeimmel láttam, s mondhatom 400 frtért sem lehetne kapni hasonlót. Ezenkívül 2 más öltözetet is, tiszta selyemből, 100

e célból egy István nevű orgonakészítőt küldött a Medici udvarába. (Reumont. I. m. II. 472. l.).

¹⁾ Mátyás k. d. e. IV. 29. l. Beatrix »gran organista«-nak nevezi.

²⁾ Mátyás k. d. e. IV. 89. l. 1489. szept. 28. Pált »un egregio organista«-nak mondja.

³⁾ U. o. 105. és 117. l. 1489. nov. és decz. végén. Valószínű, hogy Pál mester nem került a magyar udvarhoz, — Mátyásnak rövid néhány hónap mulva bekövetkezett halála miatt.

⁴⁾ »Bon cytharista, cum quelli dale violete a visitarli.« 1486. aug 3-ikáról. Mátyás k. d. e. III. 137. l.

⁵⁾ »Perche se dectan molto in simìl cose.«

arany értékben, és egy ezüst kupát.¹⁾ A többi hat énekes szintén arany-brokát kaftánokat nyer ajándécul.«

Uglátszik Péter és hegedűsei is csakugyan meglátogatták a magyar udvart. Sőt Péter mester ideiglenesen itt is maradt. Mert Beatrix 1488-ban egy Péter nevű olasz hárfásáról szól, ki most folyvást mellette van, s nagyon jól viseli magát.²⁾ »Különösen betegségünk alatt igen kedves mulatságot és szórakozást szerzett nekünk« — írja Eleonorához.

A király kitűnő zene- és énekkaráról szólunk. Beatrix királyné a maga számára ezenkívül még külön énekkart is tartott. Mily költséges fényüzéssel, mutatja az, hogy 1490-ben mintegy 835 aranyforintot utalványozott a bányajövedelmekből emez énekkarára.³⁾ S ámbár gyakran nem lehet megkülönböztetni: közösen tartja-e a művészeket a királylyal, uglátszik Beatrixnak külön is voltak zenészei. Ilyen lehetett az a György nevű, kinek 1487-ben 100 arany-forintot fizetett.⁴⁾ Az osztrák háboru alkalmával pedig idestova utazgatván Beatrix királyi férje után, zenészeket, jelesül cziterásokat hordott magával.⁵⁾ Ugyanez év márczius havában Mecchino nevű francia (francese) udvari zenészét említi;⁶⁾ novemberben pedig felkéri Eleonorát, fogadna fel udvara számára bizonyos Todisco Simonello nevű olasz zenészt, kit Eleonora is bizonyára jól ismer.⁷⁾ A következő év tavaszán (ápril 22.) ismét hasonló ügyben ír néniéhez a királyné. »Értesültünk — ugymond — hogy Rómában vannak bizonyos énekesek, a kik szivesen eljönnének udvari kápolnánk szolgálatába. Részünkről nagyon szeretnők, ha megfogadhatnók őket. Ide mellékelve irunk Rómába utazó udvarnokunknak Palude Ferencznek; kérjük Fenségedet, sziveskedjék e levelet neki — ha még Ferrarában van — átadni, különben pedig a lehető leggyorsabban utána kül-

¹⁾ »Coppa d'argento.«

²⁾ »Nostro sonatore da lerito.« Mátyásk. d. e. III. 410. l. Beatrix ekkor Bécsben tartózkodott.

³⁾ Hatvani. Brüsseli okmánytár. II. 53. l.

⁴⁾ U. o. 51. l.

⁵⁾ »Alcuni nostri sitayuoli.« Mátyásk. d. e. III. 207. l.

⁶⁾ »Nostro musico.« Mátyásk. d. e. III. 61. l.

⁷⁾ U. o. III. 207 l.

deni. Ugyanez ügyben Simon mester szabónkhoz és a velencei Garzoni bankhoz is irtunk.«¹⁾ A levelek az illetőkhöz csakugyan eljutottak,²⁾ sőt Palude az énekeseket fel is fogadta.³⁾

1488-ban Beatrix királyné Bécsből az udvarból küld énekest Hyppolithoz; évenként 50 arany fizetést, szállást és teljes ellátást ígervén neki a gyermek-érsek nevében.⁴⁾ Reméli, hogy kitünő oktatásban részesítendi az iskolás gyermekeket is.⁵⁾

*

Ime, tudomány és művészet így valának képviselve a Mátyás udvarában. Átgondolva az elmondottakat, látjuk, érezzük, hogy Mátyás és udvara a műveltségben a legmagasabb színvonalra törekszik, s megelőzve más európai fejedelmeket, nagyrészt el is éri azt. E műveltség azonban nem magyar.

Mi ezt ma könnyen hibának nézzük; Mátyás erénynek tartotta. Az emberek — önkéntelen vagy öntudatosan — mindenhá bizonyos divatos eszméknek hódoltak, a szellemi és a magán életben egyaránt. Mátyás korában az olasz renaissance állt azon a ponton, hogy európai áramlattá váljék s ő — mint láttuk — őszinte vonzódásból szegődött hazájában e műveltség terjesztőjévé. Csakhogy e műveltség nyelve a latin vala, tehát *idegen* nyelv, de a mely mégis szerte *otthonos* a hazában, mert idegenül polgárjogot nyert az évszázados szokás által, s kezdet óta diplomátikai nyelv és a magasabb iskolák nyelve vala. Ez az ellenmondás elősegíté az új műveltség terjedését, s egyszersmind gátat vetett a nemzeti nyelv mélyebbre ható művelése elé.

Nem csoda hát, ha e két nyelv használata az udvarnál is mindinkább előtérbe nyomul, kivált hogy a renaissance terjesztői és képviselői: az udvarban élő tudósok, társalgási nyelvül is a

¹⁾ U. o. III. 288. l.

²⁾ Mátyásk. d. e. III. 295. l.

³⁾ U. o. 395. l.

⁴⁾ E fizetés elég bőkezű. 1489-ben az esztergomi Szt.-Adalbertről címzett székesegyház orgonásának évi fizetése 24 ar. forint és teljes ellátás. (B. Nyáry. I. m. Századok. 1874. 78. l.)

⁵⁾ U. o. III. 389. l.

latint, vagy ama korszak legdivatosabb, legműveltebb nyelvét: az olaszt használták. Pedig a hetvenes évek kezdetével még más két körülmény is hathatósan érezteté e részben befolyását. Egyik az udvarban állomásozó *diplomácia* térfoglalása, a másik a nápolyi hercegnővel kötött *házasság*.

A hol a diplomácia oly előkelő szerepet játszott, minőt, mint alább meglátjuk, a Mátyás udvarában: ott az idegen beszéd hatalma elől gyakran félre kelle vonulnia a hazai szónak. A diplomácia nyelve ez időben az *írásbeli* közlekedésre a latin volt, az olasz diplomatáké ezen kívül az olasz is. A nyelv pedig, a melyen *beszéltek*, nemzeti nyelvük meg a latin. A Mátyás udvaránál első sorban az olasz, mert ezzel szövődött a legtöbb viszony; a német, kivált későbbben; a lengyel időnkint, s végül a cseh, a némettel egyszersmind olyan tartományok nyelve, melyeknek főrangubb lakói már a 60-as évek vége óta a legszorosabb viszonyban álltak Mátyás udvarával.¹⁾ Arra, hogy — legalább a magyar hatalom növekedtének arányában — a magyar is diplomáciai nyelv legyen: komolyan nem gondolt soha senki. Ugy látszik műveletlennek tartották erre. És megvallhatjuk: eléggé méltán. Irodalmunk zsenge ifju korát éli még ez időben. Nem ment még át a szellemi harcok azon iskoláján, mely a nyelvet mindenek felett műveli. Inkább csak a népköltészet, a históriás énekek, meg az egyházi irodalom virágoznak. Nyelvünk orthographiája határozatlan; nyelvtana csak most kezd művelődni, s ezért elsajátítása s kivált egyuttal írása és olvasása idegenre nézve nehézséggel jár. A fenmaradt emlékekből is látjuk, Galeotti is így nyilatkozik.²⁾ Mint népnyelvnek kitünő sajátsága, hogy ur és paraszt egyformán beszél, de mint irodalmilag kevésbé művelt: nagyobb elterjedésre vagy épen diplomáciai szerepre nem tarthat számot. Ámbár Mátyás és tudós környezete e kérdéssel nem sokat foglalkozott, látszik hogy kiki meg volt erről győződve. Kivált ha összehasonlíták a latinnal, a mely már több mint másfélszer éve a hatalom és az írás nyelve vala a kontinensen; vagy

¹⁾ Mily nagy szerepet játszanak pl. az 1476-iki mennyegző alkalmával, látjuk a pfalzi követjelentéséből (Schwandtmernél) és Eschenloer művéből.

²⁾ I. h. 251—252. és 268—269. ll.

az olaszszal, melyet már egy évszázaddal előbb a pompa és erő tetőpontjára emelt három nagy szellem : Dante, Petrarca és Boccaccio. Könnyen érthető tehát, hogy a Mátyás udvarában egy-egy idegen vagy akár magyar diplomatától mindenek felett a classicus latin nyelven való szónoklást kívánták meg, s hogy Mátyás ezenfelül — mint diplomata — a nagy nyelvismeretben találta büszkeségét s abban hogy minden külföldi követtel annak nyelvén értekezzék.¹⁾

Ugyanily okból magyarázhatnók a latin nyelvnek az udvari kancellariában való kizárólagos használatát is, melyet immár több évszázados szokás szentesített, s jelenben a classicus styl nagy divatja még jobban megerősített uralmában. De kevésbbé menthető, hogy míg a magyar nyelv teljesen mellőztetik, akárhány német, sőt tót oklevél is kerül ki a kancellariából.²⁾ Sovány vigasztalás ezért Nyirkállai Tamás kancellariai jegyző négy soros versikéje a magyar magánjog egyik sarkételéről.³⁾ Valami nagy dolgot bajos lenne belőle következtetni. Annyira voltunk akkor is magyarok, hogy a törvénykezés latin nyelvű tudományának ilyen népszerű magyarosítása könnyen teremhetett.

Másik hathatós tényező gyanánt, mely az udvarban a magyar nyelv használatát gátolá, — a Beatrix hercegnővel kötött házasságot említők. S nem ok nélkül. Mert vele az olasz nők és férfiak egész serege jött kíséretül, kiknek egy része visszatért ugyan, de jókora része itt maradt, s a távozók helyébe is folyvást jöttek újak, — mint látszik — néha nem is épen nagy épülésére az udvarnak.⁴⁾ Beatrix társalgói, gyóntatói, mulattatói, kamarásai, irnokai, és udvarhölgyei nagyrészt olaszok, s az előbbieket néha a király szolgálatába is átmennek.⁵⁾ Azután jön a rokonság. Egyik testvérét Ferenczet már a 70-es években itt találjuk ; a másik: Péter szintén sokáig tartózkodott itt. Róla mondja el Mátyás, hogy »mind vére nemessége, mind családja régisége,

¹⁾ Lásd a lengyel követnek esetét Galeottinál. I. h. 230. I. Másik példa Eschenloernél I. m. II. 317. l.

²⁾ Pl. Orsz. Lltár. Dl. 10109.

³⁾ Kovachich. Formulæ solennes styli. XI. l.

⁴⁾ Epist. Matth. Corv. IV. 269—270. l.

⁵⁾ Mátyás k. d. e. II. 366. III. 69. IV. 354. II. Teleki XII. 226. l. Galeotti. I. h. 229. l. sat.

mind tisztos és kellemes társalgása s erényei által kitűnő érdeme-
ket szerzett előtte és udvara előtt.« A harmadik: János, előbb
csak pápai legatus, azután esztergomi érsek lett. Unokaöccse a
ferrarai Hyppolit, mint a János érseki méltóságának 9 éves kora
daczára is örököse, ha szerepet csak mutogatóba játszott is, —
annál állandóbb tagja volt az udvarnak. »A mint a világiak a
király udvarához tartoznak, úgy Hyppolit mint pap inkább közénk
asszonyok közé való« — mondja egy ízben Beatrix. Éveken ke-
resztül állhatatosan hívják Ferdinándot is, a Hyppolit testvérét,
hogy majd a király bevezeti a fegyverforgatás misteriumaiba,
fiává fogadja s gazdag herczeg-lánynyal házaitja össze. Azonban
eredmény nélkül. ¹⁾

De nála nélkül is voltak már elegen. Ugy hogy Bonfini
némi joggal mondhatta el: »Mátyás Pannoniát második Olaszor-
szággá igyekezett tenni.« ²⁾ Legalább az udvarra nézve. Az olasz
rokonság jövetele azonban inkább a Beatrix rovására írható, a
nélkül, hogy tőle a testvéri és rokoni szeretetnek ama feltűnő
nyilvánulását rossz néven lehetne venni. Ha a Hyppolitra vonat-
kozó nagybecsű levelezés nem mutatná is, bizvást okolhatnók
gyermektelenségét. Hogy Corvin Jánost fiául nem dédelgeté, köny-
nyen magyarázható; s ha már — gyermektelen nők szokásaként —
másfelé kellett fordulnia kedvenczért, nem fordulhatott volna jobb
helyre, mint haza, vagy nővéréhez Eleonorához, kinek fiáról Hyp-
politról csakugyan oly gyakran emlegeti, hogy fia helyett fiául
tekinti s gyermektelenségeért vigasztalást csupán az ő jelenlété-
ben talál. ³⁾

Alig szükséges azonban bizonyítgatnunk, hogy mindez az
udvar magyarságának nem vált előnyére. Azt pedig világosan
látjuk, hogy az udvarba járatos magyar főuraknak nehezen esett
Annál is inkább, minthogy az erkölcsök elolaszosodásával járt.

¹⁾ Epist. M. Corv. 171. l. Mátyás k. d. e. II. 350. III. 22., 23., 63., 77.,
101., 156., 412. IV. 44—60. sat. II. Galeotti. I. h. 262. l. Bonfini. 606. l.

²⁾ I. m. 631. l.

³⁾ Több oklevél a Mátyás k. d. e. III. k. végén. Pl. 382. l. ». . . per mia
consolazione, che quando è con me, me pare havere un mio figlio« — írja
1488-ban Eleonorához.

Bonfini párhuzamot vonván a régi magyar királyok és a Mátyás udvarában divatozott erkölcsök és szokások között, végül úgy találja, hogy Mátyás, a művészetek és tehetségek pártfogója, az utolsó időben teljesen beleélvén magát az olasz műveltségbe, mind feltünőbbben kezdé elhanyagolni a régi magyar szokásokat, kárhoztatni a szittya erkölcsöket s a főurak parasztos életét. ¹⁾ Az átalakulás azonban ezeknél nem lehetett oly gyors, mint akár a főpapoknál volt, akár a királynál. S ezért buzdításai: építsenek ők is szép palotákat, éljenek városiasabb életet s legyenek nyájasabbak az idegenek iránt, ha — mint látjuk — talált is követőkre, az az ellentét mégis fenmaradt, hogy a részben irni és a magyaron kívül más nyelvet beszélni is alig tudó főurak azután sem bírtak kellő érzékkel az új műveltség iránt; s másfelől, hogy e műveltséggel s hozzá még a királynéval az idegenek s főként az olaszok beözönlése járt. Ez a főuraknak, amaz az idegeneknek nem tetszett. Utóbbiak a főurakban csupán a katonát meg a nagy vagyont becsülték, egyébként barbároknak nézték őket s viszont a főurak az udvar összes önmagukat dicsérő tudósait, és az új műveltségnek legalább mázát viselő olaszait hamar ingyenélőknek s e szempontjukból Mátyásnak rájok és palotáira fordított összes roppant kiadásait haszontalan pazarlásnak tekintették. ²⁾ Emez ellentétes két áramlat összeütközésének azonban csupán egy ízben látjuk nyomát, — 1483-ban, midőn külföldön az a hír terjedt el, hogy a királyné, férje minden kincseivel s nagyértékű koronájával együtt a lengyel királyhoz menekült. Okul azt emlegették, hogy ámbár a király nagyon szereti őt, annál jobban gyűlölik olasz erkölcei miatt a magyar főurak. ³⁾ Nem tudjuk, mennyi volt igaz e hírből, de akármily csekély, már mint pusztá híre is jellemző. Hogy hasonló eset többször elő nem fordult az udvarnál, csupán a ki mindenek feje volt — Mátyás tekintélyének, s ha kellett, diplomata-modorának tulajdonítható.

De az éremnek csak egyik oldala ily sötét, a másik jóval derültebb képet nyújt.

¹⁾ 631. l.

²⁾ Lásd Bonf. I. h. Galeotti. I. m. több helyen.

³⁾ Mátyás k. d. e. III. 23. l.

Maga a király, ha az idegen szónak és a classicus műveltségnek hódolt is, — szívében soha sem volt más mint *magyar*, s nem zárkózott el a nemzeti költészet hangjai elől sem, mely mint említők — az ő idejében kivált a népies jellemű históriás énekekben nyilvánult. Ott találjuk udvarában a hegedősöket, eme magoktól termett, költői hajlamu dalnokokat, kik koboz kíséretében, hazai nyelven énekelték, előttünk ismeretlen költők verseit, vagy saját szerzeményüket, — századok híres magyar hőseiről. ¹⁾ Szerelem ritkán szólalt meg e dalokban, hanem mindig valamely jeles hadi tett, leginkább a török háborúból. »És tárgyban nincs hiány« — teszi hozzá Galeotti, a ki gyakorta hallá e dalnokokat a király asztalánál. »Mert Magyarország különféle nyelvű ellenségek között feküvén, hadra tüzelő anyagban kifogyhatatlan.«

Igaz, hogy e hegedősök alárendeltebb állást foglalnak el az udvarnál, mint a külföldi tudósok, kik a király barátai, társalkodói és asztaltársai; de nem alacsonyabbat, mint a főurak és főpapok udvarában. S működésük a humanista műveltséggel semmi ellentétben sem állt. Báthory Miklós, eme tudós főpap, ki magával hordozza classicusait, hogy bármikor kéznél legyenek, — hasonlóképp hegedősöket tart maga körül, s pihenő óráiban gyönyörködve hallgatja humanista vendégei körében nemzeti dalaikat. ²⁾

E mellett akadunk nyomokra, hogy az új miveltség, melyet eredeti hazájában már oly rég megolaszosítottak — a Mátyás udvaránál *magyarosodni* kezd. Valószínű a feltevés, hogy maga Janus Pannonius, az udvar egyik kiváló disze, európai híré latin költő, classicus formában néha-néha magyar nyelven is megszólalt. ³⁾ S nincs okunk kétségbe vonni egy külföldi kutfő elbeszé-

¹⁾ Galeotti. I. h. II. 251. l. »Sunt enim ibi . . . citharoedi, qui fortium gesta, in lingua patria, ad mensam in lyra decantant. Nec deest materia.«

²⁾ Galeotti. I. h. 281. l.

³⁾ Lásd: Toldy. A magyar költészet története. 1867. 92. és köv. ll. Szilády Áron. Költészetünk Mátyás király idejében. (A M. Tud. Akad. Évkönyvei. 1877. XVI. k. 37. és köv. ll.)

lését arról a Gábor nevű magyar költőről, a ki a görög és latin írók szépségein felbuzdulva, ezek mintájára írta magyar költeményeit, melyekkel a nagytudományú király is gyakorta mulatá magát. ¹⁾ Ugy látszik Budai Simon is, ki több nyelven — köztök magyarul — szerzé verseit, szintén classicus mintákat követett, s a Mátyás udvarához tartozott. Mert azt írja róla egy külföldi egykorú, hogy itthon bevádoltatván a király előtt, száműzetett, s Sevillában — a hová bujdosott — hét nyelven írt költeményeivel üdvözlé a spanyolok királyát, az egész udvar jelenlétében, s oly nagy tetszésére mindenkinek, hogy ugyanitt le is telepedhetett. ²⁾

Végül, a mi sokat enyhíthetett az ellentéteken, — látjuk, hogy Beatrix megtanult magyarul.

Még mielőtt új hazájába átvándorolt, gondolkoztak erről Nápolyban. Itt azonban aligha volt erre jó alkalom. Diomedes Caraffa, a ki Ferdinánd király megbízásából a magyarországi utra vonatkozó részletes utasításokkal látja el Beatrixot, ezért köti annyira szívére: rendelje maga mellé utközben a Mátyás által eléje küldendő kíséret egyik-másik tagját, beszéljen velök minél többet magyarul, mert csak így tanulhatja meg e nyelvet, a melyre oly nagy szüksége van. ³⁾ Méltóságát ne féltse, abban e miatt nem lesz megfogyatkozás. Jól tudta Caraffa, mennyire megörülnek majd a magyar urak, ha látják, hogy leendő királynéjok nyelvök elsajátításában fáradozik. S Beatrixnak csakugyan volt is alkalmá az uton a beszélgetésre, mert a követség egész Nápolyig lement eléje. Később pedig, új hazájába érve, — a mire Caraffa szintén figyelmezteté — könnyen tanulhatott tovább udvarhölgyeitől, kik közt, ámbár nem tudni mily arányban — szá-

¹⁾ *Fratris Arnoldi de Bavaria. Liber singularis de arte poetica.* (Kiadta Kemény József. Tört. és Irod. Kalászatok. 17. l.)

²⁾ Kemény. I. h. 113. l. A hét nyelv: a latin, görög, német, lengyel, francia, magyar és török.

³⁾ Ez utasítás hiteles másolatban a Nemzeti Muzzeum kéziratai közt is megvan. Az 1882. évi könyvkiállításon a 246. sz. alatt volt látható.

mos magyar is volt állandóan,¹⁾ valamint férjétől a királytól és másoktól is. A tanulásra pedig volt kedve, s a mint a jelekből látjuk: érzeke is az iránt, hogy meg kell tanulnia magyarul. Mert az udvarba huzamosabb lakásra jövő olaszoknak is kötelességévé teszi ezt. Midőn 1488-ban Ferdinand ferrarai herczegnek a budai udvarba telepedéséről van szó, arra figyelmezteti Beatrix az ifjunak szülőit: küldjenek vele kíséretül minél kevesebb olaszt, mert Ferdinándnak, miut a kit a király fiául vesz magához, — el kell sajátitnia a magyar szokásokat és viseletet s ezért udvara személyzete kiválóan magyarokból fog állani.²⁾ Már előbb, 1486-ban, hasonlóra figyelmezteti őket — Hyppolit irányában. Tudtokra adja, hogy az ifjunak, minthogy állandóan itt fog maradni, meg kell tanulnia magyarul, s fel kell vennie az ország szokásait és viseletét.³⁾ Bizonyára megkivánta ezt testvéreitől is. Másként aligha lett volna alkalma Ferencz herczegnek az udvari kancellariában előadóul szerepelnie.⁴⁾

Ezek után bizvást feltehetnők Beatrixról, hogy beszélt nyelvünkön, még ha egyenes adatunk nem volna is reá. Holott ilyen is maradt fenn egy könyvajánlásban, mely dicsérve említi, mily szépen beszél Beatrix nemcsak latinul és németül, hanem magyarul is. Megírta a hozzá intézett magyar szónoklatot, s válaszolni is tud reá tisztán, folyékonyan.⁵⁾ S ha szónokolni tudott magyarul, társalogni bizonyára még jobban. Első sorban természetesen férjével a királylyal. De arra sem volt szükség — kivált a későbbi években — hogy csupán az ő kedvéért idegen nyelvre térjenek át, ha egy-egy főúri társaság gyűlt az udvarba, mely leg-

¹⁾ Az utasítás egyik pontja így szól: »Mondj köszönetet a királynak az engedélyért, hogy kicsiny korod óta veled növelkedett olasz udvarhölgyeidet megtarthatod szolgálatodban. Ügyelj azonban, hogy magyar udvarhölgyeiddel békében éljenek.« (Lásd még Galeotti. I. h. 229. l.)

²⁾ Mátyásk. d. e. III. 427. l. (Január 28.)

³⁾ Mátyásk. d. e. III. 152. l.

⁴⁾ A muzzeumi Forgách-levéltárban őrzött 1484. évi oklevél nyomán.

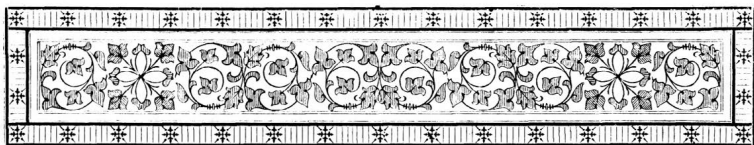
⁵⁾ A győri káptalan könyvtárában levő codexből, mely Bergamói Fülöpnek »De plurimis claris scelerisque mulieribus« irt s Beatrixnak ajánlt művét tartalmazza.

örömestebb magyarul beszélt, mert így tudott legjobban. ¹⁾ Természetes, hogy a hol annyi idegen megfordult, gyakran használtak idegen nyelveket, kivált a latint, és hogy a király többször beszélt eleinte nejjével akár latin, akár olasz nyelven, mint magyarul.

¹⁾ Bánfi Miklósról Marino Sanuto állítja, hogy a magyaron kívül nem beszélt más nyelven, még latinul sem. S mégis megjárta Rómát mint követ. (Történelmi Tár. XIV. 104. l.)

ÖTÖDIK FEJEZET.

MÁTYÁS udvara pezsgő *diplomáciai élet* színhelye, mely életnek szive, feje mindvégig maga a király. Az első években ugyan inkább csak a pápa követeit találjuk itt időnkint, s Velenczét, mely hatalmasság egyedül tart állandó követeket Mátyás udvarában.¹⁾ De a cseh háboru kitörésétől kezdve egymást érik Budán az érkező és távozó követek. Még inkább Mátyás második házassága óta. Új rokonság²⁾ új barátok és ellenségek jönnek érintkezésbe az udvarral ismét. Legmélyebben vágott Mátyás az európai politika szövetségébe a német császár elleni harcaival, melyek nem csupán német, hanem svájci, burgundi és francia érdekeket is érintettek.

¹⁾ Közülök pl. Emo János három évig tartózkodott itt. (Bonf. 537. l.) Ennél tovább egy velencei követ sem maradhatott sehol, — egy már ekkor megállapodott szokás szerint, mely a következő évszázadban szabálylá is lett. (Reumont. *Italianische Diplomaten etc.* I. h. 72. és 230. l.) Külömben a pápai követek szintén hosszabb ideig szoktak itt tartózkodni. A 80-as évek végén pl. Ranzani a luczeriai püspök 3 évig maradt itt. (Ranzani. *Schwandt-ternél.* I. 664. l.)

²⁾ A nápolyi, a milánói és a ferrarai uralkodó családok közeli rokonságban álltak egymással.

Ez óta saját császárelenes szempontjából minden európai bonyodalomban hallatja szavát.

Ily módon lépnek aztán vele érintkezésbe nemcsak a legrosszabb ismerősök: a pápa s a déli és keleti vasallus-fejedelmek, a cseh és lengyel király, a német császár és Velenceze; hanem a bajor és szász herceg, Burgundia hercege és Svájc, valamint a francia, a spanyol¹⁾ és a nápolyi király, a milanói, ferrarai fejedelmek és udvarok. Sőt még az oroszok nagyfejedelme, Iván Vasiljevics is, mint szövetségese a lengyel királylyal és a török szultánnal ellenséges lábon álló magyar királynak.²⁾ Végre a megátalkodott ellenség a török, ki méltó ellenfelét megillető tisztelettel küldi el hozzá követeit Visegrádra, Budára, Bécsbe; s nem mint alig fél-századdal utóbb — midőn a bécsi és a budai magyar királyok ha fogadnak is, hosszú évtizedeken keresztül csupán leereszkedő és kötekedő követeket fogadnak a török részéről, s inkább magok küldik el diplomatiákat, alázatosan kopogtatva bebocsáttatásért a konstantinápolyi magas kapun.

Nem csoda hát, hogy az utolsó időkben, bármikor lépünk az udvarba, mindig több követet találunk ott; bár néhány havi tartózkodás után nagy részök vissza szokott is térni hazájába. De a távozóik helyébe folyvást újak jönnek.³⁾ S viszont Mátyás is mind sűrűbben küldözgeti követeit a külföldi udvarokba. Ezzel a magyar udvar képe európaibbá, az udvartartás méltóságosabbá és fényesebbé, — de egyszersmind költségesebbé is válik.

Mátyás *diplomatai* egyaránt kerültek ki az egyházi mint a világi rendből. Átalában a magasabb egyházi méltóságok viselőit — mint láttuk — udvara tanácsosai közé számítá, s kivált diplo-

¹⁾ Mátyás k. d. e. IV. 100. l.

²⁾ Lásd Századok. 1879. 293. l. Géresi becses tudósítását az 1488—1489. évekhez.

³⁾ (Mátyás k. d. e. IV. 146. l. U. o. III. 162—216. l.) 1489-ben egymásután jönnek: a pápai, a velencei, a török követség, a jeruzsálemi patriarcha mint a syriai szultán követe, a rácz despotáé, Frigyes császáré, Miksa királyé, a nápolyi királyé, majd a milanói fejedelemé. (Bonf. 642.) Az előző év nyarán pedig nem kevesebb mint tiz külföldi követet találunk a bécsi magyar udvarnál. (Segesser. I. m. 99. l.) Viszont Mátyás követeinek még a perza khánnál is látjuk nyomát. (Akad. Értesítő. 1867. I. 59. l. Vámbéry közleménye.)

mácziai szolgálatokra szerette alkalmazni. Azt tartá: jogosan teheti ezt a nagy egyházi javadalmak fejében. ¹⁾ De a világi részről való követek már az udvarhoz tartoznak, mint országzászlósok, udvari tanácsosok, titkárok és hasonlók. ²⁾

Mai értelemben vett *külön magyar* diplomáciai testületet azonban alig képzelhetünk. Ámbár mióta Beatrix jövetele bizonyossá lett, körülbelül a 74-ik év óta, ilyesminek látjuk nyomát. Mert ettől fogva az olasz ügyekre nézve állandó olasz tanácsosok tűnnek fel a Mátyás udvarában, kik ép oly szerves tagjaivá válnak udvartartásának, mint akár a magyarok. Tanácsokat az őt mind jobban érdeklő olasz ügyekben tőlök kér, követségekbe — ha nem annyira pompázásról mint inkább szolgálatokról van szó — őket küldi. Az olasz udvaroktól, hol az igazi diplomácia már virágkorát élte — kerülnek hozzá, mint már kész diplomaták. ³⁾ Magas rangú urak ezek, tanácsosi címmel, kik szívesen jönnek a híres magyar király udvarába, mert tudják, hogy itt *nyílik* tér tehetségük érvényesítésére, s így az anyagi boldogulásra is. Ugy látszik, csakugyan jól megfizette őket a király, mert ha szerét tehetik, a legnagyobb dicsérettel emlékeznek meg róla. ⁴⁾ Ilyen olasz-magyar diplomata 1475-től 1484-ig Cavitelli Jusztinián, ki előzőleg Hercules ferrarai herceg és más olasz fejedelem udvarában szolgált, s jó pénzért szívesen beszegődött akárhová. ⁵⁾ Lupus Lukács, Mariottus Senilis, Quirino Ferencz (?) és Leoncius János is ilyenek. ⁶⁾ S végül Fontana Ferencz, ki szintén 1475-ben tűnik fel először, mint egyuttal a király udvari orvosa. ⁷⁾ Unokaöccse lévén Gábor erdélyi majd egri püspök-bíbornoknak, a Mátyás kedvencének, csakhamar a leg-

¹⁾ Epist. Matth. Corv. IV. 45. l.

²⁾ Pl. »Duos oratores ex majoribus consiliariis nostris« vagy : »oratores ex primariis capitibus regni et consilii mei.« (Epist. M. Corv. II. 14., 16., 33., 35. Mátyás k. d. e. I. 73., 140. II. 361. Teleki. XI. 57. ll. sat.)

³⁾ Lásd. Reumont. Italienische Diplomaten etc. 1—269. ll.

⁴⁾ Lásd pl. Cavitellit. Mátyás k. d. e. II. 338. l.

⁵⁾ Mátyás k. d. e. II. 274. l. U. o. III. 35. l.

⁶⁾ Lásd. u. o. II. 304., 315., 316., 369., 374. III. 29., 174. IV. 328. Teleki. XII. 149. Epist. Matth. Corv. IV. 107., 262. sat. ll.

⁷⁾ Mátyás k. d. e. II. 297. l. 1475. Ekkor már mint teljhatalmu követ szerepel. Címe mint általában a követeké: magnificus.

teljesebb mértékben megnyerte a király bizalmát. A szépművészeteknek is tudora volt. A kik jól ismerték, tudós és kivált gyakorlati embernek bizonyítják.¹⁾ De nem annyira orvosi tapasztalatának vette hasznát a király. Fontana igazi diplomata volt. Már előzőleg más olasz udvarokban is működvén, a gyakorlati diplomácia legfelső iskoláit is kijárta. Midőn tehát a Mátyás udvarába került, mint az olasz államok és udvarok igaz ismerője, mint sima modoru kedves férfin — kész követ gyanánt kínálkozott az olasz ügyekben. Csakugyan Mátyás többször felhasználja őt. Működésének fénypontja milánói szereplése.²⁾ Ama kitűnő simaságot igénylő ügyben jár el nagy sikerrel: a Corvin János és Blanka hercegnő között kötendő házasság ügyében. E működését részletesen leírva találjuk; a fogós kérdésekre adott találó feleletei s egész eljárása Mátyás feltétlen tetszését vívták ki.³⁾ Mondhatjuk, ő volt Mátyás legkedveltebb olasz diplomatája. Folyvást jön-megy az olasz udvarokhoz és vissza s kitűnő szolgálatokat tesz urának, kihez őszintén ragaszkodik.

Mátyás egyetlen külföldi udvarnál sem tartott *állandóbban* követeket. Kivéve a pápa udvarát, hol gyakran több diplomatáját találjuk egyszerre, állandó követül pedig az utolsó évtizedben az egri, majd ennek (ott történt) halálával a szerémi püspököt.⁴⁾ *Követségei*, mint általában ama régi századokban — rendszerint számos tagból állottak.⁵⁾ Kisebb rangú urak, ügyvivők, — csekélyebb fontosságú ügyekben beérik ugyan néhány lovassal és szolgálval kísérettül;⁶⁾ de a rendes követségek tagjainak száma már

¹⁾ Cavitelli Jusztinián a milánói herceghez. Budáról 1476. (U. o. II. 338. l.)

²⁾ Mátyás k. d. e. II. 374., 347., 348. és 396. ll.

³⁾ U. o. III. 39. l. Külömben egész halmazz oklevél van közölve ugyane gyűjteményben diplomáciai működéséről.

⁴⁾ Mátyás k. d. e. IV. k. több oklevél. A pápa udvaránál különben a legtöbb európai udvar tartott követet.

⁵⁾ Lacroix. Moeurs et usages etc. 191. l. Reumont. Italienische Diplomaten etc.

⁶⁾ 1466-ban Mátyásnak Velenczébe küldött egyik követe 3—4 szolgálval indult el; 1477-ben Francesco udvari orvos 5 lovassal megy követül a nápolyi udvarba. (Mátyás k. d. e. II. 28., 347. ll.)

50—60-ra is felrug.¹⁾ A díszesebb követségeket pedig néha százával is kíséri a segéd- és szolgálzomány. Nem csupán a nagyobb biztonság, hanem az illő tisztelet és a fellépés nagyobb méltósága kedvéért is. Fontosabb ügyekben a sikernek egyik biztosítékát látták ebben. Végül ily módon akaratlanul is bemutatják a látványokban gyönyörködő külföldnek, a magyar király udvartartásának fényét és gazdagságát. Természetes, hogy így mind az érkező mind a küldött követségek igen nagy összegekbe kerültek, nem is számítva az ajándékokat, melyek nélkül sem idegen követség haza, sem magyar követség idegen udvarba nem indult.²⁾ És Mátyás gyakran, évenként többször is fogadott és küldött ily számos tagból álló követségeket, kivált az utolsó két évtizedben.

A császárhoz küldött követségét kétszáz lovas kísérte 1479-ben;³⁾ a lengyel királyhoz pedig — tíz évvel később — épen száz lovas indult el a zágrábi püspökkel.⁴⁾ Még nagyszerűbb volt az a követség, melyet 1464-ben indított utnak Mátyás, hogy az új pápa II. Pál előtt királyi hódolatát kifejezze. A pécsi püspök: Janus Pannonius, már ekkor európai hírvé költő és szónok, s Rozgonyi János tárnokmester a követek. 300 lovas kísérte őket, éltek virágkorában lévő magyar daliák, kik aztán nemcsak a nők szívét bájolták el utjukban, hanem a férfiakat is meghódították.⁵⁾ »Rég járt ennél érdemesebb küldöttség Olaszországban — mondja egy odaváló szemtanú. Több lóval és nagyobb pompával pedig épen nem. A lovasok kitűnően megülték lovaikat, a szolgálak jó rendben haladtak. A legszebb férfiak voltak, a kiket csak láttunk

¹⁾ A boroszlói püspök egy ízben 25 lovassal megy Nápolyba követül. (Ep'ist. Matth. Corv. IV. 23. l.); Kákeritz Miklós pedig 20 lovassal Svájcba 1487-ben. (Segesser. I. m. 95. l.) Lásd még: Mátyás k. d. e. II. 347., III. 121., IV. 94. és 102. ll.

²⁾ Lásd az idézett okleveleket. A költségekre nézve keveset tudunk. Az említett boroszlói püspök 1500 frtot kapott elutazáskor. (Lásd még Orsz. Lltár. Dl. 19452.) A sok ajándék Bonfininek is feltűnik ». . . ex tanta oratorum varietate nemo indonatus a rege dimissus est.« (647. l.)

³⁾ Mátyás k. d. e. II. 206. l.

⁴⁾ U. o. IV. 72. l.

⁵⁾ Bonfini. 541. l.

valaha. Hogy a pompa nagyobb legyen, meghagyta a király, vigyennek két lóra felrakva 20,000 forintot csengő pénzben, csupa magyar és velencei ujjeretű aranyokban. Firenzébe érve, a hány vendégfogadó csak volt, mind megszállották.«¹⁾ Ugyane követség egyéb értékes ajándékokkal is megtisztelte a pápát.²⁾ De leghíresebbé mégis az a követsége vált Mátyásnak, a melyet 1487-ben Velenczén, Ferrarán és Milanón át küldött VIII. Károly francia király udvarába. A ki látta, könnyű szerrel alkothatott fogalmat a magyar udvar fényüzéséről. Mi e helyen a szemtanu Bonfini leírását mondjuk el. »Háromszáz szép, egyszínű és egyforma nagyságu lovon háromszáz ifju vitéz haladt kíséretül, főrangu és nemes családok ivadékai. Hosszu palást és bibor-bársony egyenruha borítá testüket, midőn egy-egy városba bevonultak, s egyforma szakált viseltek mindannyian. Egy részök arany lánczot hordott, a szőke hajúak pedig fejükön gyöngyökkel rakott zsinórzatot. Mindenük fejedelmi volt, alig lehet a méltó szavakat megtalálni leírásukra. Oly nagy pompával viselte követségét a püspök, mint soha senki más. Az ajándékok pedig, melyeket urától és asszonyától drága lovakban és lószerszámokban, pompás ruhákban, arany-, ezüst-edényekben és ékszerekben vitt a franciaiak királyának, meghaladták értékükre a 25,000 forintot.«³⁾ Hogy ily fényes kíséretre a követ urnak roppant kiadásai voltak, elképzelhetjük. Velenczének franciaországi követe, a diszes magyar követségnek ellenségül is hámulója azt állítja, hogy utjában 50 arany-forintot költött naponkint.⁴⁾ S bizonyára sokkal többet Párisban, hol néhányszor pazar fényű lakomát is rendezett a francia udvar tiszteletére. Bonfini szerint egy-egy ilyen vendégséghez a párisi piacokról úgy elhordták a halakat, hogy a királyi asztal számára ide jöttek koldulni.⁵⁾

¹⁾ Vespasiano Bisticci. (I. h.)

²⁾ Teleki. XI. 121. l.

³⁾ Óriási összeg ez! A durgazdagnak tartott Ujlaki Lőrincznek 20,000 forint volt évi összes jövedelme. (Mátyásk. d. e. IV. 209. l.) Az ugyanekkor visszatérő francia követ 3000 aranyat érő ajándékokat kap a királyi pártól. (U. o. 255. l.)

⁴⁾ Mátyás k. d. e. III. 339. l.

⁵⁾ Bonfini. 638. l.

Ha nem is fényesebb, de számra még nagyobb az a követség, melyet Mátyás menyasszonya hozatalára 1476-ban küldött Nápolyba. Velenczében hosszasabban megpihentek s az itteni elszállásoló bizottság 756 lovasra tevő számukat.¹⁾ Rudolf boroszlói és János váradi püspök, Pongrácz és Geréb Péter mint a király rokonai és barátai, továbbá az oppelni, ratibori és münsterbergi hercegek, János szentgyörgyi gróf s számos más kitűnő egyházi és világi ur, lovagok és tudósok vettek részt e követségben. Mindeniknek nagyszámu kísérője, tanácsosaik és titkáraik. Végre egész serege a kirivó színű egyenruhákba öltözött cselédeknek, zenészeknek és bohócoknak. A ruhákat egytől-egyig Mátyás készíteté, — most nem csupán király, hanem egyszersmind vőlegény is. Költségül minden lóra 50 forintot adott, a mi egymagában csaknem 40,000 forintot emésztett fel.²⁾ Hogy a követségnek valami különös mutogatni valója is legyen, néhány magas rangu, pompás kaftánokba öltözött, arany-turbános török foglyot is küldött velök, kiket ép ez időben fogtak el Szabácsnál.³⁾ Továbbá — mint a diszkövetségeknél általában szokás volt — nagyértékű arany-, ezüst-edényeket és ékszereket, nem hogy használják vagy viseljék, hanem szintén hogy — mutogassák. Így aztán könnyen kelthetett feltűnést e követség az idegen országban.⁴⁾ Ugyanez alkalommal a kontinensnek csaknem valamennyi fejedelméhez küld meghívó követséget, előkelő nemes urakat és főpapokat, több mint 20,000 forint költséggel.⁵⁾

De nemcsak saját követeit látja el bőkezűen.

Ünnep volt az udvarban, ha egy-egy kedveltebb vagy diszesebb *követség érkezett*. Mint kivált az olasz udvaroknál szokták ily

¹⁾ Bonf. 583. l. Mátyás k. d. e. II. 66. l. Eschenloer 800-at mond. (II. 340. l.) Ezen külömben kitűnő kuforrás, Mátyás javára mind a tényekben mind a számokban rendesen nagyit. (Lásd az előkészületekről bőven Valentini levelét : Mátyás k. d. e. II. 307. l.)

²⁾ Külömben a Mátyás katonáinak zsoldja a lovasságnál 3, a gyalogságnál 2 forint volt havonkint. Háboruban valamivel több. (V. ö. Mátyás k. d. e. II. 230. l. A pápai nuncius jelentését Kovachichnál. I. m. II. 15. l.)

³⁾ A velenceiek négyet láttak, a boroszlói jegyző tizenhatot mond. (I. h.)

⁴⁾ Bonfini. 580 l.

⁵⁾ Eschenloer. U. o. Bonf. 580. l.

alkalmakkor, Mátyás sem sajnálta a fáradságot, ha olykor-olykor ünnepélyes fogadtatással kellett kitüntetni a sziveslátást, vagy viszonzni a megtiszteltetést. Amarra Valentini ferrarai, erre Kristóf francia követnek, vagy Arragoniai Jánosnak s később a castellai püspöknek, mint a pápa legatusainak fogadtatása nyújt példát.¹⁾ Legrészletesebb tudósítás a Valentini fogadtatásáról maradt ránk. Ő maga írta meg urának. Az udvar ekkor épen Pozsonyban tartózkodik, ide igyekszik tehát Caesar ur is. Öt olasz mértföldre a várostól megpihennek ebédelni. Alig szállanak le lovaikról, ime jön Ő Felsége két titkára és három udvari lelkész — kíséretükkel, az udvari lovász-mester 15 szolgálával. Nemsokára tehát ismét lóra ülnek s átkelnek a Dunán. Imen kezdve egymást éri a sok főuri és nemesi lovas-csapat, melyek királyi parancsra őket üdvözölni jönnek. Végül pompás lovakon ülő délezeget udvari csatlósokkal találkoznak, s így vonulnak be Pozsony városába, kísérve mintegy négyszáz lovastól, köztök püspökök és más főpapok, — trombiták harsogása közt. Gyönyörűen épült palota előtt állapodnak meg; küldöttség által bejelentik megérkezésüket a felséges párnak, s aztán kijelölt szállásukra vonulnak.

Még fényesebb fogadtatásban részesült 1479. decemberében Arragoniai János bibornok, Beatrix királyné testvére, mint a pápa legatusa. Éjjeli három óraker, világi és egyházi nagyjaitól kísérve, maga a király vonul ki eléje — a képzelhető legnagyobb pompában. A viasz-fáklyák ezrei nappali világosságot terjesztettek a sötét téli éjszakában.²⁾ Magát a pápát avagy a császárt sem tisztelhetette volna már meg feltűnőbbben, s talán nagyobb fényt is fejtett ki, mint kellett volna, — mondja Bonfini.

Megérkezés után rendszerint két-három nap mulva az ünnepélyes kihallgatás és fogadás ment végbe, melyen a király teljes diszben, a legfőbb udvari méltóságoktól s fényes ruhákba

¹⁾ A fogadtatások szertartásai különben rendszerint ugyanazok. (Lásd Mátyás k. d. e. III. 137. l. Bonfini. 635., 645. l. U. o. 641. és 647. l. Epist. Matth. Corv. I. 12. sat. Segesser. I. m. 98. l. Katona. Hist. Crit. IX. 501. l. V. ö. Reumont: Italien. Dipl. 178. és köv. ll.)

²⁾ »Ut noctem in diem versam esse diceret . . . « — mondja Bonfini. (609. l.)

öltözött egyházi és világi nagyjaitól környezve jelent meg.¹⁾ Jól érté a módját, miként kell a fellépés méltósága és pazar fénye által az elfogadottakat ámulatba ejteni, szemöket megvesztegetni.²⁾

Legjellemzőbb az a fogadás, melyet Oláh Miklós érsek örökített meg számunkra.³⁾ A király épen Visegrádon volt, midőn török követ érkezett udvarába. Mátyás büszkeségét találta abban, hogy az isztambuli arany-kapu fényéhez szokott követ szemét a saját udvara fényével kápráztassa el. A »földi paradicsom«-nak nevezett Visegrád, pompás függő kertjeivel éppen alkalmas hely volt erre. Udvarnokok vezették a követet városbeli szállásáról a várba — az ünnepélyes audienciáira. A mint feltárták előtte a vár kapuját, azonnal eléje tűnt a fényes látvány. Ott állt a király, függőkertjének egy magaslatán. Körülte selyembe-bársonyba, aranyba-ezüstbe öltözött, csillogó fegyverekkel ékített ország-nagyjai és udvari népe fent és alant. A követet elfogta az ámulat a nem remélt látványra. Megzavarodva vonult fel a király elé, de midőn szeméi annak felséges tekintetével találkoztak, annyira elfogódott, hogy egyetlen szóhoz sem jut vala s csak hosszú szünet mulva hebegé el e szavakat: »a császár üdvözl a császár üdvözl« A király, látva a követ kínos vergődését, parancsot adott: vezessék vissza szállására. Néhány nap mulva aztán rendes kihallgatáson fogadta őt, s gazdagon megajándékozva azzal az izenettel indította vissza urához: küldjön másszor olyan követet, a ki legalább beszélni tud.⁴⁾

1) Lásd pl. Mátyás k. d. e. III. 139. l.

2) V. ö. Bonf. 654. l. » quae advenientium lumina deferreant et contrahant stuporem.«

3) Hungaria. Béné. 12. l.

4) Hasonló dolgokat beszél Révai Péter, állítólag Nádasdy Tamás kézírata nyomán (De monarchia. Schwandtnernél. I. 681. l.) egy másik török követről, ki épen Bécsujhely vivásakor érkezett Mátyáshoz, ki őt a városból jövő golyóknak legjobban kitett helyen fogadta. Meglehet, hogy e két követ-ség, melyről a Mátyás kortársai nem emlékeznek — ugyanegy. Engel így fogja fel. Ma már nem dönthetjük el, de hogy a jellemző fődolog igaz, — nincs okunk kétségbe vonni.

A rendes kihallgatások idejét és sorrendjét maga a király határozta meg. Csupán tőle nyert engedélyvel járulhatott eléje kihallgatásra bármely követ.¹⁾ Mint láttuk minden ügylhöz ő adá az eszmét, ő a döntő-szót, s ennél fogva teljes tudatával birt egy-egy diplomáciai actus kisebb vagy nagyobb fontosságának. S a sürgőseket mindig eléje helyezé a kevésbé fontos, habár családi ügyeknek is. Maffeo a milanói követ, ki a Corvin János és Sforza Blanka egybekelése ügyében jött végső válaszáért, várhatott hónapokig — a király a német követekkel volt elfoglalva s nem használt sem a panasz, sem a sürgetődzés. Várhattak a svájci követek is. Átalában a diplomáciai húzavonáknak nagy mestere volt a király. Kancellárjának és tanácsosainak kiadja a jelszót: miért nem fogadhat; ezek aztán ürügyet ürügyre költenek. Végre hetek mulva fogadott, — csak hogy fogadjon. Ekkor aztán — ha szükségét látta, a legnyomósabbnak látszó évrre halommal zuditá a kifogásokat, ellenérveket és ürügyeket; máskor szellemes megjegyzései tárházának nyitott kaput, vagy királyi méltóságát ölté magára, ha halogatásainak kevés jóhiszeműségére avagy csak távolról céloltak is. Nagy segítségére volt kitűnő emlékező tehetsége és bámulatos nyelvismerete.²⁾ Ilyen vagy olyan módon aztán a legügyesebb diplomatát is lefegyverezte. Ha pedig éppen rossz kedvében találták, — egy-két komoly szó vagy gunyos megjegyzés, s azzal intett, talán nem is kezével, csupán beszédes nagy szemcivel s a kihallgatásnak vége volt.³⁾ Kivált az utolsó évtizedben, egy bajokkal és válságokkal teljes mult után, melyben veleszületett uralkodó tehetségei a diplomáciai furfangok minden iskoláit kijárták.⁴⁾ Ritkább, fontosabb ügyeknél kidolgozott, retorikai képekkel színezett beszédben hallatja végső szavát, — palástolás

¹⁾ Maffeo a milanói orator mondja: »Havesse voluto expectare la occasione de farlo . . . ad questa hora non me saria anche venuta, peroche cum questo Signore Re si parla, quando se *puo*, non quando si *vole* . . .« (Mátyás k. d. e. IV. 147. l.)

²⁾ Csaknem minden európai nyelvet beszélt, még a dialektusokat is. (Galeotti. I. h. 231. l. Bonfini. 654. l.)

³⁾ Bonfini írja, hogy Mátyás »tacito quodam nutu se solum *impe-rare*« kivált a cseh háboruk óta. (565. l.)

⁴⁾ Lásd Galeotti. I. m. 230. l.

nélkül, s királyi méltóságának teljes érzetében, ennek minden nyomatékával. Ha ellenmondást sohasem tűrt, ilyenkor legkevésbé. Porig alázta — csupán tekintetével és szavával, a ki joggalán kérdéssel állt elő.¹⁾

Az idegen követek *ellátásukat* többé-kevésbé az udvartól nyerték,²⁾ vagy bizonyos havi díjak, vagy utólagos költség-térimények, vagy pedig természetben való élelmezés útján. Az bizonyos, hogy nem mindenkivel bántak e részben egyformán. A hol a sziveslátást igazán ki akarja mutatni, vagy a hol érdek és különös politikai tekintet követelik, — mindig bőkezűen rendelkezik a király.

Sziveslátásban legkevésbé volt hiánya Valentini Caesarnak a ferrarai udvar követének (1486—87.) Bizonyára Beatrixnak köszönhetette, a ki nényéhez : Eleonora ferrarai hercegnőhöz igazi testvéri szeretettel vonzódott. Alig érkezik meg Caesar ur, felhívják: tegye magát kényelembe addig is, míg majd ünnepélyesen kihallgatják. Az ünnepélyes audiencián pedig, midőn a szertartásokon szerencsésen tulesnek s a beköszöntő és fogadó beszédek kölcsönösen elmondják: a király végül kegyesen megjegyzi, hogy mostantól fogva már ne tekintse magát Caesar amolyan közönséges oratornak, hanem a házhoz tartozónak; szerezzen magának teljes kényelmet, s használjon fel e végre minden eszközt az udvarnál.³⁾ S e felhatalmazás nem maradt szépen csengő szónak, mert ugyanekkor a király egy udvarnokát rendeli Valentini mellé, a ki mind a követnek, mind kíséretének élelméről és szállásáról

¹⁾ Lásd ezekre nézve a Mátyás k. d. e. főleg utolsó kötetét, ebben Maffeo jelentését; továbbá Mirse közleményét a »Századok«-ban (1882. 18. l.) valamint Segesser. I. m. s a castellai püspök-követ jelentését: »est enim rex doctus, et cum gravitate et majestate quadam dicendi, ut nihil dicit, quam id, quod sibi credendum videatur.« (Katona. Hist. Crit. IX. 502. l.)

²⁾ Bonf. 647. l. V. ö. az 1494—5. évi II. Ulászló-féle számadásokkal. (I. h. Pl. 49., 64., 66., 118. sat. ll.)

³⁾ »Chio volesse reputare non esse piu oratore, ma homo da casa et chio volesse usare per comodo mio tutte le cose sue. . . .« (Mátyás k. d. e. III. 140. l.)

gondoskodik.¹⁾ Mátyás épen az osztrák háboru közepén volt ekkor, s mégis ráért Valentinivel naponkint találkozni, beszélgetni, — a mit pedig nem mindenki vel tett meg szívesen.²⁾ Időnkint összejön nejével s ilyenkor meghívják asztalukhoz az épen ott levő franciaia és nápolyi követtel együtt Caesart is.

Hasonló bánásban részesül ama sokat emlegetett franciaia követ is: Kristóf, kit Mátyás, ura iránti tiszteletből mindenütt kitüntet, a hol csak teheti.³⁾ Mihelyt megérkezik, azonnal melléje rendeli a szeretetre méltó, nyájas beszédű Fodor (Crispus) Istvánt, udvara egyik kiváló diplomatáját, — állandó kísérelőjéül, ki azonkivül teljes ellátásáról is gondoskodik.⁴⁾

De nem sok panaszkodni valójuk lehetett a velencei követeknek sem, holott az idegen követek közül ők csinálták mindig a legtöbb zavart az udvarnál. Kényelmökre mindig gondja volt a királynak, — Budán, Bécsben, vagy úton is. Mert ha eltávozik székhelyéről, rendszerint vagy Beatrix udvarával hagyja, vagy — főleg özvegy korában — magához parancsolja az udvarában időző követeket, s ellátásukról ilyenkor még kevésbbé feledkezik meg.⁵⁾ Leginkább otthonosakká épen a velencei követek váltak az udvarnál. Nem ugyan az utolsó osztrák harcok idejében, midőn Velence ármánykodásai inkább megvetést mint barátságot keltettek s követei sem voltak az udvar szívesen látott vendégei. De még Thomasiust, Emo Jánost, kik az első évtizedek török harczaiban éjjel-nappal oldalán vannak, »tanácskozásokban, csatákban és

¹⁾ » . . . me ha dato uno suo gentilhomo per provitore, che me provede molto honoratamente e del vivere e de ogni mia commodita« (U. o. III. 173. l.)

²⁾ » . . . ogni di vede molto volontieri et accarezza assai.« (U. o. és 162., 186., 192., 198., 216. stb. ll.)

³⁾ Mennyire elismeré Mátyás a franciaia király magas rangját, mutatják egyik tanácsosa által írt következő sorok : » . . . bene novit sua serenitas (Mátyás király), inter omnes Christianos reges (regem Francorum) tam nobilitate sanguinis, quam amplitudine dignitatis obtinere principatum.« (Epist. Matth. Corv. I. 129. l.)

⁴⁾ » Oratori honestando comes et procurator a rege datus.« (Bonfini. 636. l.)

⁵⁾ Mátyás k. d. e. IV. 72., 78., és számos más okl. Bonf. 635., 638., 943. ll.

minden más munkában« tevékeny részt vesznek, nem hiába nevezte a király — barátainak és harcos-társainak.¹⁾ Udvarához tartoznak ezek teljesen.

A pápai követeket mindig kitűnő tisztelettel fogadja, kényelmökről, ellátásukról előre gondoskodik.²⁾ A castellai püspök — 1483-ban — siet is megírni Ő szentségének, mily kitűnő tisztelettel emlegetik a budai udvarnál az ő nevét. A fényes ellátás pedig méginkább feltűnik a követnek, kivált a fukar bécsi udvarnak — a honnan jött — szűkkeblű bánásmódja után. Lehet mondani, a bőkezű ellátás inti őt távozásra. »Szégyenlek — ugymond — tovább is itt maradni, hiszen ugy bánik velem a király, mintha véreből való vér volnék.«³⁾ Csak példa gyanánt említém a castellai püspököt. Mátyásnak igaz érdeke volt, hogy legönzettebb szövetségeseinek, a pápáknak követeit kiváló tisztelettel vegye körül udvarában. S talán egyetlen követet sem tisztelt meg annyira, mint az 1476 végén Budán tartózkodó pápai legatust. Három ízben látogatta meg szállásán s innen vele együtt ment el a templomba.⁴⁾

De azért az idegen hatalmak követei még sem voltak teljesen mentek az udvarban az anyagi gondoktól. A kíséretükhöz tartozó fegyveresek és szolgák zsoldja saját zsebökből telt s rájuk és tisztizemélyzetükre sem mindig volt a király tekintettel.⁵⁾ Hazulról saját személyükre rendszeren 2 forint napidíjt kaptak, a mi mellett aztán könnyen adósságba verték magukat. Mert fellépésüket mindig az illető udvar fényéhez kellett alkalmazniok. S e részben a Mátyás udvarának nem a legjobb hire járt külföldön: költségesnek tartották az ott tartózkodást. »Nagyon megnézik ott az embert és a szép külsőre is sokat adnak« — írja a milanói herczeg titkára, s azért csupán az állam legelső egyházi és világi

¹⁾ Epistolae Matth. Corv. I. 74. II. 45. I. »Quasi domesticus« — mondja Thomasiról.

²⁾ Epist. Matth. Corv. II. 77. IV. 122. I.

³⁾ Katona. Hist. crit. IX. 505., 512., 533. II.

⁴⁾ Mátyás k. d. e. II. 334. I.

⁵⁾ A követek — nem számítva a tulajdonképeni kíséretet — kanczellárjukkal, jegyzőjükkel, titkárukkal sat. jöttek-mentek. (Lásd. Mátyás k. d. e. III. 221., 224., 244., 258., sat. II.)

főurait, kik mind nemességökkel mind gazdaságukkal kiválnak, s mind a felszerelés mind az ott tartózkodás költségeit megbírják, — véli a magyar udvarba küldendőeknek. Igaz, hogy ez a követség ékesség dolgában épen olyan világra szóló akart lenni, mint a milyennek viszont Mátyás részéről is híre járt.¹⁾ Rendes követ-ségeknek azonban, melyek kevésbbé feltűnni, mint inkább állan-dóan jelen lenni akartak, nem kellett annyira ügyelniök a külső megjelenés pompájára. De azért ezek is örülhettek, ha módjával, egy-kétszáz forint adóssággal megélhettek.²⁾ Midőn Velence 1469-ben Emo Jánost Budára küldi, saját személyére havonkint 60 ducát fizetést, jegyzője, 14 lovasa és ugyanannyi szolgálja számára pedig 124 ducát havi zsoldot rendel s félévre azonnal ki is fizeti őt.³⁾ Ilyenformán adhatott a tanács Bollani doktornak is 1489-ben.⁴⁾ De ő már — mint látszik — nem érte be ennyivel s magától a királynétől vett fel váltóra pénzt. A mi magában még nem lett volna nagy baj, ha viszont bizonyos fontos titkokat ki nem fecseg.⁵⁾

Maffeo, 1480—90-ben a milanói udvar követe, hat lóra 50 dukátot huz urától havonta, s tiz hónap mulva csakugyan be is számol az 500 dukátnyi kiadással. Ezenkívül 105 forintot kocsi-jára költött s mintegy 195 forint rendkívüli kiadása is volt. »Ne csodálkozzék Fenséged — ugymond — ennyi kiadásomon, hiszen 12 ló áll az istállóban, s 14 szájnak kell naponta enni adnom, nem is számítva a jövőmenő futárokat.« Azonkívül Bécsben — a hol nagyrészt tartózkodik — szűken van az élelem, s a vendéglőkben minden méreg-drága. Különösen a bor, holott ebből minden drágasága mellett sok fogy, mert a magyarok nem elégszenek meg egy uncziánál kevesebbel. Pedig a borraivalót uton-utfélen osztogatni kell, főleg a vendéglőkben, az udvarnál, aztán meg

¹⁾ Mátyás k. d. e. IV. 30. l.

²⁾ Lásd : Reumont. Italienische Diplomaten. 314—329. II.

³⁾ Ugyanekkor rendes követül Diedo Ferencz tartózkodik Budán. (Mátyás k. d. e. II. 107. l.)

⁴⁾ A kiséreret illetőleg Velenczében 1483 óta törvény volt, hogy 12 lovasnál és 2 istállómesternél többet egy követ sem vihet magával. (Reumont. I. m. 167. l.)

⁵⁾ Mátyás k. d. e. IV. 111. l.

egy-egy befolyásos főúr vagy főpap meglátogatása alkalmával is. Russ jelentéséből látjuk, hogy a királyi kihallgatások meg épen nem mentek borraivaló nélkül. Mátyás, ki fiatalabb korában sem teste őrzésére sem a szertartásos elzárkozásra nem sokat adott,¹⁾ idősebb korában megváltozott. Bonfini szerint Beatrix ösztönzésére. Az utolsó időkben nagyon megszorította az ajtónállók számát, a mi a hozzá való bejutást tetemesen megnehezíté, és költségesebbé is tette. Mert európai divat szerint fogadások alkalmával az ajtónállóknak borraivaló járt. A francia udvarnál például az első ajtónállónak 1, a másodiknak 2, a harmadiknak pedig 3 arany. Hogy Mátyás udvarában épen mennyi, nem tudjuk, de hogy jókora összeg, látjuk Russ panaszaiból. Külföldön még az is szokásos volt, hogy az első audiencia után az udvari siposok, trombitások és más zenészek megjelentek a követ-uraknál, hogy bemutassák művészetüket, tulajdonképen azonban inkább csak borraivalóért. S úgy látszik Mátyás udvarában sem volt ez a szokás idegen. Hogy pedig a királylyal való ide-oda utazgatáskor kirendelt udvari kíséret szolgálatát nem lehetett egyszerűen megköszönni, — természetes dolog. Egyébiránt a király után való folytonos jövés-menés, — ez az Európa-szerte divatozó kényelmetlen szokás — még legnagyobb összegeket emésztett fel, mert a követ urak rendszerint magukkal hordozták összes cseléd-ségüket és minden holmijukat.²⁾

Fizethettek a *futároknak* is eleget. Ezek tartván fenn az összeköttetést a külföldi udvarok közt, egyuttal postái voltak a középkornak s szolgálatuk nélkül épen a diplomácia nem lehetett el.³⁾ A főurak és főpapok udvari személyzetében is feltaláljuk őket,⁴⁾ a király udvarában pedig, hová mint központba a külföl-

¹⁾ Bonfini. 654. l. »Non lictorum et janitorum multitudo, non amanuensium turba, qui diu multumque rogati, vix tamen per litteras respondere dignentur.«

²⁾ Mily divatos és kapós volt a borraivaló egész Európában ez időben is, mutatja Reumont id. munkája: *Italienische Diplomaten etc.* I. h. 162., 214., és köv. 264., 266. ll. Lásd még Segesser. I. m. 99—104. ll. Mátyás k. d. e. III. 96., 121., 124. sat. ll. IV. 137. és 156. ll.

³⁾ »Nuntius, tabellarius, corruero, cursor, cavallaro és messo« nevek alatt említetnek.

⁴⁾ Orsz. Lltár. DL. 26047. Mátyásk. d. e. III. 315. l.

diek is mindenfelől összefutottak, — még inkább. Közülök némelyek, leginkább hazaiak, csupán belföldön tettek szolgálatokat: kézhez juttatták a király soknemű rendelkezéseit; hírt, jelentést, pénzt hoztak az ország különböző részeiből, s ha Budáról távozott a király, közte és eme székhelye közt az összeköttetést fentarták. Nagyrészt olaszok voltak: a kiket külföldön teendő szolgálatokra alkalmazott futároknak.¹⁾ Valamennyire a budai udvarbiró ügyelt fel, ő szabá meg utjokat, ő osztá ki a gyakran épen nem csekély utravalót.²⁾ Hozzája kellett fordulniok az udvarban levő külföldi diplomatáknak is, ha a királyi futárok szolgálatával akartak élni, miután e végre a parancsot előbb magától a királytól kieszközték.³⁾

Ellátás tekintetében még legjobb dolguk lett volna a *svájcei* követeknek, ha a fátum Mátyás halála képében utól nem éri őket. Russ Menyhért és Schilling János 1488-ban és 1489-ben tartózkodnak ily minőségben a magyar udvarnál. Nem saját jószántukból, — a király hívta őket, azzal az ígérettel, hogy ellátja mindennel, költségüket pedig megtérítendi.⁴⁾ Ez az egyetlen követség, melynek azonkívül, hogy állandóan 12 udvari apród, utazáskor több magyar főúr és katona volt szolgálatára rendelve, — minden kiadása a királyi számadásba ment. A mi természetes is, tudva, hogy Mátyás egész légió svájcei urat látott el állandóan évdíjjal, csupán azért, hogy a Habsburgok iránt ellenséges, az ő uralma iránt pedig barátságos indulattal viseltessenek.⁵⁾

¹⁾ Mátyás k. d. e. II. 417. III. 124., 303. sat. II.

²⁾ Beatrix 1488-ban 210. ar.-forintot utalványoz Donato futárnak, (Hatvani. Brüsseli okm. t. II. 51. l.) Br. Nyáry szerint Esztergomból Budára egy, Olaszországba pedig 20 dukátba került az ut. (Századok. 1874.) Elképzelhetjük ebből, mily nagy összegeket költött Mátyás évenként, folyvást jövőmenő futárjaira.

³⁾ Baduario Sebestyén velencei követ 1477-ben arra kéri az egri püspököt, eme nagybefolyású fő-papot, eszközöljön ki számára királyi parancsot (Pyber Benedek) budavári tiszttartóhoz — futárokért. (Mátyás k. d. e. II. 364. l.)

⁴⁾ Segessernél. Russ jelentése. 95., 99., II.

⁵⁾ Segesser. Utasítás Russ számára. (I. m. 96. és köv. II.) A francia király — hirneves ellensége a burgundi herceg ellen — 5000 frankot adott nekik évenként.

E követség költségének érdekes története bármely oklevélhalmaznál hivebben jellemzi ezt az udvart, melyben minden a király személye körül forog, minden, még a külföldi követek sorsa is az ő életétől függ. Maga az egyik svájci követ: Russ Menyhért mondja el beszámoló jelentésében; méltó, hogy röviden mi is elbeszéljük.¹⁾

Már hónapokat töltöttek el semmittevésben az udvarnál. Olýkor-olykor a folytonosan elfoglalt király elé is bejutnak, kérve őt — bocsássa már őket haza. De ez nem ment olyan könnyen; a királynak még szüksége volt rájuk. Végre 1489 elején csakugyan megkapják az engedélyt az elutazásra, azzal az útasitással: írják össze minden költségüket külön-külön, az összeírást adják át a kincstárnak, ez közölje a kancellariával, mely a velök együtt Svájcba küldendő királyi követet utasítani fogja ez összegnek Svájcban leendő kifizetésére. Ugy látszik a királynak nem volt most erre pénze. Mert egyidejűleg Milanóba is küld követet, a ki ott a Corvin János menyasszonyának Blanka hercegnőnek hozománya fejében 80,000 forintot fog kapni, ezt majd Svájcezon át hozza fel Bécsbe s utközben kifizet minden svájci követelést az utolsó fillérig.

A követek költségvetése nem volt csekély. Russ és Schilling svájci szokás szerint egy-egy forintot számítottak »lovaglási« és követségi napidijul, egy-egy részről 356 forintot; szolgálóknak pedig 50 forintot. Ezután jönnek sorban a szenvedett károk, melyek pótlását szintén megígérte a király. Lovasok, szolgálók megbetegedtek, helyettök mást kellett fogadni; Russ követ is gyógyíttatta magát; aztán egy lovuk elveszett, más kettőben az uton esett kár; utjuk végén lovaik mind tönkrementek, s császáriaktól egy izben roppant károkat szenvedtek. Mindezekért több mint 1800 forintot követelnek. Felszámítják elmaradt évdíjukat is, mely nekik mint luczerni polgároknak királyi ígéret szerint jár: Russ 3200, Schilling 350 forintot. Ezenkívül Russnak még kétféle követelése van. Egyiket sem kereste, a király ingyen jó akaratból tukmálta rá. Lovagi rangjához fizetésül 2000, magyar rendjele után 400 forintot. — Végül »ellátás« czimén aprólékosan felszámítanak

¹⁾ U. o. I. m. 94—113. ll.

mindent, a mit magukra, ruhákra, lovakra, cipőkre, eszímákra, ingre, nyeregre, kardra, sarkantyura, fürdőre, borotválkozásra, vendégségre, kovácsnak, szabónak, fogadósnak fizettek, — Russ 540, a másik 600 forintot.¹⁾

De van mégis, a mit nem tesznek rovásba: az alamizsnákat, az ajándékokat és a borraivalókat. Az elsőnek összegét nem tudják, de a mit ajándékol vagy borraivalólul a királyi kamarásoknak, apródoknak, ajtónállóknak, siposoknak, trombitásoknak és egyéb zenészeknek, szavalóknak, lantosoknak »és más efféle embereknek« forintonként és denáronként elfizetgettek, szintén felrug 66 aranyforintra.

Mindent összeszámítva, a követelés összege jóval magasabb 12,000 forintnál. Hatalmas összeg; felért egy gazdagabb magyarországi püspökség évi összes jövedelmével.²⁾ De a király megígérte, hogy nagyobbít közepére megkapják, s a királyi ígéretben kételkedni nem volt okuk. S elindulásuk előtt még száz forintot kaptak is — utiköltségekre.

Azonban a várva-várt idő letelt, s a követ nem mutatkozott a pénzzel. Russ erre sietve küldi el magyar szolgáját a magyar udvarba, a mi neki 60 forintjába kerül, — megsürgetni a fizetést. A király azt válaszolja: betegsége miatt még nem küldhette el Milanóba a követeket. Várnak tehát ismét őszi Bóldogasszony napjáig; de a pénz csak nem jön. Megsürgetni, 60 forint költséggel újra szolgát küldenek, de ez meg mintha odaveszett volna — nem jön meg hónapokig. Végre Russ uram, megunva hitelezői és polgártársai bosszantásait, maga kerekedik fel 1489 Szent-Márton

¹⁾ Hogy a többi külföldi követek hasonló kiadásainak megtérítéséről az udvar részéről szó sem volt, — világos. (Lásd. pl. Mátyás k. d. emlékek III. 224. l.)

²⁾ A pécsi püspöknek »computatis omnibus« 10,000, az egrinek 18,000, a győrinek 7000, a gazdag Ujlaki Lőrincznek, a bosnyák király fiának pedig — mint láttuk — körülbelül 20,000 arany-forint évi jövedelme volt Mátyás idejében. (A milanói követ és hercegi titkár értesülése szerint, kik, ha nevekben és historiai tényekben olykor nagyokat tévednek is, — fincialis dolgokban, a melyekhez kiváló fogékonyságuk van — rendszeren közel járnak az igazsághoz. V. ö. Mátyás k. d. e. II. 307. III. 204. l. és IV. 209. l.)

napján. Budára jön a királyhoz, a ki szívesen látja. A követek ép most tértek haza Milánóból, de nem mertek Svájcba bemenni, mert hire járt, hogy ott a czivakodások mindennaposak s az utak fölöttébb bizonytalanok.¹⁾ Ez ugyan nem épen szent igaz, de ha már itt van Russ, annál jobb. A jövő (1490) év elején Ó Felsége majd Bécsbe megy, s ott a Svájcba küldendő követtel és Russal mindent elvégezend. Addig is meghagyja Bornemissza János alkincstartónak: fizessen Russnak a kincstárból 40 forintot, — költségeire.

Bécsben a király nagyon el volt foglalva, sokáig nem is látta Russ, s ezalatt megérkezett Schilling, a másik követ is. Végre Virágvasárnap előtti szerdán (1490. márczius 31-én) *éjjel* fogadja őket a király. Az eredmény az lett: adják be még egyszer számadásaikat Orbán kincstartónak, azonnal kifizettetnek. Együttal már el is bucsuznak a királytól. Harmadnapon pedig (pénteken, márczius 2-ikán), hogy bejelentsék a király elhatározását, — átlovagolnak a kincstartóhoz, a ki a győri püspök jelenlétében fogadja őket. Igéretben ő sem fukarkodik, s miután eleget beszélt olyan dolgokról, a melyek kevésbbé tartoztak a két követ személyes követeléseihez, — végül szavát adá, hogy menten kifizeti őket, mihélyt számadásukat elhozzák. A szerencsétlen Russ épen Virágvasárnap talált elmenni Orbánhoz. Átolvasván a számadást, így szól a püspök: »Ez helyesen van, de Virágvasárnap szent nap ilyen dolgokkal foglalkozni. Jőjjenek holnap reggel, mikor a nyolczat üti, addig is, hogyha kell, ime kaphatnak vagy 500—600 forintot.« De Russ uram tudta mi a becsület²⁾ s nem fogadott el egy denárt sem.

Sőt a boldogtalan, éjjel költséges lakomát is rendezett örömében a magyar és a cseh urak számára, melyen, a mint mondani szokás — nagyokat ittak előre a medve bőrére. Javában folyt a mulatság, egyszer csak futva jó a király bolondja Tibrili s kiáltja: »Talpra uraim! a király meg akar halni!«

De már késő volt minden: a király nem eszmélt fel többé. A

¹⁾ Hoztak-e pénzt — nem tudjuk. Csupán egy nyugtatványt találunk 1488-ban 6000 aranyról. (Mátyás k. d. e. III. 381. l.)

²⁾ Saját szavai.

kinestárt az urak lefoglalták s átadták János herczegnek. Adtak ugyan temetési költségre, gyászruhára Russnak, mint a Mátyás lovagjának 50 forintot, de ama nagy összeg kifizetésére nem járt jó idő. Előbb az országgyűlésre, majd az új királyra utalták s János herczeg is egyik napról a másikra ígért. Russ pedig minden lehetőt elkövetett, hogy pénzt lásson: túrt, futott, fáradott. Végre is, midőn Miksa visszafoglalta Bécsset, azzal vádolták, hogy mint a többi svájcziaiak, ő is »kétkulacos«¹⁾ s még szerencsésének tarthatta, hogy — eleresztették. Szegény Russ — sohasem kapott ő bizony egy denárt sem!

¹⁾ » . . . so wir schwitzer uff beyden achseln tragen«! (Segesser. I. h. 111. l.)

HATODIK FEJEZET.

MÁTYÁS király udvara egyaránt gazdag és fényűző, akár a mi időnkhez, akár pedig saját korához mérjük. Duslakodik mind az *arany- és ezüstneműekben*, mind egyéb drágaságokban. Összehalmozza, használja, mutogatja és gyönyörködik benne. Nem ugyan kezdettől fogva. Maga a király első házassága s azután özvegysége idejében nem sokat adott az anyra, ezüstre ; ha gyűjtötte, szerezte is, inkább hevertette a kincstárban, mintsem hogy használta volna. A Beatrix hercegnővel kötendő házasság tervének felmerültével áll be az udvartartásban e téren is a változás.¹⁾ Megjötté óta pedig teljesen uralomra vergődnek az arany, ezüst, a gyöngyök és a drágakövek. A magyar pompaszeretet vegyül az olasz renaissance fényűzésével.

Első sorban az *evő- és ivó-edényeknél*. S e részben — kivált az utolsó időszakban — nem állt az udvar egyedül. A példa min-

¹⁾ Bonf. szerint 630. l. Addig pedig »nulla domi gemmata pocula, nec chrysendeta . . .« etc., a mit szó szerinti értelemben venni nem lehet, mert a mennyegző alkalmával már roppant mennyiségű arany- és ezüst-nemű kerül felhasználatra a kincstárból.

dig ragadós, de egy sem annyira, mint a királyi udvaré, és semmi-
ben sem oly könnyen, mint a fényűzésben. S azok a gazdag nagy-
urak nem is tekintették olyan különös fényűzésnek: ezüst-táblól
enni, ezüst-pohárból inni; a kinek nem izlett az étel, ital önedé-
nyekből, máshoz mint ezüsthöz nem is folyamodhatott. Mert az
üveg- és agyag-ipar még gyermek-korát élvén, készítményeieért
aránytalanul drága árakat követeltek. Gyakran nagyobb fényűzés
lesz vala Mátyás idejében egy *kristály-üveg-* vagy egy *majolika-
edény* megszerzése, mint egy ugyanolyan nagyságu ezüsté, holott
az előbbinek oly nagy értéket inkább csak az új divat adott, míg
a nemes fémekből készült edények állandó becsesel bírtak.

Mátyás udvaránál csupán egy ízben hallunk üveg- és
majolika-edényekről. A királyné szeretne néhány darabot meg-
szerezni belőlök, természetesen Olaszországból, hol az ilyenmű
edények a főúri és fejedelmi asztalokon már a múlt század vége
óta elfoglalták helyüket.¹⁾ Valentini Caesar ferrarai követ azon
ajándékok között, melyeknek kivált a királyné nagyon megörülne,
— különösen emez edényeket emeli ki.²⁾ »Nagyobb örömet fognak
ezek itt okozni — ugymond — mintha ezüstből volnának.«³⁾

Egyébiránt üveg-edényeknek, ha nem nagy számmal is,
kellett lenniök a királyi udvarban. Mert a magyar főúri asztalokon
is meg-megfordulnak már ez időben. Ép úgy a közönséges, mint
a kristály-üvegből készültek.⁴⁾

1) Cibrario. Della Economia politica del medio evo. V-a edizione.
Torino. 1861. 60. l.

2) » . . gli cretalinij et de quelli lavoreri da Faenza di terra . . . «
(Mátyás k. dipl. eml. III. 171. l.) S ismét: »Una cassa de belli cretallinj de
diverse spetie . . . « (U. o. III. 151. l.)

3) » . . ne fara piu festa, che se le fusseno d'arzeno. « (U. o.)

4) B. Nyáry szerint (Századok. 1872. 355. l.) a Hyppolit érsek ingó-
ságai közt 1489-ben csak hét darab üveg-edény volt. De az Egerváriaknak a
80-as és 90-es évekből származó kiadási- és ingóság-jegyzékében üvegneműek
már többször fordulnak elő, nem is szólva az ablak-üvegekről, melyekre a
kiadás rendes volt. Így például: »peccaria vitrea III, in tribus vitris quedam
aqua«; ismét: »peccaria vitrea II; cuppa de crystallo; vitrum magnum de
cristallo destructum; cuppe vitree de crystallo VI; peccaria vitrea III;
vitra simplicia III sat. (Orsz. Lltár. Dl. 26047., 26048., 26051., 26076.) Az üveg-
edények használata azonban ezért még épen nem mondható rendesnek. A

De az első helyet mind érték, mind használat tekintetében, mégis az arany- és ezüst-edények foglalták el.

A királyi bányák ontották az aranyat, ezüstöt. Jutott belőlük az udvar szükségletére bőven. Olvasva a bányászat fejlett és jól elvezetett állapotáról Mátyás idejében, előre is feltehetjük, hogy az udvar dúslakodott az arany- és ezüstneműekben. S a mit látunk, mégis meglepő.

Lakomák alkalmával valamennyi nyugot-európai udvarnál kedvencz szokás vala, az edényeket egy-egy óriási gula-alaku, széles lépcsőkkel épített és drága szőnyegekkel bevont *pohárszéken* állítani fel, hogy a használatra mindenféle edény nagy számmal azonnal kéznél legyen, s a nem használtakban is gyönyörködhessek a vendégsereg. A bort, ivó- és mosdó-vizet ugyanily edényekben szintén ez állványokon helyezték el.¹⁾ Két alkalommal irták le részletesebben a bámuló szemtanuk Mátyás egy egy ilyen pohárszékének valóban királyi gazdagságát. Az egyik leírás Bonfinitól származik, — az 1479-iki olműczi ünnepélyről.²⁾ »A teremnek — ugymond — a hol a királyi vendégek étkezének — egyik oldalán egy pohárszék emelkedett. Jobbról-balról két csodálatos nagyságu egyszarvu, alul pedig hatalmas sárkányok, mindannyi vert ezüstből, mintegy őrizni látszottak az állványt. Fent a polczokon roppant

magyar főurak háztartásában tulnyomó a nemes-fémből készült edény; a köznemesség pedig a czint, a rezet; az alsóbb néposztály a cserepet, a pléht, sőt a fát használja evő- és ivőeszközül. (Lásd B. Nyáry értekezésén kívül az idézett okleveleket, melyekben gyakoriak az ilyen tételek: »*flasca plumbea magna, anphora plumbea magna, anphora cuprea mosdo, flasce lignee, peccarium ligneum magnum, flasca magna de Pleh, disci lignei, fasci lignei*« stb.)

¹⁾ Mily hasonló szokások uralkodtak e részben az európai udvaroknál, mutatja Cibrario könyvének következő néhány sora. Mintha csak Mátyás udvarát rajzólná: »*Nella sala ov' era apparecchiata la mensa v'avea altresì una tavola gradinata o credenza coperta di ricchi panni, sulla quale si ordinava la pialleria ed il vasellamento d'argento e d'oro, tanto quella che serviva agli usi di tavola, che quella che si teneva per sola mostra e grandigia; e si posavano altresì i barili, i fiaschi e gli orciuoli e le idrie, le guastade, in cui si teneano il vino, l'acqua e l'acqua rosata.*« (Cibrario. II. 73. l.). Lásd még: 87. és 88. l.

²⁾ Bonf. D. 4. L. 5. 605. l. Thuróczi is beszél róla. (Schwandtnernél. J. 480—481. l.)

számu arany és ezüst edény ragyogott: csészék, poharak, kupák, vedrek, serlegek; megrakva gyöngyökkel s a drágakövek minden nemeivel.«

Pontosabbleírás maradt fenn a Beatrix menyegzője alkalmával használt arany- és ezüst-edények bámulatos sokaságáról. A pfalzi választó fejedelem követe és a boroszlói jegyző, emez ünnepélyek szemtanui — nyujtják azt. A terem közepén, a király asztala előtt egy kőoszlop mellett állt a négyoldalú, nyolcz lépcsőjű pohárszék.¹⁾ Az első lépcsőn tálak és medenczék, a király és királyné asztalához tartozók poharai és borai állottak. A többi hét polcz köröskörül megrakva a hatalmas nagyságú ezüstkancsók, korsók, serlegek és poharak mindenféle nemeivel. Csupán ez egy pohárszéken több edény vala ötszázhatvannál. A legalsó lépcsőt ezenkívül hétszáz márka ezüsből vert két pompás egyszarvú díszité, az egyik igen nagy, a másik közép-nagyságú²⁾, mindkettő ez állat valóságos szarvaival homlokán. Nyakukon, mellükre aláfoljó csillogó dísz, a király hollós címerével. Az asztal előtt, a padlózatán egy 300 font³⁾ ezüsből készült, művész kezére való, részben meg-aranyozott szökőkut (fons) áll vala, oly magas, hogy egy szálas ember alig érheté fel, — mellette öt ezüst kenyérfosár, két-akós öböllől, vastag oldalakkal mindenik. Odább egy két-akós ezüsthordó függött a mennyezetről, számos csövel, csappal; belül több részre osztva, különféle italokat foglalt magában. Ebből csapolták a királyi és a többi asztal számára a zamatosnál-zamatosabb drága italokat. Közelebb-távolabb a teremben még nyolcz más asztal vala, nyolcz más pohárszékekkel,⁴⁾ mindeniken több mint 50 ezüst edény. Ugy hogy a szökőkutat, a kenyértartókat és az egyszarvúakat is bele számítva, nem kevesebb mint kilencszáz-nyolczvan darab ezüst-edény állt e pohárszékeken. S ezenkívül

¹⁾ Eschenloer kilencz lépcsőt említ.

²⁾ Eschenloer mindkettőt 3 rőf hosszúnak s csaknem egyenlő vastagnak mondja. A castellai püspök, mint a pápa követe, 1483-ban megtekintvén a királyi kincstárt, látta ott ezt a két ezüst-egyszarvút is. Szerinte az egyik oly nagy volt, mint egy közönséges ló, a másik pedig mint egy szamar. (Katon. Hist. crit. IX. 504. 1.)

³⁾ Eschenloer 600 márka súlyúnak mondja.

⁴⁾ Eschenloer hetet mond.

magok az asztalok is bőven meg voltak rakva drágábbnál-drágább edényekkel, poharakkal.¹⁾

A mennyezetről függő ezüst-hordókat, melyekből a szolgák a kiürült edényeket borral töltögették, Bonfini is említi az olmuézi ünnepélyen. Átalában valamennyi leírás hasonlít egymáshoz, s egyik úgy mint a másik megállapodott európai szokások használatára vall.²⁾ Látjuk viszont azt is, hogy e drága edények olykor-olykor messzeföldre is elvándoroltak a budai kincses-házból, más értékes tárgyakkal együtt hirdetve a magyar király bámulatra gerjesztő gazdagságát.³⁾

Az edények természetesen súlyosak voltak, nemcsak mert tömör fémből verettek, hanem nagyságuk miatt is. A karésu serlegek, az öblös kupák, a vaskos poharak, a fedeles-kancsók, valamint az apróbb lábas-csészék, az öblös medenczék, széles tálak, tányérok, — ámbátor anyaguknál és jeles művüknél fogva jókora értéket képviseltek, de kényelmesek nem voltak, legkevésbé a mindennapi használatra. Az ez időből fenmaradt ilyenmű edényekből és a leírásokból következtetve, öntött edényeket nem, csupán vert műveket tartottak az udvarnál. A tudósítók inkább a drágaköveket és gyöngyöket látták meg rajtok, meg nagyságukat; azokról a pompás domborművekről, feliratokról, zománczokról, melyekkel az udvari ötvösök emez edényeket művészi becsüekké tevék, — nem sokat beszélnek. Pedig kétségtelen, hogy e tekintetben is méltó tárgyai voltak ezek az edények egy-egy műértő bámulatának.⁴⁾

¹⁾ Eschenl. I. m. 347. l. A pfalzi k. jel. Schwandtnernél. II. 209—210. l.

²⁾ Így pl. az asztalra vagy asztal mellé állított, bort lövellő kutakat külföldön is megtaláljuk; elszármaztak ezek a párisi mesterek boltjaiból még a tatár khán udvarába is. (Cibrario. I. m. II. 75. l.). Hasonlóképen ezüst sárkányokat, oroszlánok által vont hajókat stb. is állítottak fel egy-egy edényre rakott ilyen pohárszékre. (U. o. 87., 88. l.)

³⁾ 1474-ben, midőn a Boroszló alatt csaták nélkül legyőzött cseh és lengyel királylal kibékül, a szintén pohár-székekre rakott arany- és ezüst-edények hasonló gazdagságával látjuk fellépni Mátyás királyt. (Bonf. 576. l. U. o. 583. l.). Más alkalommal 1469-ben. (Eschenloer. I. m. II. 161. l.)

⁴⁾ Legyen elég e részben csupán ama Báthory- és Varkocs-féle összeírásra utalnunk a következő századból, mely a »Századok« 1877. évi folyamában jelent meg. (546. l.)

Az ezüst-edények nagy részét aranyozták, még pedig vastagon. Így aztán fényesebb is volt, gazdagabbnak is látszott a teríték.¹⁾ A mindennapi használatnál ezekkel is beérték; de koronás főeknek, vagy kitűnőbb vendégek tiszteletére adott udvari lakomák alkalmával aranyon szolgáltak fel. A Beatrix menyegzőjén a király és a királyné előtt egy lovat ábrázoló, roppant értékű edénytartó állt az asztalon — színaranyból. Rajta tálak, serlegek, csészék állottak, hasonlóképen színaranyból. Ez edényeken a királyi párt szolgálták ki a méltóságos étekgótok.²⁾ Az olmuízi találkozon a fejedelmek külön asztalán minden egyes edény szintén vert aranyból vala.³⁾ Köröskörül tiz más asztal állt a kiséret számára — ezüst terítékekkel. Nem csoda aztán, ha a boroszlói jegyző így kiált fel bámulatában: »Mit szóljak állványairól, melyeken a különféle edények aranyból, ezüsből, gyöngyökkel és drágakövekkel kirakva tündököltek, oly nagy mennyiségben, hogy igazán senki számba nem veheti vala azokat! Némelyek többre becsülték értéküket egész Csehországnál.«⁴⁾

De míg a drágábbnál-drágább arany és ezüst edények egész halmaza hevert a budai kincses-kamarában, — a *villa*, mai étkezésünk emez olcsó s mégis nagy kényelmet nyújtó eszköze teljesen

¹⁾ Eschenloer mindenütt kiemeli. B. Nyáry is ez eredményre jut. (Századok. 1872. 355. és köv. II.).

²⁾ Eschenloer. I. m. 347. l.

³⁾ Bonf. 605. l. A castellai püspök egyéb arany tárgyak közt 300 arany kupát is látott a budai kincstárban 1483-ban. (Katona. Hist. Crit. IX. 504. l.).

⁴⁾ Sie wurden von menniglichen geschätzt besser dan das Königreich zu Behem.« Bizonyára nagyítás, de jellemző egy idegen szájból. (Eschenloer. I. m. 401. l.) Mátyás halálakor a kincstárt 400,000 ar.-forintra becsülték. (Bonf. 652. l.). Ugyanennyi volt Morvaország, Szilézia és Luzácia váltságdíja is. Hová lett eme kincshalmaz? — méltán kérhetjük. Mátyás halála után Korvin János örökölte, az ő révén pedig szétszóródott a hazában és a külföldön különböző családok birtokába. Itt-ott látjuk némi nyomát. Egy 10 girát nyomó »ágyu-kupát« 1580-ban a Báthory fejedelmi család kincsei közt találunk (»mely kwpa Matthias királye volth«, (Századok. 1877. 549. l.) egy másik darabot 1584-ben a Varkoes-család birtokában. (»Mattýas kiraltóll maratth labas medenceze egy eöregh XX gira 111 nehezék«. U. o. 556. l.) Corvin János ezüstenmüi az 1494—5. évi számadásokban is több ízben említetnek. (Pl. 43. és 75. II.).

hiányzott. Galeotti beszéli ezt, a király asztaltársa. Bizonyára csupán a megszokás lehetett oka, hogy Mátyás király nem sietett megszerezni ezt az eszközt, mely pedig Olaszországban az előkelőbb háztartásoknál már a mult század végén meghonosodott.¹⁾ Látjuk is, mennyire szeretné Beatrix a villa nélkül való étkezés kényelmetlen szokását leszoritani asztaláról. Örömet ragadja meg az alkalmat, hogy Olaszországból modenai készítményű aranyos villákat szerezzen.²⁾

Villa nem létében ujjaikat használták evő-eszköz gyanánt. S míg a külföldi udvaroknál két személy (rendesen egy férfi, egy nő) szed egy tálból és iszik egy pohárból, — a Mátyás asztalánál magyar szokás szerint *egy* nagy tálban hordják fel az ételeket, s ebből vesznek az asztalnál ülők valamennyien.³⁾ Villa helyett természetesen ujjaikkal. A közös tálból kivett ételdarabot aztán falatokra metélve, szintén ujjaikkal rakták szájokba. De hogy a lecsépegő lével be ne piszkolják magokat, ügyesen levágott kenyérszeletkéket⁴⁾ tartottak az ételdarabka alá, mialatt szájokhoz vivék. Hogy azonban ily módon az ujjak mégis bepiszkolódtak az étel levétől — természetes. E baj ellen az asztalkendő nem sokat segített volna, s ily kendőket Mátyás udvarában csakugyan nem

¹⁾ Galeotti. I. h. 251. l. V. ö. Cibrario. I. m. II. 73. l.

²⁾ Érdekesebben beszéli ezt el egyik jelentésében Valentini, a ferrarai követ. Tudjuk, Beatrix volt rajta legjobban, hogy unokaöccse az ifju Estei Hyppolit ferrarai herceg elnyerje az esztergomi érsekséget. 1486. októberében meg is érkezett a pápától a várva-várt megerősítő brève másolata. Beatrix rögtön magához hívatta Valentínit, ki éppen ekkor az udvarban tartózkodott. »Alig léptem be — mond Valentini — a királyné, kezében tartván a brève másolatát, így szólt: »Követ ur! jó hírt mondok, de borraivalót kívánok érte!« Én természetesen azt feleltem, hogy nagyon szivesen, a mennyi csak kell. Erre a királyné így kiáltott fel: »Ime az esztergomi érsekség megerősítése!« Én siettem megcsókolni ő Felsője kezét s vele együtt a legnagyobb örömet mutattam, ismét ajánlkozván megadni a kívánt borraivalót, a mi csak ő Felsőjének tetszik. Erre ő hirtelen válaszolá, hogy modenai aranyozott késeket és villákat szeretne. Én azonnal kijelentém, hogy ez nagyon is csekély borraivaló lenne, de ő Felsője megmaradt kívánsága mellett, mondván, hogy ő csak ilyen késeket és villákat óhajt, s nagyon meg fog örülni, ha kívánságát teljesítjük.« (Mátyásk. d. e. III. 199. l.)

³⁾ Cibrario. I. m. II. 73. l. Galeotti. I. h.

⁴⁾ »Mensa panicea.« Alig lehet másként magyarázni.

is használtak. Hanem az egyes fogások végén az étékfogók tálakban illatos vizet hordtak körül, s kiki ebben mosta le ujjait. Hasonlóképen asztalhoz ülés előtt.¹⁾

Jellemző, a mit Galeotti a Mátyás asztali erényeiről beszél. Ámbár a mint ő elmondja, nincs mindig lízelgés nélkül. Evésbeli ügyességét kiválóan dicséri, s úgy szól róla, mint követendő s egyszersmind utólérhetetlen példányképről. Azt állítja ugyanis, hogy ámbár Mátyás is ujjával fog meg minden ételt, még sem mocskolja be sem ujjait sem ruháját. A mi szerinte bámulatos, mert mások, a legnagyobb figyelem és ügyelés mellett sem képesek kikerülni, hogy kezöket vagy ruhájokat be ne piszkolják. E dicséret mellett azonban azt a kényelmetlen szokást panaszolja fel Galeotti, hogy a Mátyás asztalánál nagyon kevés étékfogót tartottak, holott a nehéz edények és a sokféle étel miatt ugyancsak nagy szükség lett volna rájuk. Igaz, hogy az ő hazájában számos nemes-ur és cseléd forgolódott az étkező uraságok körül, s még a kivett étkeket is ezek aprózták fel. A tálalás előtt való felszelésnek pedig pontos szabályai voltak, s a lovag, a ki végezte, mindig igen tisztelt és fontos állást foglalt el az udvarnál.²⁾ Az európai lovag-kor emez aprólékos, nem kevésbé fontoskodó czeremóniái nálunk sohasem honosodtak meg. — Másként voltak a feltálalt ételek előzetes megkostolásával. Ez a szokás Európa-szerte általános volt az udvaroknál. Kivált Olaszországban, hol a fejedelmek nem ok nélkül tartották a megétegetéstől. S bár Mátyás, Galeotti szerint nem félt alattvalói mérgegtől, — bizonyára megtartották e szabályt az ő asztalánál is. Mert éppen Galeotti említi, hogy a magyar főpapok és főurak fényes asztalánál is, — mintha megannyi koronás-fők volnának, előre megkostolnak minden ételt.³⁾

¹⁾ A pfalzi köv. jel. Schwandtnernél. II. 214. I. B. Nyáry szerint Hyppolit udvarában esővizből készült rózsavizet használtak kézöblítésre. (Századok. 1872. 355. l.) A főúri udvarokban is használták: »in duobus vitris aqua roseatica.« (Orsz. Lítár. Dl. 26076.) Külföldről jött hozzánk e szokás. (Cibrario. II. 74. l.)

²⁾ »Ufficio, uno dei piu gelosi, piu onorati e piu importanti del servizio di corte, e pero governato da certe regole e ridotto quasi scienza.« (Cibrario I. m. II. 73. és 75. ll.)

³⁾ Galeotti. I. h. 239. l.

Vendégségek alkalmával, s általában ha nagyobb társaság gyült össze az udvarnál, — szagos *füstölöket* használnak. A terem közepén áll az ércserpenyő, izzó szénnel — erre szórják időnkint a keletről került drága füstölöket.¹⁾

A király asztalához nagyszámu *vendég* volt állandóan hivatalos. Közeli rokonai, főbb rangu katonák, egyházi és világi méltóságok, külföldi követek, későbben kivált az udvarában és kegyéből élösködő külföldi tudósok. Özvegy korában egyik dínom-dánom a másikat érte az udvarnál. Bonfini azt állítja, hogy szabad asztalt tartott.²⁾ Általában étkezéseknél és mulatságoknál király és udvar, — mondhatjuk király és nép sokkal közelebb állottak egymáshoz, mint Beatrix jövetele után.³⁾ A nagylelkű és adakozó királyt mindenha szerették. A középkorban pedig épen szent hit vala, hogy nem is király ha nem bőkezű.⁴⁾ Ehhez a bőkezűséghez tartozott aztán az alsóbb nép számára evés-ivásból álló népünnepélyek, a főbbek számára udvari lakomák rendezése is. Azok a »jó éjszakák«, a mint ők nevezték, évek hosszu során keresztül egymást érték, — ha béke volt. S látjuk hogy Mátyás — azonkívül, hogy fiatal ember létére maga is kedvét találta bennök,⁵⁾ — félig politikából is tette ezt. Egy lelkesült pillanatban bámulandó egyetértéssel választották ugyan őt királylyá, — de a mindennapi élet és az újabb terhek beköszöntével másféle szél is kezdett fujni a trón felé. Azt is el kellett feledtetnie a büszke főurakkal, hogy nagyapját még nevérol is alig ismerte valaki. Szóval népszerűvé kelle magát tennie. S mint Bonfini írja, Mátyás kereste is a népszerűséget. Elérésére egyik legjobb eszköz vala: egy igazi központ és udvar megteremtése, mely a hol kell méltóságos, de a melynek melegét

¹⁾ Lásd: Eschenloer. II. 318. l.

²⁾ »Multas mensas sternere . . . inter prandendum patere fores.« (630. l.) »Convivare quoque publice.« (654. l.)

³⁾ »Sed Beatrix adventu facilitas eius et popularitas multo remissior effecta.« (Bonf. 653. l.)

⁴⁾ Micchiavelli ezt a kérdést is felveti, s azt mondja: jó ha a fejedelmet bőkezűnek tartják, az olyan fejedelemnek pedig, a ki még ezután akarja elnyerni a hatalmat, vagy megerősíteni azt, — okos dolog bőkezűnek lenni. (»II prince.« 16-ik fejezet.)

⁵⁾ »Crapula et vino saepe cum amicis animum relaxavit.« (Bonf. 653. l.)

is érezni lehet. És e politika könnyen vált megszokássá, annál inkább, mert a terített asztalt és tele pohárt amúgy is szerette volt a magyar a régi századokban.¹⁾

Beatrix jöttével sok minden megváltozott. A magyar szokások, duzzogva bár de elég illedelmesen helyt adtak az olasz udvari etikettneknek. A szabad asztalok végkép megszűntek. Ezek helyett előre rendezett, valóban királyi fényű, de egyszersmind szertartásos és fényes lakomák divatja állt be.²⁾ Az állandó vendégeket jobban megválogatják s kezd nagyobb megtiszteltetés-számba menni a királyi asztalnál étkezés. Természetesen ily módon az asztali erkölcsök is megváltoztak, s mindenesetre — megfinomodtak.³⁾ De kedvelt alattvalói, feltétlen hívei ezután is állandóan hivatalosak voltak Mátyás asztalához. Így arról a követéről, ki 1489-ben Spanyolországban járt, s visszajövet Milanóba is betért, azt beszélték itt a magyar udvar ismerői, hogy e férfiú rendkívül kegyelt embere a királynak s egyuttal asztaltársa is.⁴⁾ Megmaradtak állandó vendégektől a tudósok is. Méltó társai voltak ők annak az asztalnak, melynél oly Maecenas-király ül vala, mint Mátyás, és oly tudományokban jártas királyné, mint Beatrix. Mert azt is látjuk, hogy Mátyás és Beatrix, ha egy helyen tartózkodnak, rendszerint együtt étkeznek is.⁵⁾

Külömben a Mátyás asztalánál — kivált özvegysége idejében — folyvást élénk hangulat uralkodott, — ha csak rendkívül fontos állami ügyek hallgataggá nem tevék a társaságot. Vidámabb tárgyakról komolyakra, komolyabbakról tréfásakra tért a beszéd.

¹⁾ A Kanizsaiak udvartartásáról az Orsz. Lltárban fennmaradt költ-séglaajstrom után. Dl. 26363. Hogy a vendégségeknak a főpapok udvarában is nagy divatja volt, lásd Galeotti. I. h. 278., 281. ll.

²⁾ Bonf. 630—631. l. Lásd a szertartásos olasz étkezésről Cibrariotti. I. m. II. 75. l.

³⁾ Bonfini. 631. l.

⁴⁾ »Che le molto grato ala Maesta del re et e suo compagno ala tavola.« (Mátyás k. d. e. IV. 100. l.) Lásd még a castellai püspök-követ jelentését. (Katonánál. IX. 512—513. l.)

⁵⁾ »... Essendo in prandio con le prefate sue Maestate, per che li insieme se conveneno.« A ferrarai követ jelentése 1486-ból. (Mátyás k. d. e. III. 198. l. Katona. Hist. crit. IX. 513. l.)

Az olasz humanizmusnak egyik érdeme, hogy megteremté a modern élczet, mely ime Mátyás körül is a társalgás fűszere. Maga a király messze földön híres volt szellemes élczeiről, folyékony és vonzó előadó-képességéről. Nagy kedve telt benne: talányokat adni fel tudósainak. Ilyenkor cselfogásaival sarokba szoritja, kifogásaival zaklatja s kivált a kérkedőt édes-örömet veri meg a saját fegyverével, ha szerét teheti. A vitatkozásban nagy gyönyörűsége telik s érti is a módját, mert dialektikája fejlett s önmérsékletét mindig meg tudja tartani. De inkább csak ebéd-közben ér rá, más-kor egyéb dolgát is alig győzi meg. Legtöbbször vendégei kezdenek vitát, ő aztán beleszól, nem ritkán döntőleg. Kiméletet nem ismer, ámbár csak annyiban kiméletlen, a mennyiben az igazságot keresi. Csupán a hol szükségét érzi, váltja fel a humort s az élczet gúnynyal és ironiával. Állítását bizonyítani is szereti. Nagyobb utánjárást igénylő kérdéseknél könyvtárára hivatkozik, s azonnal asztalához rendeli az idézett művet.¹⁾

Élczei és adomái közül néhányat fentartott Galeotti, s mi méltán lehetünk neki érte hálásak. Egyiknek tárgya éppen az ebédhez való. — Az étkezésről folyt a beszéd. Egyik ezt dicsérte másik amaszt, ki saját izlését, ki pedig mindenféle görög és latin tudósokat hozván fel argumentum gyanánt. Ekkor Mátyás közbeszóla: Magyar közmondás: »nincs rosszabb a sajtnál!«! Ezt természetesen azonnal kétségbe vonták, mivel hitük szerint az ugorka, vagy a tengeribarack s a halaknak számos fajtája csakugyan sokkal rosszabb a sajtnál. Álmélkodnak vala aztán, midőn a király az élczet megmagyarázta, azaz: a »nincs« rosszabb a sajtnál.²⁾

A szellemes élczek és viták Beatrix jöttével is nagyrészt megtartották helyöket. Hasonlóképen a zene, a dal, mely amazo-

¹⁾ Lásd ezekre nézve: a pápai követ jelentését 1483-ból. (Katona. *Historia Critica*. IX. 500. és köv. l.) Bonfinit: »salibus et facetiis admodum oblectatus est.« (654. l.) »Inter amicos quandoque licentiore symposia et commensatione latiore usus est, ut curas abigeret.« (630. l.) Galeottit i. m. több helyen s főleg 236., 273. és 274. ll. V. ö. Burckhardt. I. m. 122. és köv. ll.

²⁾ »Habere nihil est pejus caseo.« (Galeotti. I. m. 232. l.) Némelyek az író elbeszéléséből azt következtetik, hogy Mátyás magyarul mondá az élczet. De figyelmesebb elolvasás az ellenkezőről győz meg.

kat volt hívatva felváltani.¹⁾ Rendesen a hegedősök játszottak. Valószínű azonban, hogy Beatrix jövetelével e részben is beállott legalább az a változás, hogy a királynő kedvéért néha-néha a művészebb énekkar s olasz trovatorik váltották fel magyar hegedőseinket.²⁾

Lakomáknál a karzaton, vagy a benyílóban kürtösök, doboosok és más zenészek foglalnak helyet, s velök együtt a külön e célra készült állványokon a bohócok és színészek egész serege mulattatja az udvari társaságot. A színészek — európai divat szerint — misteriumokat adnak elő: vallásos párbeszédet énekekkel s némi látványossággal. A latin comoediák, melyeket Firenzében már széltére játszanak, nálunk még ismeretlenek. Hogy a mutatványok annál jobban sikerüljenek, Mátyás költséget nem kimélve a legtávolabbi vidékről is elhozatta eme művészeket, ha hírüket hallá.³⁾

De a mily kedélyes és vidám volt rendesen Mátyás asztaltartása, éppugy tudott lenni ünnepélyes és méltóságos is — ha kellett. A mikor aztán a közvetlenség a szertartásoknak adta át helyét. Ilyen diplomáciai lakomának lehetünk tanui 1474 végén, midőn Mátyás, különös módon meggyőzött ellenségeit: a lengyel és a cseh királyt megvendégeli. A három király egyedül ült le a fényben uszó asztalhoz, s körültek a kíséretükhöz tartozó főurak és főpapok, a mieink roppant fényűzéssel készült diszöltözetükben — »állnak vala udvart.«⁴⁾ A mikor aztán az erre jog és kötelesség szerint hivatott főurak szolgálják fel az ételeket. »Semmit sem tettek vagy mondtak ott — szól Bonfini — a mit nem lenne érdemes leírni.« De eleinte csupán a királyok beszélgetése fűszerezte

¹⁾ Lásd a castellai püspök jel. 1483-ból. (Katona. H. Cr. IX. 513. l.)
»Huic coenae non defuere cantus varii.«

²⁾ Lásd a castellai püspök elbeszélését. (Katona. I. m. 513. l.)

³⁾ ». . . . Finite le vivande, faceansi venir trovatori e menestrelli.« (Cibrario. I. m. II. 74. l.) Reumont. L. d. Medici. 430. és köv. II. Lacroix (Moeurs et usages etc.) számos ilyen codex-képet közöl, melyek minden leírásnál világosabban magyaráznak. (Lásd még: Toldy. Magyar költészet tört. 1867. 99. l. Az olmczi ünnepély leírását Galeottinál. I. h. 259. l. Bonf. 605–606. l. A boroszlóit u. o. 576. l.)

⁴⁾ Heltai szavai. (Lásd Bonfini. 576. l.)

a lakomát,¹⁾ s csak az ebéd végén léptek elő a bohócok, a fényes társaság mulattatására.

Épily szertartásosak a lakomák a Beatrix menyegzője alkalmával is.²⁾ Már Székesfehérváron olyan diszebédet tartanak, melynél kiki a főudvarmestertől megszabott helyre ül, s melyhez az ország bárói szolgálnak fel. De a legfényesebb lakoma ez alkalommal Budán folyt le. A teremnek, a melyben felterítettek, arannyal áttört piros selyemmel vonták be falait, s még eme drága szőnyeg is tele volt hintve gyöngyökkel és drágakövekkel. A királyi pár asztala mellett levő falon pedig merő aranszőnyeg folyt alá a mennyezetről. Magát a királyi asztalt három hosszú selyemszőnyeggel borították be. A középsőbe a királyné czimere, két pajzs alakjában, felül két koronával, — arannyal és drágakövekkel volt beszőve, a másik kettőbe pedig Magyarország hollós czimere.³⁾ Ez asztalhoz ült le a király és a királyné. Jobbra tőlük a nápolyi király fia, a bari érsek mint e király főkövete, odább a többi nápolyi hercegek és követek, lentebb a ferrarai és a velenzei követek foglaltak helyet. Balra, a királyné mellett Kristóf bajor herceg, odább a pfalzi és a szász választó-fejedelmek követei, valamint a Lajos és Ottó bajor hercegek követei ülnek vala. A többi asztalokat a magyar király udvari nagyjai, főtisztjei és a többi meghívottak, bel- és külföldiek, urak és hölgyek — köztök a király anyja, saját és Beatrix udvarhölgyeivel — foglalták el, egy-egy tekintélyes egyházi vagy világi főúrral élükön. A boroszlói jegyző — a nádor, az országbiró (?), Pongrácz erdélyi vajda, Bánffy Miklós, a kalocsai érsek, az erdélyi püspök és a váradi püspök asztalát különbözteté meg.

Helyet foglalván a fényes társaság, az ételek felhordása következett. A királyi pár étele előtt Frigyes ligniczai herceg, Hinko herceg, Ujlaki Miklós a bosnyák király, és János Sziléziai hercege járnak vala; utánok a magyar főurak: az ország bárói,

¹⁾ »Augebant ferculorum condimenta gravissima principum dicta.« (I. h.)

²⁾ A pfalzi követ jelentését vesszük fonalul, kiegészítve Eschenloer tudósításával. (Schwandtner. II. 209. és Eschenloer. II. 346. l.)

³⁾ Echenloer szerint középpül állt a magyar czimer s két oldalán a nápolyi és a sicíliai czimerek.

kik az ételeket hozzák. A többiek ételét is e főurak hordták fel, de más-más kísérettel. A nápolyi király fiának szánt étel előtt négy német és cseh főur haladt, a többieké előtt pusztán magyar főurak. Külön tállal a bajor herceget, a nápolyi, a többi olasz s a német követeket tüntették ki. A többi asztaloknál az udvari étékfogók szolgáltak fel.

E lakomák a következő napok alatt hasonló fényvel többször ismétlődtek.

A királyi asztalra került *ételek* sora bő és változatos. Belés külföldi tudósítások egyaránt gazdagnak mondják a Mátyás korabeli Magyarországot égaljunk minden állat- és növényfajtaiban.¹⁾ Kivált az idegenek más országokhoz képest olyannak nézik, mint a melyre isten mind a két kezével bőven szórta áldásait. S Mátyás, maga is a leggazdagabb földesurak egyike, nem is szűköldött semmiben, a mivel az udvart el kelle látnia. A meg nem szűnő lakomákból ítélve, az udvari tárházakban bőven volt minden konyhára-való, s ha kifogyott is egyik-másik élelmiszer, helyre tudták pótolni könnyen.

A kenyérre nagy gondot fordítottak, s magyarosan kovászszal, úgy látszik a mai módon készítették. A »magyar kenyér« Beatrix jöttével sem adott helyet az olaszos sütésű zsemlye-kenyérnek.²⁾

Az ételek között a husneműek valának első rangon. Inkább állattenyésztő ország lévén hazánk ez időben, — bőven nyújtott sokféle huseledelt. Szarvasmarha, juh, kecske és sertés a szelidített állatok közül, a szarvas, az őz, és a nyul a vadak közül — adják a leggyakoribb pecsenyét. Az aprómarhák közt — a kacsán, fogolymadáron és seregélyen kívül — főleg a kappan állt nagy becsben, valamint a fácán, melyet sokkal nagyobb mértékben tenyésztettek, mint manapság. A ludat jóval kevesebbre becsülték.³⁾ A páva husát, melyet ma élvezhetetlennek tartunk, fejedelmi étékül ették akkor. Különösen töltve szerették s e czélra híz-

¹⁾ Lásd: Oláh »Hungaria«. Ranzani. Bonfini. Galeotti.

²⁾ B. Nyáry, a Hyppolit-codexek nyomán. (Századok. 1872. I. h.)

³⁾ B. Nyáry. I. h. Galeotti. I. h. 251. l.

lalták is.¹⁾ A pulyka a legnagyobb ritkaságok közé tartozott Európaszerte, a magyar udvarnál pedig sokáig talán hírért sem halották. Csak az utolsó időkben gondol rá Mátyás, hogy meghonosítsa. Hanem ekkor azzal az aprólékosságig menő buzgalommal és utánajárással, mely őt a legcsekélyebb dologban is jellemzi. Elmondja kívánságát Maffeonak, a milánói herczeg követének. Maffeo aztán az 1489. év folyamán minden igyekezetét ráfordítja, hogy urától a király számára pulykákat kapjon ajándékba. 1490 tavaszán irt levele szerint a király ugyan nagyon sajnálja, hogy a herczeg eddig a tél miatt el nem küldhette az ígért pulykákat, de egyszersmind szívesen kéri — ne késlekedjék már tovább velök. Küldjön egyszersmind egy szolgát is, a ki bänni tudjon ez állatokkal. E szolga egy ideig a magyar udvarnál maradna, míg a király eselédei is megtanulják a pulykával való bánásmódot.²⁾

Gyakran felkerültek a királyi asztalra a halművek is. Győzték a folyók s a gondosan ápolt halastavak. Galeotti szerint a legjobb, és más országokban teljesen ismeretlen halakban is dúslakodott a Mátyás birodalma. Szerinte a hálót az ország egyetlen folyójába vagy halastavába sem vetették ki hiába. Kellemes íze és tiszta fehér husa miatt különösen az ugynevezett mennyhalat kedvelték, mely a magyar udvarból a milánói herczegébe is elszármazott.³⁾ Továbbá a csukát, melynek husát a legegészségesebb, máját a legízletesebb falatnak tartották, s ezért külföldön nálunk egyaránt a fejedelmi étkek közé számították.⁴⁾ Mátyás elé is felrakták, ha asztalra került, de ő sohasem evett belőle, — ámbár hagyományszerűleg leginkább őt illette volna meg. Fogadása tar-

¹⁾ Le paon joue un rôle très-important dans les solennités chevaleresque du moyen âge. Selon les vieux romanciers, la chair de ce noble oiseau est la viande des preux. (Lacroix. Moeurs et usages etc. 139. l. Lásd a képeket is.)

²⁾ » . . . el quale dono essendo molto desiderato da questo signore Re.« (Mátyás k. d. e. IV. 150. l.)

³⁾ Galeotti. I. h. 232—234. l. Előfordul egy egykoru számadásban is. (Orsz. Lítár. DL. 26363.)

⁴⁾ »Inter regia cibaria numeratur.« (Galeotti. I. h.) Mert Galeotti szerint — mint külföldön, Mátyás udvarában is szokásban volt, hogy az inyencz-falatokat a legfőbb személyek számára tartották fenn. (Lásd még Lacroix. I. m. 140. l.)

totta ezt, minthogy egy ízben szemtanuja volt, mint veszett össze két ember egy csukamájón, s mint ölték meg egymást e miatt.

De e mellett külföldről is kerültek hal-neműek a király asztalára. Ilyen volt kivált az angolna, ez idő szerint a legdivatosabb halétek, hazája Olaszország s különösen Ferrara, mely városnak sós lében páczolt, fűszeres angolna-készítményei Európa-szerte híresek valának.¹⁾ Eleonora ferrarai hercegnő 1489-ben különös kedveskedésül küld a királynak két, Beatrixnak szintén két ládácska angolnát, mindenikben 50—50 darabbal.²⁾ Hasonlóképen 1487-ben, a király kérésére, három nagy edényvel.³⁾

Kedvelték az udvarnál a pisztrángot is. 1488-ban Mátyás király Stahremberg Kocsárdot, Felső-Ausztria kapitányát kéri meg, hogy fiának Jánosnak nemsokára megtartandó lakodalmára Bécsbe pisztrángokat szállíttasson.⁴⁾ E halmem azonban inkább csak lakomákon került asztalra. A sóshalakat pedig nagyrészt bőjtben ették, melyet az udvarnál a legszigorúbban megtartottak, egyaránt a negyvennapos és a pénteki bőjtöt.⁵⁾

A mellék-étkek közül a sajtra fordítottak legtöbb gondot. Ennek a készítése szintén Olaszországban jutott nagy tökéletességre s Beatrixnak nem kerülhetett sok fáradságába, hogy az olasz sajtokat a királylyal megkedveltesse. Sőt kevés idő múltán már magokat a sajtkészítő-mestereket hívják Budára: Siciliából, Olasz- és Franciaországból.⁶⁾ Kereskedői uton is sokat szereztek, s ezenkívül, más drága olasz étkekkel egyetemben a ferrarai udvarból is gyakran kaptak, ajándék gyanánt, természetesen sokszoros viszonzolgalatok fejében. Valentini Caesar 1486. augusztus havában azt írja asszonyának, hogy a királyné egybek közt

¹⁾ Cibrario. I. m. II. 70. 1.

²⁾ Mátyás k. d. e. IV. 8. 1.

³⁾ U. o. III. 208., 228. és 247. ll.

⁴⁾ Förherrn=Forelle. (Teleki. XII. 415. 1.)

⁵⁾ Galeotti. I. h. II. 233. 1. Jellemző, hogy ez Galeottinak feltűnik, holott általában külföldön sem volt máskép. (Cibrario. I. m. II. 70. 1.) 1491-ben Anna francia királyné a pápához folyamodik engedélyért, hogy bőjtben vajjat ehessék. (Lacroix. Moeurs et usages. 140. 1.)

⁶⁾ Bonf. 631. 1.

főleg piacenzai sajtokra vágynék.¹⁾ A következő év elején csakugyan küld is Eleonora egy jókora szállítményt, husz hatalmas és szép páрмаi sajttal. Meg is örültek neki; alig érkezett meg, rögtön felbontották s az nap este már meg is kóstolták mindketten.²⁾ 1489-ben pedig »a kapható legszebb 12 sajtot« küldi a királyi pár részére Eleonora.³⁾

A zöldség-neműek közül ki kell emelnünk a hagymákat, melyeket hus-eledelekhez, frisen sütve vagy párolva, kivált a király szeretett nagyon. Valentini Caesar 1486. évi augusztusban forlii termésű veres- és foghagymákat kér a király számára.⁴⁾ A következő januárban a hagymák meg is érkeztek, Mátyás nagy gyönyörűségére. Beatrix maga írja ezt meg Eleonórának, oly apróra menő részletességgel, a mely sokkal fontosabb dologhoz is méltó volna.⁵⁾ A küldött tárgyak — ugymond — nekem nagyon tetszetek, de kétszeresen Ő Felségének a királynak, a ki tegnap a világon a legnagyobb örömmel⁶⁾ nézte meg azokat, s kijelenté, hogy Fenséged a legízletesebb dolgokat küldé el, a mik csak Ferrarában találhatók. A veres-hagymák látásakor pedig kitörő örmre fakadt. Ha gyöngyökből lettek volna, nem örült volna annyira. Azonnal parancsot adott a cselédségnek, hogy jól vigyázzanak e hagymákra; mert ha valaki közülök arra vetemednék, hogy megkóstolja, avagy csak meg is érintse őket, azonnal elkergeti udvarából. Kincstárába helyezteté el, meghagyva edényeikben. Mint mondá tavasszal kertjében akarja elültetni.

Olykor-olykor gesztenyével, olajgyümölcsessel és más olasz csemegével kedveskedik sógorának és hugának Eleonora.⁷⁾ Külömben e gyümölcsök, épugy mint a narancs és citrom, a gránátalma és az asztalt füge kereskedői uton is folyton kaphatók

¹⁾ Mátyás k. d. e. III. 159. l.

²⁾ »Deli case heri sera per Sua Maesta et per nuj ne fo magnato.«
(Mátyás k. d. e. III. 247. l.)

³⁾ U. o. IV. 8. l.

⁴⁾ U. o. III. 160. l.

⁵⁾ U. o. III. 247. l.

⁶⁾ »Con lo majore piacere del mundo.«

⁷⁾ Mátyás k. d. e. III. 226., 247. ll.

voltak már.¹⁾ Az aszalt fügét úgy látszik szerette a király. Ez lett volna legutolsó eledele is életében, s egyuttal halálának közvetett okozója.

Hogy hazai gyümölcsseink mindennaposak valának a király asztalán, — természetes. Szőlő és dinnye, cseresznye és szilva, alma és körte egyaránt.²⁾ Galeotti különösen az ugynevezett tök-körtéért (cucurbitinus pirus) lelkesül,³⁾ melyet két marokkal alig lehet átfogni s mégis pompás ize van. A jóféle kormos-almákat pedig Mátyás király szerette nagyon.⁴⁾

A czukros-süteményeket ez időben még nem a szakácsok hanem a gyógyszerekkel üzérkedő spezialisták készítették, kik — ha előbb nem voltak is a magyar udvarban — jöttek Olaszországból Beatrix királynéval.⁵⁾

Az *italok* közt, melyek a királyi asztalra felkerültek, a vizről kitűnően gondoskodva volt. Mind Budán, mind Visegrádon a közeli hegyekből vezették a palotába. A szeszes italok közül a sört is fogyasztják,⁶⁾ de a bornak elsőbbséget adnak. A külföldről ide került irók a magyar borokat általában, s a Mátyás borait különösen kitűnőnek találják, s mint külföldön szokatlan dolgot jegyzik meg, hogy a király és a főurak egyaránt sokféle bort fogyasztanak évés közben.⁷⁾ Ranzani az erdélyi bort dicséri kiváltképen, Galeotti pedig a szerémit. Utóbbi szerint széles e világon nincs ehhez fogható.⁸⁾ Híresek voltak a pozsonyi borok is, melyek szintén gyakran megfordultak Mátyás asztalán.⁹⁾ A külföldi borok közül

¹⁾ V. ö. az 1494—5. évi számadásokat s az i. h.

²⁾ Ranzani különösen a jeles szilvákat dicséri. (Epitome rer. hung. Schwadtnernél. I. 667. l.)

³⁾ I. h. 266. l.

⁴⁾ Századok. 1869. V. füz. 326. l.

⁵⁾ Lásd Hatvani, Brüsseli okm. tár. II. 50., 51. ll. Hyppolit udvarában is ily olasz spezialisták üzték a czukrászatot. (B. Nyáry. Századok. 1872. 355. l.)

⁶⁾ Eschenloer. II. 164. l.

⁷⁾ Pl. Galeotti. I. h. több ízben. Cibrario szerint külföldön ételközben rendes borokat ittak, s ebéd után láttak hozzá az aromatikuss borok szüresölgetéséhez, — dal és zeneszó mellett. (I. m. II. 74. l.)

⁸⁾ Ranzani. I. h. 667. l. Galeotti. I. h. 266. l.

⁹⁾ 1463-ban pl. 32 hordóval hozat. (Teleki. XI. 61. l.)

az olasz termésűek a legotthonosabbak. A Közép-tenger vidékéről kerülnek az akkor Európaszerte annyira divatos, fűszerekből és asszuszóllóból összefőzött malváziai csemege-borok is.¹⁾ Ezek pótolják a tokaji asszuborokat, melyeknek most még nem nagy hírok van.

Az ételek *készítése és feltálalásának módja* elüt a mai, s némi részben az egykoru európai divattól is.

Legelőször a husneműeket adták asztalra, magyar szokás szerint híg lére eresztve. Természetesen a különféle állatokhoz képest változtak a lé-neműek is. De általában feltűnő mennyiségben használják ezek készítésénél a különféle fűszereket: a szegfűt, fahajat, gyömbért s főleg a borsot és sáfrányt, mely utóbbit kiváló gonddal már termelni is kezdik.²⁾ Ily módon étkeik nagyon hevítőek valának. Egyszersmind drágábbak is, mert azokat a fűszereket ugyancsak nagy árakon fizették.³⁾

Az első tál után egymást érte a többi.⁴⁾ Különösen ünnepélyes lakomákhoz hordtak fel sokat. Beatrix menyegzője alkalmával Fehérváron 24 fogás ételt készítettek, de a nap rövidege miatt nem tudták mindet feltálalni. Budán egy ízben ugyanekkor a legválogatottabb ételekből álló tizenkét fogásos ebédet ettek végig.⁵⁾ Az ételek kiállítása is fényes lehetett, Bonfini néhány kifejezéséből következtetve;⁶⁾ s valószínű — bár irott nyoma nincs, — hogy a Mátyás asztalánál is divatozott az az Európa-szerte általános, meglehetősen izléstelen szokás, hogy a fázánokat és pávákat czifra

¹⁾ Lásd Eschenloert, több helyen. Pl. II. 164. l. Albert király udvarában is itták. (Teleki X. 13. l.) A magyar főurak háztartásában is előfordul: »malvaticum in una lagena.« (Orsz. Lítár. Dl. 26048. V. ö. Cibrario. I. m. II. 72. l.)

²⁾ Galeotti. I. h. Orsz. Lítár. Dl. 26047. Kiadási jegyzék 1488—89-ből. Külömben a sáfrány tulzott használata épen nem magyar, hanem általános európai szokás. Így pl. a VII. Károly francia király asztalánál az akkor híres »soupe dorée«-hoz a rózsavizen, fehér boron, czukron és tojáson kívül még sáfrányt is használnak. (Lacroix. Moeurs et usages. etc. 167. l.)

³⁾ B. Nyáry összehasonlító tanulmánya szerint. (I. h.)

⁴⁾ » Ingens epularum varietas . . . « (Bonfini. 567. l. Galeotti I. h. 173. l.)

⁵⁾ A pfalzi követ. (Schwandtnernél. II. 205. és 214. l.)

⁶⁾ »Insolenti apparatusu et luxu« — mondja több helyen. (577. 580. ll.)

tollazatukban, a sülték és sütemények némely fajtát pedig épen megaranyozva adták asztalra.¹⁾

Általában azonban nagy változást látunk mind az ételekben mind azok feltalálása módjában, mióta Beatrix belépett Mátyás udvarába. A művelt ízlésű olasz nő nem mondhatott le végképen kedvencz eledeleiről, sem a hazájában dívó pompás étkezés-módról, inkább Mátyásnak kellett az új divathoz simúlnia.²⁾ S a király sokkal jobban szerette e szép asszonyt,³⁾ mintsem hogy ilyen csekélységekben ne engedett volna, — annál is inkább, minthogy kivált élte utolsó korszakában nem is kellett magát effélékre erőszakolnia, — a hajlandóság a nyugotias életmódra nála mindig meg volt, élte végén pedig — mondhatjuk — megcsontosodott.

Bonfini nem hiába írja, hogy Beatrix jövelele óta az olaszos étkek mind jobban lábra kapnak az udvarnál.⁴⁾ Más nyomokból is világosan látjuk ezt. Igaz ugyan, hogy a magyar uraknak s kivált a nyugati műveltségben járatlan világiaknak ez a változás sehogysem volt ínyökre, de ezzel Mátyás, élte végén valóságos autokrata — minél kevesebbet törődött; ment a merre akart, s udvara szó nélkül utána. ⁵⁾

¹⁾ Cibrario. I. m. II. 70. és 75. ll. Lacroix i. m. számos egykoru képet közül udvari és főuri lakomákról a XV. századból, melyeknél az asztalon csaknem kivétel nélkül ott díszleg fényes tollaival a páva-pecsenye.

²⁾ Lacroix (Moeurs et usages. 191. l.) egy helyen így nyilatkozik a középkori olasz konyháról és asztal-tartásról: » la cuisine italienne et le luxe gastronomique de ce pays (Italie), où l'art de la bonne chère avait atteint le plus haut degré de raffinement et de magnificence.«

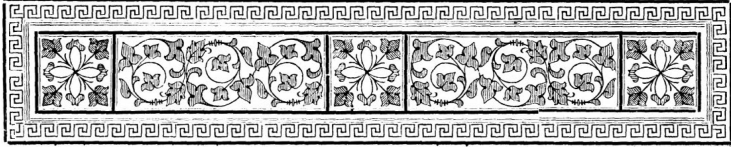
³⁾ Bonfini mondja, hogy eleinte »ne horam quidem absque ipsa esse potuit.« (584. l.)

⁴⁾ »Scythicis Italicos mores inseruit et latinis quoque epulis oblectavit.« (531. l.)

⁵⁾ Már 1471-ben felpanaszolják neki, hogy mindent a maga fejétől csinál. (Bonfini. 564. l.)

HETEDIK FEJEZET.

Amoz a képhez, melyet a Mátyás udvaráról alkotunk, a színbeli pompát főleg a ragyogó öltözékek, drágaságok és ékszerek adják meg. S épen a Mátyás udvarának nem nyujtanók teljes képét, ha nem szólanánk a ruhákról és ékszerekről, a melyekben népe olykor-olykor előttünk megjelen, vagy lovairól, kocsijairól és fogatjairól, melyekben oly nagy gyönyörűsége telt.

Nemcsak mi előttünk látszanak ezek jellemzőknek, — ők is fődolognak tartották. Midőn ezt az udvart, mely eleinte inkább csak egy katona-király katonai udvara volt — megcsapja a renaissance szele, alig tanúsít ellenállást oly dolgok iránt, a melyekre különben is hajlandósága van. 1476-ban, mikor az udvart a király második mennyegzője alkalmával először írják le aprólékosan: mintha egy Sforza udvarában volnánk, a ki a renaissance közepepette él.¹⁾ Ott van rajta a bélyege ennek a korszaknak, mely előtt a külső is a lényeghez tartozik s a mely ilyesmire csaknem öntudatlanul, egész a telhetetlenségig pazarolja erejét. A különbséget

¹⁾ V. ö. Cibrario i. m. V. fej. és Taine. La peinture de la renaissance en Italie, I. h. 175. 1.

azok a hagyományos szokások adják meg, a melyek az idegen divatot, idegen civilisatiót minden népnél átalakítják. A lényeg ugyanaz. Egy katonai aristocratia, melynek nem sok érzéke van tudomány és művészet iránt, de a mely érzi erejét és gazdagságát, semmiben sem veszi át oly könnyen a divatos fényűzést mint a ruházatban, lószerszámokban, fegyverekben. Kivált ha oly fejedelmet kell követnie, mint Mátyás, a ki parancsolni is tud, a külső hatás titkait is ösmeri, s kinek hatalma épen úgy, vagy még inkább alapul a saját eszén és magasabb műveltségén, mint alattvalói akaratán.

Csakugyan e részben is a király a legfeltűnőbb jelenség. Az az alak, a ki középen áll, a minta, a kit kedvvel vagy akaratlanul, de mindenki utánoz környezetében.¹⁾ S ez utánzás nem is oly nehéz. Maga a király gazdag ugyan, de főrangú alattvalói is győzik pénzzel. Aztán a királynak finomabb ízlése van, mintsem hogy tulságokba essék. Középszerű és otthonias ruhákat visel — mondja Bonfini — s csak ha a szükség úgy kívánja, őlt magára királyi méltóságához illő pompás, értékesnél értékesebb ruhákat.²⁾

Az 1476-iki mennyegző alkalmával nem egyszer teljes királyi díszben jelenik meg: gyöngyökkel és drágakövekkel elborított palástjában, a szent koronával fején.³⁾ Még saruja is tündöklik a sok drágaságtól.⁴⁾ Hasonló értékes és szemkápráztató ruhákat őlt fel a menyasszony, valamint az ünnepélyen megjelent nagyszámu egyházi és világi főurak, kikről a pfalzi követ ámulva írja, hogy hihetetlen fényű ruhákban büszkélkedtek.⁵⁾

Átalában e ruháknak két fő jellegük van. Az egyik a nemes fémek és drágakövek pazar használata, a másik a szövetek szín-pompája; és pedig *férfiaknál és nőknél egyaránt*. Az ezüst- és

¹⁾ Lásd pl. Eschenloer. II. 317. l.

²⁾ Bonfini. 649. és 654. ll.

³⁾ »Darauf ist gestiegen Matthias mit der heiligen Krone des Königreichs zu Hungarn ufgesetzt, seine regalia anhabende« (Eschenloer. II. 344. l.) »Rex vestitus regali pallio et diademate. . . .« (A pfalzi követ. I. m. II. 205. l.)

⁴⁾ Más alkalommal is. (Lásd: Eschenloer: II. 317., 318. sat. ll.)

⁵⁾ » Incredibili vestimentorum luxu superbiebant.« (I. h. 208. l.)

arany-virágokkal, csillagokkal és czirádákkal átszőtt brokát-szővet az uralkodó.¹⁾ Viselik mind alsó mind felső öltönyökül.

E szövetek színét természetesen inkább az arany vagy az ezüst adta meg. Élénkebb színpompát nyújtottak a selyemből, bársonyból és atlaszból készült ruhák. Beatrix királyné, megkoronáztatása alkalmával aranyszövetű alsó ruhát s arannyal áttört piros palástot,²⁾ a Budára vonuláskor kék aranyszövetű alsó ruhát és sárga selyem-palástot visel; a dísz-ebédre öltött ruháján pedig már ismét a piros szín tulnyomó. Maga a király egy napon piros, más napon sárga ruhát ölt — meneteknél, játékok és ebédek alkalmával.³⁾

Ugyanekkor a lovagok bársonyba, a szolgák damaszt- és atlasz-ruhákba öltözvék.⁴⁾ Mindannyi nem csupán értékes, hanem rikító is egyuttal. A bársonynál a piros színt szerették legjobban. Biborból készült s arannyal dusan hímezett ruhát ajándékoz 1486-ban az iglau-i ünnepélyek végén Beatrix a cseh királynak.⁵⁾ Bíbor-bársonyba öltözteté Mátyás azt a 300 ifju vitézt, kiket a francia királyhoz küldött követe mellé díszkíséret gyanánt rendelt.⁶⁾ A főpapok általában kevésbbé kirívó színekben jelennek meg az udvari ünnepélyeken, ámbár az arany-szöveteket s a zöld, kék, sötét-szürke és fahéj-színű ruhákat ők is viselik, sőt néha a rózsas- és viola-színűeket is.⁷⁾

¹⁾ (Oláh M. Hungaria. Bélnél. 12. l. Mátyás k. d. e. III. 137., 245. és 255. ll.) Beatrix 1487-ben »e ductili auro contextam trabeam« küldött ajándékkul a francia királynak. (Bonf. 638. l.) 1485-ben pedig a milánói herceg 60 rőf (?) aranybrokát szövetet küld Mátyásnak ajándékba. »Braza LX de brocato doro parte rizo parte damaschino.« Mátyás k. d. e. III. 44. l. Lásd a pfalzi követ jelentését, és Eschenloert az i. h.)

²⁾ A pfalzi követ szerint. (I. h. 204. V. ö. Eschenloer. I. m. II. 344. l.)

³⁾ Eschenloer I. m. 247. és 248. ll. Báró Nyáry szerint a király felváltva s külön-külön viselte a magyar nemzeti színeket. Igaz hogy egy napon Boroszlónál zöld, más napon tiszta fehér ruhában látjuk. (Eschenloer. II. 317., 318. ll. Századok. 1872. I. h.)

⁴⁾ Eschenloer. 340., 341. ll.

⁵⁾ Bonfini. 635. l. B. Nyáry számítása szerint a bársony akkori ára a maitól nem igen tért el. (Századok. 1870. I. h.)

⁶⁾ U. o. 637. l.

⁷⁾ Így pl. Hyppolit esztergomi érsek egyik díszruháján a piros szín volt a tulnyomó, Janus Pannonius pedig viola-színű mentét ölt, midőn

S mind eme ruhákra kivált a világiak — egész gyűjteményét rakatták a drágaköveknek és gyöngyöknek.¹⁾ Beatrix menyegzője alkalmával Ujlakinak a bosnyák királynak aranyfonalakból szőtt alsó és felső öltönyén nem kevesebb mint ötszáz gyémánt s megszámlálhatatlan gyöngy és más drágakő ragyogott. Súlyukat harminczöt fontra becsüli a bámuló pfalzi követ; oly teher, mely vetekedik e ruhák fényével.²⁾ S ez csak példa; az udvarhoz tartozó többi főurak, főpapok, kamarások, apródok sat. ruháiról függő drágaságok is ezeket és ezeket értek. Beatrix királyné pedig, budai nászutja alkalmával — mintha merő aranyból és drágakövekből lett volna, ugy el volt velök borítva ruhája.³⁾

Szintén nagy értékűek a prémek is, melyek divatja a legkedveltebb, legáltalánosabb európai divat. Viselik belés gyanánt vagy szegélyül, még pedig mind a férfiak mind a nők.⁴⁾ A budai menyegzői ebéden király és királyné czobolylyal bélelt és prémezett felső-ruhákban jelenik meg.⁵⁾ Az is igazi fejedelmi öltözet volt, melyet Mátyás 1487-ben küldött ajándékba a francia királynak: fekete bársony kaftán, hermelin és czoboly-prémezettel.⁶⁾

A magyar udvar — a többi udvarokhoz képest — közelében volt a prémek hazájának: Lengyel- és Oroszországnak, vagy legalább Krakónak, mely város gazdag kereskedői tárházaiban a nyest, czoboly, hermelin és egyéb északi prémekből egész év

Medici Cosimot Firenzében meglátogatja. (Lásd: Modenai Hypp. codexek az akadémiában, és Vespas. Bisticci. I. h. Janus Pannonius életrajzában.) Lacroix pompás színnyomatainál mi sem adhat elevebb képet a ruhák színéről. S gyakran még az apróságok is összevágna a mi kutfőink adataival. (Lásd pl. a. 26. l. után köv. színnyomatot. Moeurs et usages etc.)

¹⁾ Lásd pl. Eschenloert. II. 317., 318. ll.

²⁾ I. m. 204. l.

³⁾ A pfalzi követ. (I. h. 206. l.) »Videbaturque, tota ex auro confata sse et ex gemmis.«

⁴⁾ Pl. Orsz. lltár. DL 16185. Lásd Lacroix (Moeurs et usages etc.) képein a fejedelmi személyeket.

⁵⁾ Eschenloer. I. m. 347. l.

⁶⁾ »Una turcha de veluto morello con fodre ermellino e de Zibellino.« (Mátyás k. d. e. III. 213. l.)

folyamán állt a vásár. Innen tehát könnyen elláthatta magát. Ezenkívül nyest-prémet bőségben nyújtott Szlavonia is.¹⁾

Honi készítmény s jóval olcsóbb volt a rókaprém, melyet főurak és nemesek ruha-bélésekhez viseltek. A cselédség öltözete a Mátyás udvarában is, mint általában a főpapok és főurak udvarában nyáron posztóból, télen bárány-bőrből készült, s dolmány, suba, bunda és más ily nevek alatt volt ismeretes.²⁾ A báránybőr honi készítmény; a posztók, nemkülömben a vászon-neműek külföldről: Német- s kivált Olasz- és Franciaországból, Brabantból, Flandriából, vagy a lyoni és cambrayi híres vásárokról kerülnek a magyar udvarba, természetesen aránylag igen drága áron.³⁾ A közvetítő e részben is nem egyszer Eleonora.

A mi a ruhák szabását illeti, ez abban az időben is épügy a divat szeszélyes uralma alatt állt, mint ma.⁴⁾ Mátyás udvarában az utolsó időszakban a hosszú ruhák viselése volt divatos. Kedvelték a hosszú palástokat, s a dolmányok is jóval lejjebb értek a mai atilláknál. Midőn 1489-ben Blanka hercegnőnek, a Corvin János jegyesének Magyarországba hozatalához Milanóban előkészületeket tesznek, Chalco a hercegi titkár egyebek közt azt írja urának, hogy a magyar udvarban nemcsak azt nézik, tud-e valaki beszélni hanem azt is, hogy milyen ruhákat visel. A Blankával küldendő kíséret tagjai csináltassanak tehát hosszú ruhákat, mert a magyar udvarnál ez a divat. Az olaszos rövid szabású öltönyökön ott megbotránkoznának.⁵⁾ Ámbár látjuk, hogy 1476-ban még Mátyás király is rövid szabású piros ruhában jelenik meg egy ízben s kamarásai is rövid ruhákat öltenek a mennyegzői diszmenetre.⁶⁾

¹⁾ Beatrix 1488-ban Krakkóba küld czoboly- és más prémbőrökért — télire. (Brüsseli okm. tár. I. 8. l. és Orsz. Lltár. Dl. 16185. V. ö. a II. Ulászló-féle számadásokkal.)

²⁾ Teleki. XII. 227. l. B. Nyáry. Századok. 1872. I. h.

³⁾ Mátyás k. d. e. I. 268. l. III. 366. l. IV. 118. l.

⁴⁾ »Anche nei tempi del medio evo esercitava l'instabile moda il suo tirannico imperio, e rimutavansi rapidamente abite« — mondja Cibrario a középkori európai viseletről. (I. m. II. 77. l.)

⁵⁾ » . . . ad portare veste longhe, peroche cosi e il costume loro et dannano grandemente questi habiti corti.« (Mátyás k. d. e. IV. 31. l.)

⁶⁾ Eschenloer. II. 346. l.

A törökös viselet sem volt az udvarnál idegen, a minthogy hosszúsága és czifrasága szerint hasonlított is a magyarhoz. Egy alkalommal, midőn a király, neje jelenlétében a ferrarai követet Valentinii Caesart fogadja, török kaftánt visel, mely lábait is eltakarja.¹⁾ Ajándékba is osztogat — kitüntetéskép — arany brokátból készült török kaftánokat, sőt drága perzsa kelméjű ruhákat is.²⁾

A ruhák díszítésénél általános és csupán az apróságokra nézve változó divat a prémek, szegélyzetek, bogláros esatok, és drágakövekkel rakott arany- és ezüst-gombok használata. A kalapok és kalpagok arany-, bársony- és más drága szövetekből és prém-bőrökből készülnek, kirakva drágakövekkel és gyöngyökkel, felékitve strucz- és kócsagtollakkal. Színük kirívó: rendszeren veres, zöld vagy kék. A kalapok egyébiránt — mint külföldön — nálunk is nem épen magas süveg-alakúak. Mátyás egy ízben, midőn Boroszlónál a cseh és lengyel királyt fogadja, drága művű érczoszorut visel kalapján a kócsagtoll mellett; ³⁾ az olműczi királytalálkozón pedig, régi római szokás szerint — fedetlen fejére illeszt koszorut, midőn Ulászló királyt fogadja.⁴⁾ A czipőknél viszont a tulságosan előre nyúló hegyes orr kezd kimenni a divatból.⁵⁾

A királyi udvarhoz tartozók, mind a tisztek (curiales), mind a cselédség, egyenruha-félét hordanak, azaz öltözetüknek színe vagy szabása egyforma.⁶⁾ A kutfők szavaiban rejtőző képek holmi általánosságokban mosódnak el, s csupán egy-egy vonást vehetünk ki belőlök. A mennyegzői ünnepélyen a kamarások egy ízben rövid szabásu damaszt-ruhát viselnek, egykorú külföldi divat szerint képekkel és gyöngyökből hímzett felírásokkal.⁷⁾ Többi öltözetük

¹⁾ Mátyás k. d. e. III. 199. l.

²⁾ U. o. III. 137. és 213. ll. Bonfini. 638. l.

³⁾ Eschenloer. I. m. II. 317. l.

⁴⁾ Palaczky. Geschichte von Böhmen. Prag. 1865. V. 1. 202. l. (Egykorú cseh feljegyzés nyomán.)

⁵⁾ Lásd B. Nyáry érdekes kutatásait. (Századok. 1872. I. h.) és Lacroix XV. századi képeit.

⁶⁾ Cibrario szerint az egyenruhát inkább csak ünnepélyen hordták a középkorban. (I. m. II. 84. l.)

⁷⁾ Eschenloer. I. m. II. 346. l. V. ö. Lacroix színes képeivel. (Moeurs et usages etc. több helyen.)

és fegyvereik, sőt lovaik szerszáma is egyforma. Hasonlókép a Budára vonulás alkalmával, midőn a pfalzi követ szerint — ruhájokon a királyi címerek színét viselték, mi alatt a vöröset, fehérét és zöldet kellene értenünk.¹⁾ Az apródokat pedig Fehérváron egyenlő szabású, de különféle színű bársony-ruhákban látjuk.²⁾ Egyforma damaszt- és atlasz-ruhát viselnek a Beatrixért küldött követség csatlósai, valamint a cselédség is, utóbbiak veres posztóból.³⁾ Továbbá a Budára vonuló menetben elül haladó trombitások és kürtösök is, tizenkettő damaszt, tizenkettő másféle kelméjű de egyforma szabású diszruhákat, s mellén mind a huszonnégy aranyozott ezüsből széles címerpajzsokat.⁴⁾

Hódolnak az udvarban a fényűzésnek a fegyvereknél is. Nem csupán a finom pengéket szeretik, melyekből Mátyásnak híres gyűjteménye volt.⁵⁾ A kardokat, kardkötőket, pajzsokat, sisakokat, pánczélokot sat. dúsan aranyozzák, sőt vert aranynyal, ezüsttel, gyöngyökkel és drágakövekkel rakják ki. A legkiválóbb példákat e részben is a mennyegzői, a boroszlói és az olmtüci ünnepélyeken találjuk.⁶⁾ Az udvari kísérethez tartozó főurak közül különösen Ujlaki Lőrincz, a bosnyák király fia tűnik ki, mert ő egész vagyont visel csupán egyetlen kardkötőben, mely drágakövekkel és gyöngyökkel kirakva, egymaga megért hatvanezer forintot.⁷⁾

Még kevésbbé maradt hátra az udvar az egykorú fényűző

¹⁾ »In vestimentis praeferentes colorem regionum insignium.« (I. h. 206. l. V. ö. B. Nyáry. I. h.)

²⁾ Eschenloer. I. m. II. 341. l.

³⁾ U. a. 340. l.

⁴⁾ (U. a. 346. l.) A főpapok és főurak kíséretéhez tartozók is hordtak egyenruhákat. Midőn Hyppolit esztergomi érsek a tengerpart felől a királyi udvarba utazik, az érsekség kormányzója 100 érseki lovast küld eléje Zengge, kik közül 50 egyenruhát visel. (»Fra li quali ce ne serrano cinquanta tuoti vestiti de une livrea . . .« Mátyás k. d. e. III. 322. l.)

⁵⁾ Mátyás k. d. e. III. 174., 226., 239. sat. II.

⁶⁾ »... Circumcincti argenteis gladiis . . .« (a kamarások), »duo gestabat aurea scuta . . .« (apród). A pfalzi követ. I. h. 206. l. — Mátyás egy ízben drágakövekkel kirakott sisakot ajándékoz Ulászló királynak. (Bonfini. 635. l. V. ö. Eschenloer. II. 317. l.)

⁷⁾ A boroszlói ünnepélyen. (Bonfini. 576. l.)

divattól az ékszerek viselésében.¹⁾ Nem elég hogy már a ruhákon és fegyvereken egész halmaza ragyog a drágaságoknak, — a tulajdonképeni ékszerek sem maradhatnak el. Mátyás és neje számára az udvarban dolgozó aranyművesek készítették ezeket, — bár egy részök bizonyára külföldről került.²⁾

Méltán illette a szent korona a király és a királyné fejét, s csakugyan nagyobb tünnepélyeken viselték is mind a ketten.³⁾ A királynénak magyar koronáján kívül⁴⁾ más, atyjától kapott koronája is van,⁵⁾ sőt egy izben magyar koronája alá gyöngyökből rakott koszorút is illeszt »olasz szokás szerint.«⁶⁾

A nyakkötőt — aranydarabokból, drágakövekből, a férfiak is csakugy viselik mint a nők. Beatrix nyakkötőjét csodálva szemléli a circumspectus boroszlói jegyző, a bosnyák király egyik nyakékéről pedig, melyet a Beatrix koronázása alkalmával viselt — még azt is tudja, hogy tizenhét márka aranyat nyomott és más drágaköveken kívül 300 gyémánttal és egy hatalmas zafírral volt kirakva s egymagában megért ezer forintot.⁷⁾

Ezután következtek még az arany nyaklánczok pompás csatokkal vagy drágaköves arany-keresztekkel — még pedig nemcsak egyháziaknál, hanem világiaknál is.⁸⁾ II. Pál pápa egy izben atyai szeretete jeléül és némi viszonzásul a kapott ajándékokért — gyöngyökkel kirakott arany-keresztet küld Mátyás királynak,

¹⁾ »Grande sfoggio facevasi dai principi e dai baroni di dorerie e di gioie.« (Cibrario. II. 84. l.)

²⁾ 1488—89-ben Károly burgundi herceg nagy gyémántja és többi ékszerei megvásárlása végett látjuk tárgyalásban Mátyást a svájceziakkal, kik eme drágaságokat tudvalevőleg az 1476-iki gransoni csatában ejtették zsákmányul. Mily eredménnyel — nincs nyoma. (Segesser. I. m. 97. l.)

³⁾ A pfalzi követ. I. h. II. 205. l. Eschenloer II. 344. és 349. ll.

⁴⁾ Eschenloer így írja le : »Eine köstliche Crone, reich von Golde, darinnen versetzt sein fünf und zwanzig grosse Diamant, Balas und Rubin, ein schöner Saphir gross, niemand meinert, dass er einen köstlicheren gesehen hätte.« (I. m. II. 345. l.)

⁵⁾ Eschenloer. II. 346. l. A pfalzi követ. I. h. II. 206. l.

⁶⁾ »... Under derselben Crone einen Kranz von Perlen im offenen Haare nach Wallisen Sitten.« (Eschenloer. II. 349. l.)

⁷⁾ I. m. 344. l. Lásd még : Mátyásk. d. e. III. 255. l.

⁸⁾ Oláh. Hungaria. Bélnél. 12. l. Mátyás k. d. e. III. 255. l.

melyről szent hite, hogy a pogányok elleni csatáiban megsegítendi őt.¹⁾

A gyűrű divata pedig alig volt általánosabb egy-egy középkori udvarban, mint a Mátyáséban, hol ez ékszernek különös, már akkor szinte regeszerű jelentősége volt. Beatrixnak legelső menyasszonyi ajándéka, melyet Fehérvárra érkeztekor küldött a limbachi herceg által nyujt át Mátyásnak, egy pompás koszoru, melyről hatalmas gyémánttal ékített gyűrű függ alá.²⁾

Mint más európai fejedelmek és urak, Mátyás is visel ékszerül az amuletteket. Kivált idősebb korában, midőn már gyakran különféle babonái szabják meg egy-egy lépésének idejét és irányát. Maga az egyház ápolá e hajlamokat, az ereklyék túlzott tisztelete által. Vallásos és világi dolgokban a szentektől maradt s drága foglalatokban viselt tárgyakat hívni segítségül vagy óvszerül — mindennapi dolog a középkorban, melynek Mátyás is, vallásossága és természeti hajlamainál fogva, önkéntelen hódolt. II. Pál pápa szent meggyőződéssel küldi számára az arany-keresztet, melybe az üdvözítő keresztfájából egy darab s más szentek ereklyéi vannak foglalva, továbbá husvéti báránycákát (agnus Dei) arany-foglalatban, óvszerül a zivatarok és mennykövek ellen s a gonosz-lelkek elűzésére.³⁾

S az ereklyékben való hitnek ikertestvére az amulettekben való babonás hit. Utóbbinak csak a tárgya más. Ily babonás hit honosította meg némely európai udvarnál azt a szokást, hogy az ékszerekbe foglalt kígyónyelvet a mérgezés ellen óvszerül tekintésék s étkezéskor az asztalra rakják vagy ékszerül viseljék.⁴⁾ Mátyás király azonban e szokásnak önmaga és népe iránti bizalomból nem hódolt, meg lévén győződve, hogy az igazságos fejedelemnek nincs mit félnie alattvalói mérgétől és fegyverétől.⁵⁾

¹⁾ Teleki. XI. 121. l.

²⁾ A pfälzi követ. I. h. 201. l.

³⁾ Mátyás és anyja számára arany-foglalatban, s néhányat — kevésbbé értékesen kiállítva — udvara főbbjei számára küld. (Teleki. XI. 121. l.)

⁴⁾ I. Károly savoyai herceg drágaságai közt említik: »une espreuve plaine de langues de serpens pour tenir sur la table d'ung prince pour eviter le veyn faicte d'argent doré . . .« (Cibrario. I. m. II. 76. l.)

⁵⁾ Galeotti. Schwandtnernél. II. 254. l.

Mátyás király udvari istállóiban állandóan nagyszámú *lovat* tartottak, még pedig háta-, kocsi- és ígás-lovakat egyaránt.¹⁾ De a honnan e ló-állományt időnkint kiegészítették — lenni kellett nagyszerű királyi méneseknek is — habár nem látjuk is frott nyomát. Mert a lótenyésztés az ország akkori népességéhez képest elég virágzó állapotban volt, — mind mennyiség mind minőség tekintetében.²⁾ Az Árpádok kora óta a magyarországi lóállomány körülbelül megháromszorozódott,³⁾ s jutott a külföldi kivitelre is elég. E lovak nagy része természetesen a köz- és főnemesek birtokában volt, s Mátyásnak is e réven, mint az ország egyik leggazdagabb földesurának s azonkívül mint királynak lehettek nagy ménescsi.

A magyar, erdélyi és székely lovak alkották az udvari istállók zömét. A nálunk hibásan töröknek nevezett arab lovak még igen drágák s nagy árért sem mindig kaphatók. Maga Mátyás király, kinél pedig az ilyen dolgok beszerzésére még legkevésbé hiányozhatott akár a pénz, akár az alkalom, — csak ritkán juthatott török lovakhoz. 1486-ban a ferrarai követ Valentini Caesar azt írja urának, hogy Mátyás török lovakat szeretne küldeni Ferrarába ajándékkul, ha valami módon szert tehetne rájuk. »Mert e lovak itt — ugymond — nagyon kedvesek és rendkívül drágák.«⁴⁾ Könnyen érthető tehát, hogy egy-egy ilyen török lónak ajándékba küldését nagy kitüntetésnek és egyuttal drága meglepetésnek tartották.⁵⁾

A lószerszámokkal rendkívüli fényt űztek mind a király mind a főurak. Kevésbé a mai magyarosnak tartott sallangok, mint inkább az arany, ezüst és a drágakövek pazar használata

¹⁾ Ünnepelemek alkalmával mindig nagyszámú udvari nép jelenik meg lovakon. (Eschenloer. II. 340—341. l. Lásd alább a kocsiokról.)

²⁾ Oláh : Hungaria. Bélnél. 34. l.

³⁾ Lásd B. Nyáry értekezését. (Századok. 1870. 661. és köv. l.)

⁴⁾ Mátyásk. d. e. III. 36. l.

⁵⁾ Mily nagy értéket képviselt tehát az 1487-ben a francia király számára ajándékba küldött 25 török ló, elképzelhetjük. (Lásd összehasonlításként a következő évtizedből Váradai Péter kalocsai érsek levelét a pápához. Petri de Warda Epistolae etc. Kiadta Wagner K. 1776. 35—36. ll., valamint az 1494—5. évi számadásokat.)

által. Egy-egy udvari ünnepélyre pedig a legaranyosabb és legtündöklőbb lószerszámokat szedték elő a király és udvara számára. Mint az 1476-iki mennyegző alkalmával is. Fehérvár alatt a királyné hősínű díszparipára, a király pedig barna-pej lóra ül s mindkét ló igazi királyi pompában tündököl. Zablaik és kengyelük, a kapcsok és a csatok színaranyból vevék; testük teljesen beboritva arannyal dusan átszövött, drágakövekkel pazarul kirakott takarókkal.¹⁾ Az ünnepély többi napjain sem kisebb a fény az udvari lószerszámokon; s ámbár a király maga mindenkit tulragyog,²⁾ kamarásainak és apródjainak lovai sem sokkal maradnak hátrább akár fény akár drágaság tekintetében.³⁾ Alovak homlokkötői néha megannyi koronák, aranyba foglalt gyöngyből, drágakőből, s a fej-szerszám más részei is megrakva szebbnél-szebb boglárokkal, aranyozott ezüst csatokkal, apró csengettyűkkel. Hasonlóan a szíjjazat és a nyereg, mely alatt skófiomos⁴⁾ selyemből vagy bársonyból készült hímes takaró ömlik alá, — le egészen a térdig s még alább.

Hasonló fényt űznek a kocsikkal. Ezeknél is az arany a fő, de a drága szövetek, a gyöngyök és drágakövek sem maradnak el. Holott magok a kocsik még meglehetősen kényelmetlenek. Némi haladást látunk az újdivatú hintókban, melyeknél a tengelyekre erősített vasoszlopról szíjjon függ a kocsi korbája s menetkor ide-oda himbálódik.⁵⁾ A kocsik külső oldalát mint külföldön, hazánkban is rendszerint befestették, a díszkocsikét azonban megaranyozták. Belül rikító színű drága szövetekkel, szőnyegekkel vagy bársonnyal vonták be, hasonlóan az üléseket, melyekre már puha párnákat is raknak.⁶⁾

¹⁾ A pfalzi követ. I. h. 201. l.

²⁾ U. a. u. o.

³⁾ U. o. 206. l. Eschenloer. II. 341. és 346. ll.

⁴⁾ Drágakövekkel és gyöngyökkel kivarrva. (Összehasonlításul lásd Lacroix képeit.)

⁵⁾ »Hyndotharthowas IIII« olvassuk egy 1494-iki összeírásban. (Registrum de Egervára, az Orsz. Lltárban. Dl. 28076.) A magyarázatot B. Radvánszky szives közlése szerint adjuk.

⁶⁾ Cibrario. I. m. II. 91. l. »Coperti di scarlato« a francia királynál követségben járó váradai püspök kocsijai. (Mátyás k. d. e. III. 339. l.) »... Darüber ein grün Sammet mit Golde gezogen war. Die Küssen und

A budai királyi udvar használatára nagyszámú ily kocsi állott az istálló melletti színekben. Beatrix jötte óta számuk még inkább megszorodott. Mert bár ez időben a nők is szívesen megúlik a nyeret, — de a hosszabb, fáradalmasabb utakat kocsi-kon teszik meg s ünnepélyekre is ezeken vonulnak fel. Így az új királyné is. Az olműczi ünnepélyre ötezer lovestól kísért aranyos kocsiban jelenik meg.¹⁾ Maga a király — mint katonához illik — lóháton kél nagyobb utakra is; csupán az utolsó években, midőn lábait a köszvény, testét az aranyér²⁾ kínozá, — ült kocsira.³⁾

Legjobban kedvelték a hatos fogatokat. E célra nagy gondal válogatták össze az egyenlő színű lovakat. Aranyos, ezíra szőnyeges hintó, hat egyszínű, fényes szerszámú lóval, — igazán szemre való pompás játék, — ez időben nagyon divatos.⁴⁾ Mintegy tizennyolcz — husz ilyen hatlovas udvari fogat vett részt a menyegzői ünnepélyeken. Nyolczat küldött a király arája elé, a maga és kísérete számára. Gyönyörködve írják le, a kik Fehérvárra bevonulni látták e fogatokat, holott ezek még inkább csak útzókocsik valának. A menyasszony — leendő napával Szilágyi Erzsébet asszonynyal ült egy kocsiban, mely elé hat hófehér mén vala fogva.⁵⁾ Utánok a női kíséret, hasonló pompás hatos fogaton — tiszta fekete, tiszta fehér, pej, sárga és más, egyszínű lovakkal.⁶⁾ Ezekhez még nyolcz⁷⁾ más fogatot rendelt a király

Pfüle alles von gülden Stücken.« (Echenloer. II. 342. l. A királyné által használt udvari kocsiról. V. ö. az 1494—5. évi számadásokkal. P. 44., 68., 173. sat. ll.)

¹⁾ »Die Königin sass uf einem guldenen Wagen.« (Eschenloer. II. 401. l.)

²⁾ Segessernél. Russ követ jelentése. 106. l.

³⁾ »Eo quod valetudinarius est...« írja a velencei követ 1489-ben. (Mátyásk. d. e. IV. 72. l.)

⁴⁾ Még a teherhordó-szekerek elé is szerettek egyszínű lovakat fogni. 1483-ban a castellai püspök-követ szeme láttára 17 ágyut vontattak ki a budai hadiszertárból, melyek mindenike elé 18 egyszínű ló volt fogva. (Katona. Hist. crit. IX. 503. l.)

⁵⁾ »... Sechs schöne Hengste eitel weisse« (Eschenloer. II. 342. l.)

⁶⁾ U. a. u. o.

⁷⁾ A pfalzi követ szerint. (207. l.) Eschenloer tizet mond. (345. l.)

Budáról, a királyné és kísérete számára. E fogatok még pompásabbak, még költségesebbek valának az előbbieknél.¹⁾

Mily otthonos volt a magyar udvarban a hatlovas fogat, abból is látjuk, hogy midőn Hyppolit érsek Magyarországra jövelele bizonyossá lett, a királyné siet legalább három fogatról gondoskodni számára s e célra 6 szürke, 6 bogár-fekete és 6 pej lovat rendel meg.²⁾ Maffeo pedig, a milánói herczeg követe, urához irt 1490-iki számadó-jelentésében azt állítja, hogy hatlovas fogat nélkül nagyon szégyenletes lett volna Budán tartózkodása, s azért a herczeg beleegyezésével vett is egy kocsit 105 forinton.³⁾ Mátyás legutólszor is ily hatfogatún kocsizott ki az 1490. évi virágvasárnap-i ünnepélyre.⁴⁾

Külföldön, kivált Olasz- és Franciaországban az öszvérfogatok is divatban valának, egyháziak s még inkább hölgyek számára. Sőt ünnepélyek alkalmával is előfordulnak.⁵⁾ Talán e szokásnak hódolt Mátyásnak a francia királyhoz küldött követe János váradí püspök, a ki 10 öszvértől huzott kocsin vonúl végig a francia városokon.⁶⁾ Nálunk hasonlóan nem látjuk nyomát. Ehelyett — bizonyára sokkal ritkább látvány — egy alkalommal szelídített szarvastól vont kocsin jelenik meg a király. Megbámulták e különös fogatot az egykorúak is; Janus Pannonius pedig classicus hasonlatokkal és hízelgő czélzásokkal ékeskedő versben örökítette meg.⁷⁾

Azoknak a hosszú fogatoknak a hajtása nagyon kényelmetlen sőt veszélyes lesz vala, ha, mint manapság, a bakról történik. A kocsi eme részét azonban akkor nem is ismerték, hanem minden

¹⁾ »...Köstlicher dan die vorigen, die man uf vier tausend Gulden schätzete...« (Eschenloer. I. h.)

²⁾ »...Havere gia facto provisione de desedocto cavali, sei leardi, sei bagli e sei morelli per tre carette per lo... Hypolito...« (Mátyásk. d. e. III. 118. l.)

³⁾ »... Me provedesse de una caretta con 6 cavalli, senza la quale saria stata vituperosa la stantia mia qua...« (U. o. IV. 155. l.)

⁴⁾ Bonfini. 649. l.

⁵⁾ Cibrarío. II. 91. l.

⁶⁾ Mátyásk. d. e. III. 340. l.

⁷⁾ Poemata. I. 462. l.

lópárhoz egy-egy kocsist alkalmaztak, a kik czifra ruhákba öltözve vagy oldalt vezették a lovakat, vagy pedig a nyeregből hajtottak. Mellettök hasonló színes ruhákat viselő lovasok, ugynevezett fullajtárok tánczoltatták lovaikat.¹⁾

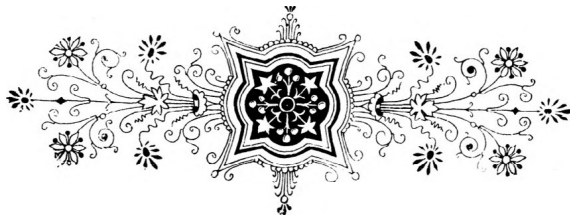
A kocsin kívül a hordszéket is használták utazásoknál, különösen ha az utak rozszak voltak. Ilyenkor természetesen nagy számú cselédség kísérte a fejedelmi utast, kik a hordszék vitelében egymást felváltották.²⁾

Végül nagyszámú teherhordó- és társzekér állt az udvari kocsiszínekben. Oly terjedelmes és mozgékony udvartartásnak, mint a Mátyásé, naponkiut volt ezekre szüksége, s olykor sokkal inkább, mint a díszkocsikra. Nem is szólva a nagy erővel folytatott hadjáratokról, melyekre néha százával, gyakran ezrével kíséri a királyt a sok társzekér. Mint 1487-ben, mikor is egy ízben 9000 társzekér vonúl fel a rendes királyi hadsereggel a Bécs-Ujhely melletti síkságra. Természetesen ezeknek csak kisebb része került ki az udvarból, jó részét a királyi városok, meg a convenciós »királyi szekeresek« szolgáltatták.³⁾

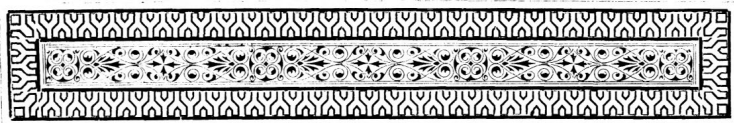
¹⁾ Lásd Lacroix képeit és B. Nyáry kutfőszerű Hyppolit-tanulmányait. (Századok. 1872. I. h.) és Eschenloert: »... Die Sylen an den Rossen und Wagenknechten in Sammet geschnitten mit vergüldeten Knöpfen. . . . « (II. 342. l.)

²⁾ Cibrario. II. 90—91. ll. A hordszék neve: »barella, cathedra.« (Mátyás k. d. e. III. 118. l.)

³⁾ »Regii curriferi.« Lásd az idézett 1494—5. évi II. Ulászló-féle számadásokat; Eschenloert és Bonfini több helyen (pl. utóbbi 644. l.), valamint a castellai püspök többször említett követi jelentését.

NYOLCZADIK FEJEZET.

LÁTTUK az udvart asztalánál, láttuk az öltözetben, lovakban, kocsikban uralkodó fényűzését, — szóljunk még valamit *ünnepélyeiről s aztán játékaikról, szórakozásaikról.*

Az egykorúak elragadtatással magasztalják a Mátyás ünnepélyeinek világra szóló pompáját. A boroszlói jegyző, a pfalzi követ, Bonfini és a többiek vetekedve lelkesülnek rajta. Ki Ahasverushoz, ki Nagy Sándorhoz, ki pedig Augusztus római császárhoz hasonlítja az olmücsi, az iglói, a koronázási vagy a mennyegzői ünnepélyeken kifejtett fényűzéseért, s egyhangulag bizonyítják: nincs ember a földön, a kít e részben Mátyáshoz lehetne mérni. S bár e dicséretekben sok a hízelgés nagyítása s a szűk látkörrel járó bámulat: bizonyos, hogy Mátyás a külső fellépés pompájában valamennyi kortársát felülmúlta, egyetlen királyt, magokat az olasz fejedelmeket sem véve ki, a kiktől pedig sokat tanult. Egy Medici Lőrincz udvari ünnepélyein izlésesebb lehetett a pompa, s bizonyára az általános műveltség mélyebb háttérével birt, — de hasonló pazarlás őt is hamar tönkretette volna. Mert épen a pazarlás az, a miért Mátyást az egykorúak legjobban meg-

bámulják.¹⁾ Vendégeit, kiket országzászlósok, főpapok s magasrangú katonák fogadnak vagy kíséretökben ő maga,²⁾ ámulatot keltő bőkezűséggel ajándékozza meg. Az olműzi ünnepélyen Ulászlónak ajándékozza szállásának összes felszereléseit, a butorokat, asztali készleteket, aranyos szőnyegeket, fehér- és ágyneműket, Beatrix saját kezének műveit, s a többi koronás és főúri vendégek is mind elvihették szállásuk összes drága felszerelését.³⁾ S máskor sem távozott tőle vendég ajándékozatlanul. Még a kire haragudott, még azt is megajándékozta. És sohasem másképp, mint a hogy az illetőnek rangjához, s az ő nagyranézett királyi méltóságához illett.

Az ajándékok napja különben az udvarnál — ős magyar szokás szerint — az újév. A király személyesen fogadja az üdvözlőket, s veti eléjük az arany vagy ezüst pénzt, kinek-kinék rangjához képest. Minden gratuláns magával hozza mesterségének jelvényeit, erről ismeri meg a király. Néha késő estig is eltart ez az ajándék-osztogatás. Egy ízben a jelenlevő »s az ajándékokat elmés mondásaival fűszerező« Galeotti két könyvének fedelét teljesen elborítá a király arany- és ezüst-pénzekkel s még melléjük is nagy összeget rakott.⁴⁾ Magát a népet úgy ajándékozta meg, hogy ünnepélyeken nagy összeg pénzt szórattott közéje.⁵⁾

Az udvari ünnepélyek, szertartások, — magyar hagyomány, némi olaszos utánzásokkal. Bonfini is mondja, de látjuk is, hogy Beatrix jötte óta inkább, mint azelőtt. Mintha utána járt volna Mátyás: minő czeremóniák divatosak külföldön, hogy szegyenben maradjon arája előtt. Előbb is voltak nálunk udvari szertartások, pl. koronázások alkalmával, de ezek inkább templomban

¹⁾ Lásd Reumont. I. m. II. 415—477. I. Mátyásra nézve az idézett kutfőket az ünnepélyeknél. Pl. Eschenloer. II. 341. l. » . . . zu Freuden gehörende . . . was not ist gewest, daran kein Gelde gespartet.« Thuróczi, Schwandtnernél. I. 480—481. II.

²⁾ Pl. Bonfini. 636., 641—2. stb. II. Mátyás k. d. e. III. 393. l.

³⁾ Bonf. (606. l.) és Eschenloer (II. 401. l.) egyhangúlag erősítik. Lásd még: Bonf. 580., 583., 636., 641—2., 643. stb. II. Teleki XII. 282. Mátyás k. d. e. III. 327. l.

⁴⁾ Galeotti. I. h. II. 261. l.

⁵⁾ Bonfini. 572. és 584. stb. II.

folytak le. Mátyás idejében, kivált idősebb korában, mind nagyobb tért foglalnak világi alkalmakkor is. De azért az egyházi rész a Mátyás udvari ünnepélyeinek is a fénypontja. Világi és egyházi méltóság és pompa egyesül a templomba vonulások, s bent az egyházi szertartások alkalmával. A központ mindig az udvar, élén a felséges párral. Ilyenkor, mint a diadal-ünnepeken is, király és királyné mennyezet alatt haladnak, melynek nyelét országzászlósok és más főurak tartják, bent az egyházban pedig előkészített pompás emelvényen foglalnak helyet. Az isteni tiszteletet díszes serege végzi a főpapoknak. ¹⁾ S nem csupán a püspöki süveget szereti a király maga körül látni, hanem a bíbornoki kalapot is. Többször közbeveti minden befolyását Rómában, hogy egy-egy kedvelt hívének megszerezze.

Hasonló szerepet játszanak *katonái*, kivált fogadások vagy díszmenetek alkalmával. Nem testőröket látunk körülte, hanem valóságos kis hadsereget, nagynevű vezéreivel, minők Báthori, Zápolya, Kimizsi, Ujlaki, Drágfi, Zobi, Székely Jakab, a Dóczyiak, Gerébek, és mások. ²⁾ Nem csoda oly királynál, ki maga is korának egyik legképzettebb katonája; taktikai újító, szervező, az állandó hadsereg felállítója. ³⁾ Szerette is mutogatni begyakorlott vitézeit. Leghíresebb az a csapatszemléje, melyet a Bécs-Ujhely körül elterülő rónaságon 1487-ben tart, neje, az egész udvar s az idegen követek jelenlétében. 8000 gyalogot: a híres fekete sereget, 20,000 lovast és mintegy 9000 társzekeret állít ki, s ezek oly összevágóan és gyorsan mozognak a jelszavakra, hogy senki sem palástolhatja meglepetését. Beszédet is tart s végül ajándékokat is oszt ki a király. ⁴⁾

Győzelmei után diadalmenetben vonúl be székhelyére: Budára, vagy egy-egy megostromolt városba; mint 1485-ben Bécsbe, 1487-ben Bécs-Ujhelybe. Ilyenkor kedvencz katonái alkotják udvara mellett közvetlen környezetét, számukra jár ki az ünne-

¹⁾ Egy ilyen jelenetet fentebb, — az udvari énekkarról szólva — a castellai püspök tudósítása nyomán irtunk le. (Lásd Katonánál. IX. 513. l.)

²⁾ Lásd kivált Eschenloert (II. k.) számos helyen.

³⁾ XI. Lajos francia királyljal egy időben, talán épen egy évben állítá fel Mátyás az állandó hadsereget.

⁴⁾ Bonfini 644. l.

peltetésből, a rivalgásból az oroszlán-rész. A város kapujától, hol a hatóság tiszteleg, — a főegyházba vonúl a menet, Budán a Szűz-Mária, Bécsben a Szent-István templomába; a papság elzengi a »Te Deum«-ot, s végül trombita-harsogás közt a templom falára aggatják a zászlókat s egyéb diadalmi jeleket. ¹⁾ Máskor ő vonúl ki győzelmes vezérei elé. Ily jelenetnek 1476. szeptember havában lehetünk tanúi a budai udvarnál. ²⁾ A belgrádi kapitányok hozták a töröktől nyert zsákmányokat. Mátyás ünnepélyesen fogadja őket, díszbe öltözött udvara, valamint a pápai legatus, a bari érsek mint nápolyi követ, és a velencei követ jelenlétében. Legelőször a lófarkos zászlókat, dobokat, drágakövekkel kirakott török-szablyákat és a hadiszereket vívék, azután a pompás perzsaszövetű skófiumos ruhákat, aranynyal átszőtt süvegeket. A nagy értékű zsákmány után 200 török fogoly haladt, »lesütött szemekkel, nagy szegényükre.« ³⁾ S úgy vonúltak végül maguk a derék vitézek. El fogadtatás szabad ég alatt ment végbe. Innen az udvarral együtt a budai várpalota egyik öblös termébe vonúlt a menet, hol a kapitányok, sort állva katonáikkal, bemutatták felsőleges uroknak a drága zsákmányt. A király erre, odahagyva helyét, katonáihoz lépett, s dicsérő szavak kíséretében valamennyivel *kezet szorított*. Végül a velencei követ ékes beszédet tartott, ⁴⁾ buzdítva a királyt a szép kezdet tovább folytatására; aztán elvezették a török foglyokat s a díszes fogadás véget ért.

Ünnepélyek alkalmával *lovagokat üt* a király. ⁵⁾ Nem magyarokat; nálunk minden nemes lovag-számba ment, hanem kül-

¹⁾ Bonfini. 625., 643. ll. Teleki XII. 282. l. Thuróczi. I. h. 475. l. Ranzani. I. h. 699. l. Janus Pannonius epigrammát is írt a Mátyás moldvai diadalmjeleiről, melyeket a király a szent szűznek ajánlt fel. (Jani Pannonii Poemata. Utrechti kiadás. I. 458. l.)

²⁾ Cavitelli tanácsos írja a milánói hercegnek. (Mátyás k. d. e. II. 235. l.) Bonfini is említi. (582. l.)

³⁾ Bonfini 250-et mond. U. o.

⁴⁾ Cavitelli szerint »Marcus Antonius sem mondott különbet Caesar holtteste fölött.«

⁵⁾ A 76-iki mennyegzőkor a nápolyi királyfit, Kristóf bajor, Hinko glaczi, Miklós oppelni herceget, és más urakat. Hasonlóképen a koronázáskor. 1487-ben Kristóf francia követet, 1490-ben a velencei követet. Utóbbiaknak semmi más méltóságot vagy tisztséget nem volt szabad elfo-

földieket. S ezeket sem magyar lovaggá, ilyen nem volt soha, hanem saját: a magyar király lovagjaivá. ¹⁾ Mint koronás főnek, joga volt ehhez. »Hadd legyen egy lovagja Svájcban is a királynak« — ezzel ütik fel Russ uramat is 1488 nyarán. Bécsben, a Szent-István templomában történt, — az udvar és tiz idegen hatalmasság követeinek jelenlétében. »A mise végén — beszéli Russ — hozzám jön Orbán kincstartó. Ne ijedjek meg — ugymond — a király a szövetség tiszteletére lovaggá akar ütni azonnal. Én pedig ijedve szólok: »ne haragudjék a király, erre nem vállalkozhatom.« Orbán megvívén feleletemet, a király egész elvörösödött a haragtól, s azonnal értem küldött. »Mért nem akarsz lovagunkká lenni? Ha lovaggá ütünk, módot is nyújtunk a lovagi élésre!« Igért aztán 2000 forintot s rendes évdíjamat élethossziglan. A mise végével tehát a kancellár előlépett, s megdicsérte sok jó tettemet s a szövetség ragaszkodását, — így okolván meg a követek előtt lovaggá üttetésemet. A beszéd végével a püspök (Orbán?) levette az oltárról Károly császár kardját, a király kezébe adta, ki aztán lovaggá ütött vele.« Szegény Russ, azt sajnálta legjobban, hogy a kamarásoknak ajándékot, az ajtónállóknak és a síposoknak pedig borraivalót kellett adnia — összesen 16 arany értékig. ²⁾

Kitüntetésül a *sárkány-rendet* osztogatja a király. Russ ugyan, ki az egyedüli adatot nyújtja erre, csak a király szent rendjének nevezi, a mit ő lovaggá üttetésekor kapott, s a mi után neki évi 400 forintja járt. De másra, mint a Zsigmond-féle sárkányrendre nem igen gondolhatunk. Albert király is osztogatta ezt. ³⁾

gadniok idegen uralkodóktól. (Lásd: Reumont. *Italienische Diplomaten etc.* I. h. 213. l.) (Eschenloer. I. m. II. 345. l. Bonf. 536., 649. ll. Mátyás k. d. e. III. 255. l. sat.) A lovaggá ütéssel mindig gazdag ajándékok jártak a királytól.

¹⁾ A külföldi fejedelmek által üttött lovagok száma mindenütt nagy volt Európában. (Reumont. *Lor. de' Medici.* II. 445. l.) A magyarok közt is voltak ilyen lovagok. (Mátyás k. d. e. II. 407. l.)

²⁾ Segesser. I. m. Russ jelentése. 99—100. ll.

³⁾ Teleki. X. 60. l. Csupán azt kérhetjük: nem az Ausztriában ott-honos Szent-György-rendet adományozta-e a király — épen a »Károly császár kardjával.«

Az Európa-szerte divatos *arany-sarkantyú* volt a másik kitüntetés. Talán ezt kapta Schilling a svájci követ, a kit főjegyzőjévé tett a király, azzal a méltósággal, hogy »az aranyat viselhesse, a milyen egész Magyarországon nincs több tizenkettőnél.«¹⁾ Talán ilyen arany-sarkantyús vitézek valának »udvari katonái« is. Az bizonyos, hogy e kitüntetés ez időben még egész Európában nagyon becses és megtisztelő volt.²⁾

Külföldi rendjeleket is viselnek alattvalói, mint Szentgyörgyi János, Szentgyörgyi Péter és Geréb Péter a nápolyi Szűz-Mária rendet.³⁾

Az udvari ünnepélyek műsorának legkedvencebb tárgya azonban az Európa-szerte divatos *lovagi bajrívás*. Hazánkban Nagy-Lajos király óta pihenni tért s csak oly-olykor eszmélt fel Zsigmond idejében. Álmoságából Mátyás óbreszté fel pezsgőbb életre. Az ő udvara e részben is példányképe egy valódi középkori udvarnak, mely fényes látványokban, mérkőzésekben és vitézke-
désekben találta kedvét.

Nem mentek e viadalok életre-halálra. Hegyes lándzsákkal rohantak ugyan egymásra, de csak ügető lovakon s a kérdés inkább csak az volt: melyik vitéz tudja kidobni nyergéből ellenfelét.⁴⁾

Beatrix menyegzője alkalmával nem kevesebb mint nyolcz izben tartottak ily lovas-viadalt. Cseh, bajor és német hercegek s lovagok, a Fehérvárra majd Budára vonulás közben az útfőlen, majd bent e városokban a hyppodromon rohannak össze, — lefordulván lovaikról mindannyiszor. Egy izben oly nagyot esett a két lovag, hogy a menyasszony ijedtében elsikoltotta magát.⁵⁾

¹⁾ »Under die wirde goldes zu tragen.« Segesser. I. h. 99. l.

²⁾ Ez érdekes dolgoknál csak tapogatóznunk kell. (Lásd Reumont. L. d. Medici. II. 445. l. s a mit a testőrökről irtunk.) Erre nézve gondolatot keltő oklevél van Makusevnnél: Monumenta historica slavorum meridionalium. I. 1. 148. l.

³⁾ Mátyás k. d. e. II. 328. l.

⁴⁾ Galeotti. I. h. 28. l. Heltai »horzsolások«-nak nevezi krónikájában.

⁵⁾ Lásd a pfalzi követ jelentését. I. h. 202., 205., 207., 211., 214. ll. Eschenloer. I. m. II. 342—349. ll.

A Mátyás koronázásakor tartott ünnepélyeken is egymást érte a sok kopja-viadal, valamint az Ulászló tiszteletére Olmüczben rendezett ama világra szóló ünnepélyen s más alkalmakkor is. Alsóbb rangú mérkőzők számára pálya-díjakat tűz ki a király, melyeket aztán a győzők lovagi hagyományokhoz képest egy-egy szép udvarhölgy kezéből vesznek át.¹⁾

De a nagy király azzal adott mélyebb jelentőséget eme viadaloknak, hogy olykor-olykor személyesen is részt vett azokban. Mint kitűnő katona, edzett férfi és jeles lovas, mint kedvelője az igazságnak, üldözője az ál-lovagiasságnak és hitvány kérkedésnek, lépett ki a küzdőtérre; vagy uralkodói gondjai közepette, pihenő szórakozást keresett e férfias játékokban.²⁾ A hagyomány bizonyítja, hogy maga a nép sem csupán látványosságának tekinté királya fellépését, — hanem illőnek hadvezéri nagyságához és királyi méltóságához. Győzelmeiben pedig az igazság és a magyar vitézség diadalát látta.

Ilyen vala a Holubár esete. Galeotti, szemtanú, hosszasan beszéli el. A kép melyet ad, elég élet-hű, s kitűnően jellemzi Mátyást és udvarát. Jött Budára — ugymond — egy Holubár nevű német lovag. Mindenki bámulta óriási testét és erejét; a lovas-viadalokban pedig épen győzhetetlennek tartották; a mint-hogy ellenfeleit rendesen földre is teríté. Mátyás király, ösztönöztetve Holubár eme hírneve által, szintén harcra hívá fel őt. Ez vonakodott, félvén hogy sérelmet talál ejteni a királyon. De a király késztette a vonakodót: vívjon meg bátran vele. Holubár nem meré újra elutasítani a fejedelmi kívánságot, de föltette magában, hogy a király legkisebb dőfésére lefordul a nyeregből. Mátyás azonban értesülve erről, minden szentekre és királyi hitére esküvék, hogy ha ezt észreveszi, azonnal kivégezteti Holu-

¹⁾ Bonfini. 537., 538., 572., 605., 641., 642. II. Eschenloer. II. 168—169., 401., 402. II.

²⁾ Ezt olvassuk Bonfini és Galeotti műveikből, a külföldi követek nyilatkozataiból. Lásd pl: »... deridere jactatores, mimos aretalogosque, plus aequo promereri.« (Bonf. 654. I.) Galeotti Schwandtnernél. II. 247. I. Bonf. 630., 653. és 654. I. mint katonát jellemzi. Eschenloer, I. m. 162. I.

bárt. ¹⁾ Egyszersmind megesketé őt, hogy úgy fog vele megküzdni, mint halálos ellenséggel szokás. Zsigmond király piacza volt a küzdelem színtere. Sok ezer ember gyűlt össze, hogy meglássa királya mérkőzését a teuton óriással. De győzelmén sokan kételkedének. Mert Holubár roppant testalkatát és ehez hasonló erejét naponta látják vala, holott Mátyást közép-termetűnek és közép-erejűnek ismerék. Iszonyu kópja-dőfessel roppantak egybe. De a király aczél-izmai erőt vevének Holubár óriási testén. Hanyatt-homlok zuhant le a híres német vitéz, keresztül a ló farán, tört karral, eszméletlenül, — homlokán kapva erős ütést. De a király is, mellben találtatván, lesiklott lováról — oldalt, lova kantárszárát megragadva. Holubárt társai emelék fel, s a király is azonnal gondozására sietett. Majd felüdülvén, lovakat, drága ruhákat és nagy összeg pénzt ajándékozott neki. Holubár pedig azonnal elhagyá a budai udvart, fennen hirdetve a magyar király bőkezűségét és erejét. Itthon is mindenki álmélkodik vala.

Más alkalommal egy esch vitézt győzött le ily kópja-viadalban: a híres Suohlát — Székesfehérváron. E viadalának emléket Bonfini tartotta fenn. ²⁾ Suohla alvezére volt Mátyásnak. Míg hadseregéhez tartozott, nem átallt vele megívni a király; midőn megbontá a fegyelmet és garázdálkodott — felakasztatá.

Fiát Jánost is korán szoktatá a bajnoki mérkőzésekhez, 1490-ben Bécsben állta ki az ifju herezeg az első próbát, még pedig úgy látszik szép sikerrel. Mert — Bonfini szerint — az első szecsapásnál homlokon találva ellenfelét, vérző fejjel dobta le lováról. ³⁾

A tornának egyéb neme is virágzott Mátyás udvarában. Jelesül a *lófuttatás*, mely czélra Budán, Visegrádon és később Bécsben szintén állandó hyppodrom vala. ⁴⁾ Az olműczi ünnepé-

¹⁾ Bonfini szerint nyilvános parancsokban hagyta meg, hogy királyi személyére a viadaloiban ne legyenek tekintettel. »Nullam in certamine dignitatis suae rationem haberi jubebat, quin et publico id saepe agebat edicto.« (537. l.)

²⁾ Ez alkalommal — 1465-ben — nyolcz napot töltött e városban, folytonos lovagjátékok (ludi equestri) között. (Bonfini. 538. l.)

³⁾ Bonfini. 649. l.

⁴⁾ Bonfini. 537., 605., 654. l. Néha »circus«-nak is mondja. Eschenloer II. 349. l.

lyek alkalmával e városban is állítottak fel pályát a lófuttatásra, s csehek és magyarok vetélkedve szálltak ki síkra. ¹⁾ Ugyanily pályákon folytak le a *kocsi-versenyek* is, melyben a király is gyakran részt vett — nejével együtt. ²⁾

Ilyen tornaviadal-számba mentek az ugynevezett »öklelések« ³⁾ vagy a mint ma mondjuk: birkozások is. De ugy látszik ezt már nem tarták oly nemes sportnak, mint az előbbieket. Bonfini egy ilyennek is fentartá emlékét. 1468-ban történt. Mátyás és Podjebrád találkozóra jöttek össze — szépszerével egyezkedni ki. Ebéd után egyik cseh főúr Zdenko azt a tréfás indítványt tevő, hogy a két király udvari bolondjai vívjanak meg, s döntsék el, hogy a catholicus vagy a husszita-részen van-e az igazság. ⁴⁾ S bár a pápai követ rosz néven vette az egyház illetén profanálását, — mind a két király bele egyezvén: a viadal megkezdődött. Eleinte az egésznek tréfás színezete volt. Dolgozott a két bohóc kézzel-lábbal, hol erővel hol esellel. Sokáig kétséges volt, melyik fog győzni; most a cseh gyűri le a magyart, majd a magyar szorongatja meg cseh kollegáját. E közben a kölcsönös buzdításokból nagy lárma keletkezett. Végre a magyar »mintha a szent hit szállta volna meg«, a cseh egész testét légbe emelve, ájultan a földre dobja. Egy cseh, a ki közel állott, segítségére akart sietni a szegény bohócznak, de Zdenko a pályabíró is ott termett, s egy hatalmas arczulcsapással tiltakozott a közbelépés ellen. Ebből nagy lárma támadt, s már-már komoly harcra kerül vala a dolog, ha a két fejedelem közbe nem lép. ⁵⁾

Más alkalommal, ugyancsak a cseh háboruk idejében maga Galeotti birkózott meg egy Alesus (?) nevű katonával Nem mindennapi látvány volt az elhízott és épen nem fiatal tudósnak az ifju, elbizakodott katonával való öklelődése. A győztes végre is Galeotti lett, ellenfele a porban terült el. A viadalnál maga Vitéz János esztergomi érsek is jelen volt s ő sem bírta visszafojtani

¹⁾ »Da war täglich Rennen und Stechen« Eschenloer. I. m. 401. l.

²⁾ Erre mutat Bonfini némely helye. 584., 654. sat. ll.

³⁾ Heltai szava.

⁴⁾ Zdenko catholicus volt.

⁵⁾ Bonfini. 556. l.

nevetését. Janus Pannonius pedig sietett megénekelni kedves barátja dicsőséges »palaestra«-ját. ¹⁾)

Bonfini beszéli, hogy Mátyás udvarában *oroszlán-vadászatok* és *gladiátor-viadalok* is estek olykor-olykor, s bennök a királynak nagy gyönyörűsége telt. ²⁾) De hogy vajjon eleven oroszlánokkal űzött circus-játékokra ezélez-e, vagy pedig csupán álarczosokra, ma már bajos eldönteni. ³⁾) Annyi bizonyos, hogy mint más európai fejedelem, Mátyás is tartott udvarában szelidített oroszlánokat, bár a hagyomány szerint nem ilyen ezélokra. ⁴⁾)

Az *álarczos bálók és menetek* azonban divatban voltak. Ezeknek is Olaszország a hazájok, hol a finomult ízlés, olasz phantasiával párosulva már ez időben megállapodott szertartásokkal léphetett fel. Ujakat sem vala nehéz kitalálni ott, hol, mint a nagy Medici udvarában, a költők és művészek oly diszes csoportja működhetett közre. Csakugyan kivált a farsangi meneteket a költők — köztök maga Medici — gondolják ki, a díszleteket és jelmezeket hírneves festők mintázzák. ⁵⁾) Hogy Mátyás udvarában ily finomult ízlés nem uralkodott, — az egyenes adatok után valószínű. Hagyomány e téren alig volt, a renaissance emez aprólékos vonásai pedig egyhamar nem honosodhattak meg. Csupán az utolsó években látjuk ilyesminek kezdetét. A forrás — mint rendesen — most is a ferrarai udvar.

¹⁾ Jani Pannonii Poemata. I. 461. l. »Risit Strigonia clarus ab arce pater« mondja az epigramm egyik sora.

²⁾ 537. l. A koronázás alkalmával 1464-ben.

³⁾ A francia királyok udvarában ebben és a következő században csakugyan divatban voltak az oroszlánokkal és más vadakkal való circus-viadalok, a spanyol bika-viadalok módjára. (Lásd Lacroix: »Ces animaux sauvages figuraient quelquefois dans les combats, ou on les mettait aux prises avec des taureaux et des chiens, en presence du roi et de la cour.« Moeurs et usages etc. 238. l.) De másfelől az angol és olasz udvaroknál vadállatoknak öltözött álarczosok játékát látjuk ünnepélyeken. (Die Cultur der Renaissance in Italien, von I. Burckhardt. 329—330. l.) Heltai úgy látszik ily értelemben veszi Bonfini említett helyét, mert ezt: »leonum venationes« így fordítja: »oroszlányok jádászok.«

⁴⁾ Firenze városától kapta ajándékba, jóval későbbben: 1470-ben. Epist. Matth. Corv. III. 91. l.

⁵⁾ Reumont: Medici etc. II. 434—437. ll.

Eleonora hercegnő 1489-ben nem kevesebb mint 56 darab álarcczal kedveskedik a királynak. Már 1488-ban is küldött néhányat, s hallván mily szívesen fogadta ezeket a király, — most egy nagyobb szállitmánynyal lepi meg. Az álarczok közt veres, fekete és spanyol szakúlasok, öreg arcok, szerecsen-arcok, különféle idejű gyermekeket ábrázolók s olyanok is vannak, melyek a nyakat is elfedik. Összesen tizféle változatban.¹⁾

Másnemű jelmezjáték, inkább nép számára való *bohócz-látványosság* az, a mit a Beatrix mennyegzőjén 1476-ban látunk egy ízben. Tizennégyen felöltöznek olyan tarka, csörgős ruhákba, minő a Lebersi udvari bolondé, lóra ülnek s csak amugy szórén, pajzs nélkül, kopja helyett piszkafával rohannak egymásra. Igazi nevetni való látvány, s mint a boroszlói jegyző mondja: kaczagott is rajta kiki, a mint csak tudott.²⁾

Nagy mulatságok estek az udvarnál, ha király egy-egy előkelő katonája vagy udvari embere *megnősült*.³⁾ Zápolya István grófnak, az ország főkapitányának 1486. decemberében tartott mennyegzője is az udvarnál ment végbe. Ez időben halt el Olaszországban Beatrix egyik közeli rokona, s e szomorú hírt nem merték a királyné tudomására hozni, nehogy a nagyszerűnek ígérkező multság meghiúsuljon.⁴⁾ A fényes ünnepély egyik érdekes jelenete a király és királyné ajándékának átadása, mely egyebek közt pompás arany-nyakékből s egy arany-brokát öltözetből állott, értékre meghaladván az 1000 forintot.⁵⁾

Más alkalommal nemes urfiakat és lánykákat adnak össze. Ily házasságkötés ment végbe az udvarnál 1489-ben, Dengelegi Pongrácz János özvegyének a Mátyás rokonának fia, és Frangepán Bernátnénak, a királyné rokonának leánya, — még mint egészen gyermekek között. A király és királyné négy év

¹⁾ Mátyásk. d. e. IV. 8. l.

²⁾ I. m. II. 349. l.

³⁾ Lásd Schober. I. m. 150. l.

⁴⁾ Mátyás k. dipl. oml. III. 229. l.

⁵⁾ »Questi advisi facio ad V. S. ad cio, che epsa intenda le magnanimita de questi . . . Re et Regina, e della loro gran munificentia et liberalita« — teszi utána Valentini, a mennyegzőről urának irt jelentésében. (U. o. III. 255. l.)

alatt lefizetendő 8000 forintot adnak a menyasszonynak — hozomány gyanánt.¹⁾ Külömben Beatrix maga sem maradt hátra ily alkalmakkor a bőkezűségben. Midőn Lévai Vajdafi János 1482-ben udvarhölgyét Salerno Antoanetta grófkisasszonyt eljegyzé, — Beatrix kötelezte magát, hogy a vőlegénynek nászajándékuul hatezer arany-forintot fizetend.²⁾

A *táncznak* nagy divatát találjuk Mátyás udvaránál — békében és háboruban egyaránt.³⁾ Mint külföldön, nálunk is egyformán szerették a páros és körtánczokat, melyeknél természetesen nem a hegedősök, lantosok, hanem az akkor ugynevezett tánczmuzsikusok: síposok dobkísérettel, vagy bőrdudások szolgáltatják a zenét.⁴⁾ Ritkábban a trombitások, mert ezek inkább asztalfelett zenélnek.⁵⁾ Magyar táncznak semmi híre a Mátyás udvarában, — a miből nem következik, mintha nem is lett volna divatban.

A tánczmulatság egyébiránt az udvari ünnepélyek lakomáinak volt kiegészítő része. Evés után elhordják az asztalokat s ugy perdülnek tánczra a koronás vendégek, s utánok a több udvari méltóságok, — fiatal és idősb urak egyformán. A Beatrix mennyegzője alkalmával ugyanabban a teremben folyt le a tánczmulatság, a melyben a pompás lakodalmi ebéd. Az első körben a német választók és más német hercegek követei — méltóságuk szerint felállítva — járták; a második kört Kristóf bajor herceg, a harmadikat a király és királyné vezették; a király után a nápolyi király fia, menyasszony-nővérével a »Zeuner« nevű tánczot lejté el, mely egy egész óráig eltartott.⁶⁾ Majd a nádor s végül a limbachi herceg, az országzászlósok, s végül Bánfi Miklós járják

¹⁾ Orsz. Lítár. Dl. 19540.

²⁾ Orsz. Lítár. Dl. 24768. sz. A kiállításban.

³⁾ Eschenloer I. m. II. 304., 334. sat. ll.

⁴⁾ Bonf.: »Choraulae, utricularii.« Utóbbi szót Páriz-Pápai fordítja »bőrdudás«-nak. Hogy a középkorban ilyenek voltak a tánczmuzsikusok, bizonyítja Lacroix i. munkájának néhány képe is. (Lásd pl. 261. l. és a 262. l. után.)

⁵⁾ Lásd ugyancsak Lacroix képeit. (Pl. 139. l. és a 146. lap utáni színes képet. Moeurs et usages etc.) S a mit másutt a zenészekről idéztünk.

⁶⁾ Eschenloer szerint (II. 348. l.) »egy szép olasz táncz« volt ez.

el kör-tánczukat, s ezzel aztán véget ér a multság eme része. 1) Néhány nap mulva, január első napján (1477), ismét tánczra kerekedtek ebéd után, mert a lakodalom még mindig állt. Első helyen most is a német fejedelmek követei, másodikon Kristóf herceg, a harmadikon pedig a király és királyné jártak el a divatos körtánczot. Az olmücsi ünnepélyen is a lakoma után következett egy izben a táncz. 2) Beatrix királyné Ulászló cseh királylyal, Ferencz arragoniai herceg pedig egy szép német hölgygel lejté el a német keringőt. 3) Példájokat a többi vendégek követték, a hercegek, a követek s az udvar nagyjai, tánczra híván a jelen volt hölgyeket. 4)

A *játékokról* nem hallunk sokat. Kedvelték a labda-játékot, 5) játszották a sakkot vagy ostáblát, 6) mely a fejedelmi és főrangú udvaroknak Európaszerte kedves multságáa volt. 7) Az olmücsi összejövetel alkalmával Beatrix királyné és Ulászló több izben leültek sakkot játszani — Mátyás kivánságára. 8) Nagyban üzték a koczka-játékot, s a királynak ebben hagyományos szerencséje volt. A cseh háboruk idejében egyszer teljesen kifogyott a pénzből, s már-már az ígéretekéből és szép szavakból is, melyekkel pénz helyett katonáit tartá. Épen a fizetés napja következett, midőn estve felhívják alvezérei — koczka-játékra. Egész éjjel játszottak, s a király alig dobott mást, mint a mit előre mondott. Ily módon könnyű volt tizezer arany-forintot nyernie, — melyet aztán reggel azonnal szétoztott katonái közt. 9)

Az udvari multságokat *útazások* váltják fel. Nejével és nagyszámu udvari néppel 10) indul ki 1478-ban a felső-magyar-

1) Eschenloer. II. 348. l.

2) Bonfini. 606. l. Eschenloer. 401. l.

3) »Germanica pyrrichia« — mondja Bonfini.

4) »Principes cum matronis illustribus...« (Bonf. U. o.)

5) Mátyás k. d. e. III. 446. l.

6) Heltai fordítja így.

7) Lacroix egy helyen pompás kivitelű színes képet közöl, melyen XI. Lajos király, Mátyás kortársáa, és egy más ur sakkot játszanak. (Moeurs et usages etc. a 256. l. után.)

8) Bonf. 606. l.

9) Bonfini. 653. l.

10) Bonf. 600. l. »cum maxima aulicorum manu.«

országi városokba, s innen szerte az egész országba. Később is folyvást jön-megy, rendesen nejével, ha másért nem, hogy meglátogassa újabb építkezéseit.¹⁾

Mióta Bécszet elfoglalta, gyakran megfordult a közelfekvő *fürdön*: Badenben, hogy új erőt szerezzen beteges testének. Beatrix is itt nyerte vissza egészségét.²⁾

De kivált a *vadászat* az, melyben mindketten nagy gyönyörűségeket találják. Alkalom bőven kínálkozott. Rengetegekkal borított hazánk gazdag volt a vadak minden nemében.³⁾ E mellett a királyi várak és nyaralók: Buda, Visegrád, Tata, Zólyom és Diósgyőr körül, valamint Csepel szigetén is nagyszerű királyi vadaskertek terültek el. A peczerek, lovak, kutyák Budáról kerülnek aztán e helyekre. S a sólymok is. Mert a kitanított sólymokkal való vadászat Mátyás udvarában is ép oly otthonos, mint általában az egész Európában s legközelebb Olaszországban. Itt a hírneves Lorenzo Medici írt róla épen ez időben hangulatteljes költeményt; nálunk Janus Pannonius énekelte meg,⁴⁾ A sólymok Erdélyből és Kis-Oroszországból kerültek hozzánk s belőlök a királyi udvarban egész falka volt állandóan. E sólymok azonban más fajhoz tartoztak, mint az olaszországiak s Beatrix e részben is csereviszonyba lépett sógorával: Hercules herceggel, kit kora egyik legnagyobb sólyomvadászáának tartottak.⁵⁾

De abbahagyták a szórakozást, ha az udvarnak *gyújsza* volt. 1476-ban épen a mennyegzői ünnepélyek alatt hunyt el Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda, a király kedves rokona és barátja, s Mátyás parancsára azonnal megnémult minden vigasság. Budán

¹⁾ Lásd. Mátyás k. d. e. III. 216. IV. 82., 98., 126. ll.

²⁾ Galeotti. I. h. II. 269. l. Mátyás k. d. e. III. 431. l. V. ö. Schober. I. m. 150. l.

³⁾ Oláh. Hungaria. Bélnél. 23., 34., 35. stb. ll. Mátyás k. d. e. III. 367. 377. ll. (V. ö. a többször idézett 1494. évi számadással.)

⁴⁾ Reumont. Lorenzo de' Medici. II. 20. és 430. ll. Lacroix. Moeurs et usages etc. 234. l. számos fac-similével. Ábel. Adalékok a humanizmus történetéhez. 122—123. ll.

⁵⁾ Mátyásk. d. e. III. 378. Az 1476. évi mennyegző alkalmával az erdélyiek három kisoroszországi sólyommal is kedveskedtek Beatrixnak. (A pfalzi követ. I. h. II. 215. l.)

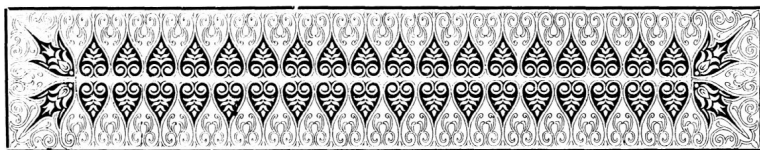
az udvarban állították fel a ravatalt, fekete bojtos-selyemből. Két nap múlva a vendégek s az egész udvar — előbb még lakodalmi népség — a drága selyembe vont budavári plebánia-templomba kísérik, gyásztiszteletre. Elül harmincznégy égő szövétneket visznek vala, mindenikében ezer darab magyar arannyal, ¹⁾ azután a papok vonultak s ugy az udvar. A templomban a király járult először az oltárhoz, magyar aranyokkal rakott szövétneket tartva kezében. Utána a nápolyi király fia, majd Kristóf herczeg, mögöttük a fejedelmi követek, hasonló szövétnekekkel. Végül a nápolyi érsek-követ, a sandaui herczeg, a kalocsai érsek, a többi külországi követek és vendégek, a magyar püspökök és főurak. — Másodizben ugyanily módon járultak az oltárhoz, s összesen ezer magyar aranyat, ezüstpénzben pedig kétezer forintot ajánltak fel. (Offeráltak.) ²⁾

¹⁾ Midőn a gyertya leégett, aláhullt a pénz s a nép fölszedte — jegyzi meg Kazinczy Gábor, ki a Székelyföldön hasonló szokást ismert. (Mátyás, kortársai tanúsága szerint. 136. l.) Az oltárnál elhullott aranyak bizonyára a templom papjai számára szolgáltak offertorium-úl.

²⁾ A pfalzi követ. I. h. 214. l.

KILENCZEDIK FEJEZET.

AZ UDVARTARTÁS *székhelye Budavár* és közvetlen környéke, — egyszersmind az ország központja, szíve. ¹⁾ E helyen tartják az országgyűléseket; itt ül törvényt a király, valamint a nádor és az ország többi főbírái; itt folynak le a legszebb, legmagyarabb udvari ünnepélyek; innen indul ki a király s parancsára udvarának mozgó része s ide tér haza akkor is, midőn birodalma a cseh tartományokkal, később »Bécsországgal« ²⁾ megnagyobbúl. Végül e városban székelnek a legelőkelőbb egyházi és világi urak. ³⁾ Első sorban természetesen azok, kiket méltóságuk csatol a király sze-

¹⁾ » . . . Quae est sedes et solium regiae dignitatis, caputque Regni nostri et ut ita dicamus salus et recreatio populi . . . « etc., mondja Mátyás király Budáról 1469 után. (Kaprinay. Hung. dipl. I. 479. Kovachichnál is megvan: Form. sol. styli. 531. l.)

²⁾ Heltai szava.

³⁾ Gábor egri bibornok 1478-ban több ízben így keltezi levelét: »Datum Budae, in domo solitae residentiae nostrae«. (Orsz. Lttár. Dl. 18073. 18074.) stb.) 1476-ban csakugyan vett is egy házat Budán Hidegh Benedektől. (U. o. Dl. 17822.

mélyéhez és udvarához. S ezek száma nem kevés; mert a király az országzászlósok helyét gyakorta kettősen tölti be, s a személyeket néha évről-évre változtatja. Ezenkívül egyéb főnemesek, vonzatva a király személye, bőkezűsége s udvarának fénye által is. A Rozgonyi, Kanizsai, Garai, Palóczy, Perényi, Czudar, Báthori, Drágfi, Szentgyörgyi, Egervári, Lackfi, Czobor, Laki Thuz, Turzó, Bánfi és más hírneves családok ¹⁾ palotái vagy kőből épült udvarházai ott emelkedtek Budavárában, s volt főrangú család, melynek két-három háza is volt Pesten, Budán. ²⁾ S e házak nem álltak üresen, csupán ha a király is hosszabb időre távozott: külföldben pedig pezsgő, gyakran vídám élet színhelyei valának. ³⁾

Maga a Várhegyen épült Buda már emőlfogva is szép város volt, az a nyolcz-kilencz templom s csaknem ugyanannyi torony pedig középkori ember szemében igazán fejedelmi várossá tévé. ⁴⁾ Oláh Miklós elragadtatással beszél róla; Gerlach István, ki egy évszázaddal később (1573.) utazott Magyarországon, német létére eléje teszi a XV. századbéli Budát az ő büszke Augsburgjoknak. Még akkor is meglátszott, mikor ő itt járt, egy emberöltő török gazdálkodás után, — mily pompás fejedelmi város lehetett a Mátyás Budája. ⁵⁾

¹⁾ Lásd Rupp: Budapest és környékének helyrajzi története. A Budavárról szóló fejezetet. Rómer. Pégi Pest. 62., 68. ll. A Verebélyi, Nagylucei, Tarchai, Bornemisza, Korothnai, Bekényi, Hédervári stb. családoknak is volt házuk Budán. (Lásd még: Orsz. Lltár. Dl. 18202., 18366., 18649., 19161. stb. okl.)

²⁾ Pl. a Báthoriak, Nagyluceiek. (Orsz. Lltár Dl. 18203., 18366., 19237.)

³⁾ Látjuk az Egervári, Kanizsai, Rozgonyi és Drágfi családok után maradt, már idézett költségjegyzékekből. (Orsz. Lltár.)

⁴⁾ Szűz-Mária, Magdolna, Keresztelő-Szt.-János egyháza; az Alamiznás-Szt.-János, Szt.-Zsigmond és Szt.-György vértanú kápolnája; a Domonkosok, a Ferencziek, a Klarisszák temploma.

⁵⁾ Stephan Gerlachs des Aeltern Tagebuch. Herfür gegeben durch seinen Enckel M. Samuelem Gerlachium. Franckfurth am Mayn. 1674. fol. 12. l. »Eine prächtige herrliche Stadt gewesen, dass sie auch, mit ihrer Herrlichkeit der Stadt Augsburg nichts befor gegeben.« Oláh mennyire dicséri, lásd i. h. 9. l.

Hatalmas lépesőn érünk fel a Dunapartról a várba, épen a Boldogságos Szűz templomához, melyet királyi bőkezűséggel Mátyás épített újra. ¹⁾ E gyönyörű épületben mint plébánia-templomban folyt le rendesen az udvari ünnepélyek egyházi része. Balra tartva, díszes házsorok és templomok mellett haladunk el, nemsokára a Szent-György térre érünk, s egyszerre előttünk áll a királyi várpalota, — stylszerű tornyaival, tarka fedeleivel. Maga e tér, ha nem is sokkal, nagyobb lehetett mint manapság. ²⁾ Gyakran itt tarták az udvari látványosságokat, lovagjátékokat, — ahol csak nem rég folyt le a király előtt oly szomorú emlékü esemény: bátyja lefejeztetése. Talán épen e helyen állt márványtalapzatán Hercules erős-tekintetű ércszobra, melyet a király díszül s bizonyára bátyja emlékére állíttatott ide a tér közepére. ³⁾

És most forduljunk arczczal a királyi palota felé, mögöttünk a Hercules-szoborral. ⁴⁾

Középütt a bejárat; bal kezünk felé, homlokzatával a Szent-György-térre nézve — Zsigmond királynak ó-német stylben épült palotája, ⁵⁾ melyet hogy a régiektől megkülönböztessenek, még építésekor elneveztek »fris palotá«-nak. Ennek ablakából parancsolta V. László király a bakónak azt a végzetes negyedik csapást Hunyadi László fejére. Jobb kéz felől az ugynevezett csonka-

¹⁾ Galeotti. Schwandtnernél. II. 279. l.

²⁾ Istváni mondja róla: »Ad aream, quae ante arcem instar theatri ampla, et turbae, quantumvis magnae capax est.« etc. Lib. II. p. 20. Velius (De bello pannonico. Lib. I.) I. Ferdinand korabeli történetíró »area ingens«-nek mondja.

³⁾ Velius. I. h. Szerinte 1526-ban vitte el a török.

⁴⁾ Hogy az egész udvarról összefüggőbb képet alkothassunk, a következő műveket használtuk fel: 1) Bonfini dec. IV. lib. 8. 631. és 632. l. 2) Ajánlatát Averulini művéhez. Morellinél. I. h. 3) Schweigger: Ein neue Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel. Nürnberg. 1619. 4. r. I. Buch. VIII. Cap. S. 18—26. 4) Des Freyherrn von Wratislaw merkwürdige Gesandtschaftsreise von Wien nach Constantinopel. Leipzig. 1787. 8. r. S. 40.—41. 5) Gerlach fentidézett utazási művét. E három utóbbi, későbbi szemtanú tudósítása az egykorúakéval teljesen összevág s azokat sok helyen magyarázza, kiegészíti. 6) Oláh id. munkáját Bélnél. 7) Naldus levelét és dicsőítő verseit. (I. h. 598., 511. ll.)

⁵⁾ A ma ugynevezett fegyvertár helyén.

torony áll. Zsigmond király kezdé el építtetni, de nem fejezte be ; Mátyás alatt rettegett börtönné vált, melyről a hagyomány évszázadok mulva is beszél.

A királyi palotát harmincz lábnyi széles árok választja el a Szent-György-tértől, felette híd, melyen át a várpalota főbejáratához érünk. Vessünk innen tájékozó tekintetet az összes épületekre.

Fekvésük ék-alaku, mely hosszában a Dunával párhuzamosan vonúl, de a melynek a Gellérre néző csucsa a Várhegy alakjának megfelelően kigömbölyül. Egyik hosszú vonala, mely a Dunára néz, a Mátyás palotájának, a másik, valamint a sarok az Árpádok és a Nagy-Lajos korából maradt régi épületeknek felel meg. Bejáratát a Szent-György-tér felől — a friss palota és a csonka-torony közt — említők. Az épületek belül egymással összeköttetésben állanak, s így több udvart meg csarnokot zárnak magokba, melyek közt az eligazodás a nem épen pontos leírások nyomán ma már nagyon bajos. Az összes épületeket kőfal veszi körül, felettök fedett folyosó, melyen át folytonos kilátással a Dunára, s a tulsó oldalon le a völgybe, csaknem egészen körül lehet járni a várpalotát. E folyosót már Zsigmond kezdé építtetni, Mátyás pedig befejezte.

Megszerezvén nagyjából az áttekintést, beléphetünk a palota főkapuján. Jobb és bal oldalon azonnal szemünkbe tűnik egy-egy meztelen ércszobor, sisakkal, bárdal és karddal fegyverezve, fenyegető állásban, mintha örökül állították volna oda őket.¹⁾ Márványtalapzatukra diadaljelek vannak bevésve — megannyi

¹⁾ Bonfini I. h. A kik a mohácsi vész után irtak Budáról, mint Hönigerus, Surius, Velius szintén említik e két szobrot, melyeket Szoliman a Herkules-szoborral együtt vitt el Sztambulba, s ott a Hyppodromon állított fel. De hogy mit ábrázoltak — elfeledik megmondani, talán nem is tudták. Sigler azt állítja Chronológiájában (Bél. Adparatus etc. 67. l.) hogy e két szobor Apollót és Dianát ábrázolta volna. Ezzel azonban az egykoru Bonfini leírása nem vág össze. Apollo és Diana szobrát Istvánfi is említi (Hist. Hung. Lib. 28.), de nem Budára helyezi. Ugyanő mindkettőt Traui Jakab művének állítja. Bizonyosnak tehát csupán annyit fogadhatunk el, hogy Mátyás udvarának valamelyik székhelyén csakugyan ott büszkélkedett e két, ércből alkotott műredek : Diana és Apollo szobra.

pompás domborművek. A tér közepén kitűnő művű ércz-kút¹⁾ önti vizét egy pompás márvány-viztartóba, — tetején sisakosan, mythologiai felszerelésben Pallas-Athenae szobra áll. Még odább, már közvetlen a paloták mellett, a három nagy Hunyady hatalmas gyalog-szobra tűnik elénk. Középtűt Mátyás, sisakosan, lándzsával, pajzsára támaszkodva — gondolkodó állásban; jobbról atyja; balról — mintha szomorkodnék — bátyja László.

Ezt az udvart egy régebben készült csarnok öleli körül, fölötte az emeleten kettős oszlopos kör-folyosó, melyet már Mátyás rakatott. Ide akarunk feljutni. Lent a csarnoknak ama részén, mely a régi királyokról maradt épület előtt áll, pompás ajtó tűnik szemünk elé. Porphyrmárványba van falazva, szárnyai kiváló művészettel érczből vevék, s domborművekben Hercules 12 félisteni munkáját mutatják. Föléje Bonfini által szerzett epigramma van a porphyrba vésvé — Mátyás tehetségéről és halhatatlanságáról, melyet erényei, ez ércz, e márvány és a történelem biztosítanak számára az idők végéig.²⁾ Ez ajtó pompás kettős lépcsőre szolgál, mely szintén a nagy király műve. Porphyrmárványból készült ez is, — oldalt a falban érczből vert kandelaberekkel. Ezen a lépcsőn jutunk fel a felső, kettős oszlopú márvány körfolyosóra. Legszebb ennek az a része, mely az új palota előtt emelkedik. »Ott, hol az emeleten levő éttermek felé vezet«, fent a mennyezetben a nap-pálya tizenkét csillagzatának jelképei vannak fába metszve, teljesen megaranyozva.³⁾ Egyéb ékítményeket is tervezett ide a király, melyekkel, ha megépítheti — még pompásabbá teszi vala palotáját, — tervét azonban nem vihette ki.⁴⁾

Innen eljuthatunk a palota többi részeibe is. Tágas és hosszú, csupa kőből, márványból készült, szoborművekkel ékített folyosókon haladunk keresztül; van olyan is, a hol 209 lépést számlálha-

¹⁾ »Fons in area elaboratissimus . . .« mondja Bonfini. Morellinél is.

²⁾ »Atria cum statuis ductis ex aere foresque Corvini referunt Principis ingenium. Mathiam partos post tot ex hoste triumphos virtus, aes, marmor, scripta perire vetant.«

³⁾ Még száz év múlva is szépen megmaradtak. Gyönyörködve említi Schweiger, ki 1576-ban járt itt. (I. m. 21. l.)

⁴⁾ Bonfini leírja. (I. h.)

tunk. ¹⁾ Benyitunk a termekbe, szobákba. Számuk rendkívül nagy, alig járhatnók be valamennyit. ²⁾ Találunk termet, melynek széle 18, hossza 44 lépés. Mennezet az égboltot ábrázolja a sphaerákkal és csillagokkal, abban a pillanatban, a mint Mátyás világra jön. Felirat is magyarázza ezt. ³⁾ Odább a tanástermet találjuk; s az összes épületekben, de kivált a Dunára néző részen hosszú sorát a pompás éttermeknek, nyári, odább téli tartózkodásra szánt lakásoknak; hálószobáknak; meleg és hideg fürdőknak; rejtett fülkéknek, ⁴⁾ verőfényes veranda-szobáknak. ⁵⁾

A padlózat az új stýlnak megfelelően csaknem mindenütt mozaik, másutt földviasszal összeégetett kőből van. ⁶⁾ Az ajtók és ablakok csiszolt veres márványba illesztvék, melybe itt-ott feliratok vannak bevésve. ⁷⁾ Az ajtó-szárnyak nehéz fából, érczből, pompás fél-domborművekkel, a király hollós czimerével, másokon nevével; az ablakok az új épületen mindenütt üvegből vannak, ércz-foglalványokban. ⁸⁾

A falak fehérre vagy színesre festvék, számos teremben történelmi és allegorikus freskókkal, melyek évszázadokra megma-

¹⁾ Schweiger olvasta meg. I. m. 5. l.

²⁾ » Und solcher schönen Sälen sind gar viel, welche wir nicht alle haben können besehen.« Gerlach. I. m. 12. l.

³⁾ Schweiger. I. m. 21. l. »Aspice Matthiae micuit quo tempore regis natalis coeli qualis utroque fuit.«

⁴⁾ »Abdita secreta.« Bonfini.

⁵⁾ »Heliocamini.« U. a.

⁶⁾ »Tesselata et vermiculata; nonnulla encaustica . . .« Utóbbi alig lehet másként magyarázni. Némelyek »zománc«-czal, mások »viaszk«-kal fordítják. (Lásd Reumont. I. m. II. 227. l.)

⁷⁾ Egy ajtófélen pl. ez áll: »Magnanimum principem Victoria sequitur.« Gerlach. 12. l.

⁸⁾ Bonfini I. h. Az üveg-ablak már épen nem ritkaság. Budán nemcsak egy üveges volt Mátyás idejében. 1479-ben épen üveges a budai bíró. (Orsz. Lltár. DL. 15785., 18202., 19445.) Még falvakban is találunk egyszerre két üvegest. (U. o. DL. 17157.) Lásd különben az Orsz. Lltárban levő Kanizsai- és Egervári-féle levéltárakat és költségjegyzőkeket. I. h. Alig fordul elő bennök valami aránylag oly gyakran, mint az üveg. Lásd még: Hatvani. Brüsseli okm. tár. II. 52. l.

radnak, s csupán az épület dőltségével vesznek el. ¹⁾ Egyik terem falán Daróczy János hősi küzdelme van festményben megörökítve, a mint az István moldvai vajda ellen vívott csatában nehéz sebet kapván, tovább élni nem akar s az ellenség legsűrűbb sorai közé törve, hősi halállal esik el. ²⁾ Más teremben a gyermekkor, másutt a mértékletesség, a bátorság, a hit, a remény, a vitézség, óvatosság és igazságosság allegorikus alakjait szemléljük a falakon. ³⁾

A mennyezetek — a renaissance stylnak megfelelőleg — bolthajtásra építvők, ⁴⁾ s így kiválóan alkalmasak az égboltozat ábrázolására, a mint ezt a Mátyás termeinél, csarnokainál, folyosóinál csakugyan találjuk is. Pazarul használják továbbá az aranyozást, faragványokat, a pompás színeket, a díszítésül alkalmazott különféle alakok stylszerű felcífrázására, — a mint ezt a Corvin codexek lapszél-ékítményein is gyönyörködve szemlélhetjük. Átalában a renaissance stylszerű fényűzése itt sem tagadja meg magát. Egyik teremben a mennyezetten fából faragott, dúsán aranyozott ludakat, másokban rózsákat, egy harmadikban üstöt, mely alatt tűz ég, egy negyedikben farkukat nyakuk köré tekerő kígyókat látunk — s mindez merő aranyozott fafaragvány. ⁵⁾

A palota *butorzatúra* nézve vezetőink épen nem adnak pontos rajzokat. Félíg butor, félíg építészeti rész a kályha, melyet a téli használatra szánt helyiségekben találunk. Divat szerint nagyok, — kivitelük művészi, nagyrészt a renaissanceban gyönyörködő király tetszésének megfelelő római négyes fogatokkal és más ókori emlékekkel díszítve. Az ebédlőkben mázos téglákból rakott kályhákat találunk, melyek nem csupán kirívó színeikkel, hanem különféle állat-alakokkal is pompáznak. ⁶⁾

¹⁾ Schweiger. 21. l. »... an den Wänden herumb sihet man noch viel seine Gemäl...« sat.

²⁾ Carbo »Dialogus«-a. Toldy F. Analectáiban.

³⁾ Schweiger. I. m. 21. l.

⁴⁾ A kutfők egyértelmű tudósítása szerint.

⁵⁾ »Schöne geschnitzte und verguldete Eyders. (Dunnalud.) Schweiger. 21. l. Gerlach. 12. l. Utóbbi a kígyókról így ír: »... güldine Schlangen, die den Schwantz in den Maul haben.« Valószínűbb azonban, hogy ezek is olyanok voltak, mint a Corvin-codexek kígyóalakjai.

⁶⁾ Bonfini. I. h.

A kályhák mellett s némely szobákban folytatásúl a falak körül is — padok vonulnak végig, fából, stylszerű faragványokkal, vagy csiszolt márványból.¹⁾ De faragványaikból nem sokat láthatunk, mert szőnyegekkel vannak köröskörül betérítve. Hasonlóképen a székek, melyeken néha a legdrágább, aranynyal — ezüsttel áttört szövetek ragyognak. Ruganyos ülőbutort ne keressünk, nem ismerik azt még sehol; hanem a helyett, az európai szokásnak megfelelően, mint a kocsiknál is láttuk, — párnákat helyeznek nagyobb kényelem végett a fal-padokra, székekre, nyugágyakra.²⁾ Utóbbiak, valamint az ágyak is nagyrészt ezüstműből vannak; felülőbb részeik dúsan aranyozvák.³⁾

Az asztalok négyszög alakúak, de vannak kerek asztalok is.⁴⁾ Lábaik nem tömör fából, hanem szintén deszkából készítvék, — faragványokkal.⁵⁾ Rendesen a szobák közepén vagy az ablakhoz közel állanak, felülő helyen, hogy a rájuk helyezett üveges szekrények jobban szembe tűnjenek. E szekrények — a külföldi divatnak megfelelőleg — művészi faragványokkal ékeskednek; belül megrakva arany-, ezüst-poharakkal, drágaságokkal és csecsebecsékekkel. Más asztalokon szobrok, apró képek és tükrök, viz-, homok- és ütő-órák, nemes fémekből vert czímeres gyertyatartók állanak.⁶⁾ Utóbbiak gyakran inkább díszül, mert a rendes használatra szánt fáklya- és gyertya-tartó kandelaberek az oldal-

¹⁾ A fafaragás mint magyar iparág nagy fejlettségre jutott ez időben. (B. Nyáry. Századok. 1874. 13. l.). A királyi pecséteken ábrázolt trónusokon is látjuk.

²⁾ »... Sedilia... aureis praetiosissimis pulvinis et aulaeis exornata.« (A pfalzi követ. Schwandtnernél. II. 212. l. Lásd még: 203. és 208. ll. Cibrario. I. m. II. 60. l.)

³⁾ Bonfini. 631., 632. ll.

⁴⁾ A pfalzi követ. I. h. II. 205. l. Eschenloer. I. m. II. 345. l.

⁵⁾ Lásd Lacroix idézett művének képein az asztalokat. Pl. 256. l. a francia király sakkozó asztalát; a 480. lap utáni színnyomatot.

⁶⁾ Hyppolit érsek egy izben két ilyen üvegszekrényt adott Mátyásnak ajándékba, melyek (596 frt értékben) Guaspero velencei mester műhelyéből kerültek ki. (1486. évi számadás az akadémiában.) Cibrario I. m. II. 60. l. Orsz. Lítár. Dl. 26048., 26076. »Thyker magnum.« »Keep.« »Campanae horarum.« etc.

falakból nyúlnak ki, vagy — mint az olajlámpák is — a mennyezetről függnék alá.¹⁾

Almáriomot csak ritkaságképen látunk. Nem igen divatosak még. Nagy ujdonság a Mátyás udvarában is, ki hogy izlésével jó példát adjon, a leghíresebb olasz műfaragók egyikével Majano Benedek firenzei mesterral készített palotája számára almáriumokat.²⁾ E helyett inkább a ládáknak, a fal-padokba csinált és az asztal-szekrényeknek látjuk divatát.

A falakat kristály-tükrök s előkelő művészek festményei díszítik; de kivált a szőnyeg az, a mivel — az európai divatot követve — leginkább pompáznak a különféle termek, szobák.³⁾ Lent a padozatra, oldalt a falakra, ha rajtok külömben fris fal-festmény nincsen — állat-alakokkal, virágokkal, történelmi, allegoricus és szent képekkel átszótt drága szőnyegek borúlnak, melyek felfogják lépteink zaját. A mennyezői lakoma alkalmával láttuk már amaz ebédlő falainak pazar pompájú szőnyegzetét, a hollós czimerű, rikító színű, bojhos falszöveteket, behintve száz meg száz gyönggyel, drágakővel. Ezenkívül — mint említők — az asztalok, székek, ágyak, padok is szőnyeggel takarvák le; az ablakokon és ajtókon pedig színes, képes selyem-kárpitok pompáznak.⁴⁾

A lakásra szánt helyiségek után a várpalota *templomait* tekintjük meg. A Mátyás alkotta épület hátsó részében vonuló emeleti folyosón haladva, kerek terembe érünk,⁵⁾ melyet Alamizsnás-Szt.-János tiszteletére szentelt a király. Itt szokta naponkint miséjét hallgatni; a Budavárban levő templomok között ez volt tulajdonképen az *udvari kápolna*. Oldalt mellék-ajtóra akadunk,

¹⁾ Határozott adatokat az udvarra nézve kutatóink nem nyújtanak. De a Hyppolit-codexek és más oklevelek adatai nyomán elindulhatunk. Pl. Orsz. Lltár. Dl. 26048., 1490. évi összeírás.

²⁾ Vasari. I. m. 452. l. 1490-ben már az Egerváriak birtokában is találunk almáriomot. Orsz. Lltár. Dl. 26048.

³⁾ Lásd a mennyezői ünnepélyek leírását a pfalzi követnél és Eschenloernél; Cibriariót, i. m. II. 61. l.

⁴⁾ A »karpyth« szó már használatos. Orsz. Lltár. Dl. 26048.

⁵⁾ »Ein rundes Zimmer . . .« (Wratisslaw. 40. l.)

kinyitjuk, kicsiny folyosón haladunk végig,¹⁾ s belépünk egy másik templomba: a muzsák templomába.²⁾ Mátyás nagyhírű *könyvtára* ez.³⁾ Az ajtót, melyen beléptünk, egyedül a király szokta használni, ide vonúlván vissza tudósai körébe, ájtatosságai végeztével. A könyvtár egymásbanyúló, művészi festésű üveg-ablakos két teremből áll; egyik a latin, másik a görög és más, keleti nyelveken irt könyvek számára. Előcsarnokul félkör-alaku terem szolgál, gyönyörű kilátással a Dunára és a körülfekvő vidékre.⁴⁾ E teremben van felállítva a Mátyás csillagvizsgálója, melyet a tudomány fejlettségének és a kor szellemének megfelelően inkább használnak csillagjóslatokra, mint igazi tudományos kutatásokra. Mennyezete az égboltot Mátyás cseh királylyá választatásának pillanatában ábrázolja.⁵⁾

A mennyezet a másik két teremben is stílszerű: aranyozott vagy dúsan színezett művészi faragványokkal. Butorzat kevés. Egyik teremben a királynak gyöngyhímzésű szőnyeggel takart római nyugágya; valamennyiben hasonló takarójú három lábas székek, — emlékeztetve a tudósokat a Delphibeli fényes Apollóra.⁶⁾ A falak mentében a könyvállványok vonulnak végig tömör fából, művészek kezétől származott faragványokkal. Rajtok a könyvek; lapjokra fektetve, nagyrészt lánczeczal az állványhoz erősítve. Valamennyi könyv fedelén viseli a polcz számát római, s a folyó számot arab számjegyekkel.⁷⁾ Legalul faragott művű külön szekrényben a nagyobb, alakjoknál fogva más helyre nem

¹⁾ Wratislaw. I. h.

²⁾ Bonfini nevezi így és Naldus is: »sacellum sapientiae.« (Bélnél. I. h. 599. l.)

³⁾ Ezen kívül még másik két könyvtár is volt a budai várban. Oláh szerint. (I. h.)

⁴⁾ Bonfini Morellinél. A két szobáról Oláh emlékezik, az előcsarnokról Bonfini. Az utazók csupán »ein Zimmer« említenek. Lásd még Naldus. Bélnél. I. h.

⁵⁾ Felirata: »Cum rex Mathias suscepit scepra Bohemae gentis, erat talis lucida forma coeli.« (Az utazási munkákban.)

⁶⁾ Naldus. »Tales positi tripodes, in templo Apollinis quales extitisent.« (I. h. 599. és 613. ll.)

⁷⁾ A fenmaradt codexek után. Lásd 1882. évi könyvkiállítási katalógus. 67. l. 184. sz.

férő codexek állanak. Az összes állványokra arannyal áttört bíborbársony-kárpit borul, díszül, s hogy a könyveket a portól megóvjá. ¹⁾

A könyvek túlnyomó része simított fehér hártýára van írva; némelyik egyszerűbb, másik pazar, de a közönségesnél valamennyi fényesebb kiállítású. Írás és díszítés egyaránt olasz ízlésre vallanak. Kötésük fatáblára volt színes bőr, aranyos vagy csupán préselt czifrázatokkal, virágokkal; másiké színes selyem vagy színes bársony. Uralkodó színek a vörös, a viola, a barna és a kék. A fedelek közepébe az ország címere, a szív pajzson a hollóval, — ritkábban a király arczképe van bearanyozva. Kapesuk arannyal futtatott ezüst vagy réz; gyakran, mint a szegleteken is — boglárokkal, máskor a Corvin-czímert ábrázoló mesteri zománczművel.

A könyvek belsejének ragyogó ékességét látni kell, leírni bajos.²⁾ Apró festményei nagyrésze valódi műremek; valamennyi a színezés élénk pompájával bájol el. A lapok szélein, kivált a hol fejezet kezdődik: építészeti vagy kandelaberszerű díszítések emelkednek, vagy egymásba fonódó koszorúk, arabeszkek futnak végig, melyeket itt-ott egy-egy virágcsokor, gyümölesköteg vagy lombozat, boglárók s diadaljelek, madár- vagy más állatalak: sárkány, őz, nyul vagy párducz szakítanak meg. Némely könyvben a lapszéli díszítés apróbb-nagyobb miniature-öket fon körül. Egyiken a király és királyné arczképét látjuk, másikon különféle férfi- és nő-alakokat. Emitt egy-egy mythologiai fő, apró geniusok, a hét fő-erény vagy a hét szabad művészet allegorikus alakjai; amott, kivált az Attavantes festette könyveken — különös jelvények: arany méhköpű, vedres kut, arany hordócska, esucsos kövű aranygyűrű, aczél kovával, homok-óra s égteke láthatók. Sőt az ékeesebb könyvek kezdő-lapjain már jeleneteket ábrázoló képecskéket, vagy tájképeket is találunk, legelésző állatokkal. Más könyvek-nél, s ezek a legpompásabbak — a címlapok csupán képekkel vannak elborítva.

¹⁾ Naldus. I. h. 599. l.

²⁾ »Cultus librorum luxuriosissimus« — mondja egy ízben Bonfini, s kifejezésében semmi túlzás sincsen.

Mindez inkább díszítésül. Vannak azonban olyan könyvek is, melyekben a szöveget — magyarázó képek kísérik. Ilyen kivált Averulinus »Architectura«-ja, melyben a művészileg festett cím-lapok után egész sora következik a várakat, palotákat, építkezéseket és egyéb jeleneteket ábrázoló festményeknek. ¹⁾ Ilyen Volturius könyve: »De re militari,« melyben a csatákat, várostromokat, ostromgépeket és fegyvereket ábrázoló pompásnál pompásabb képek váltakoznak. Rendszerint a kezdő lap alján: középtűt, czirádákkal vagy koszorúval körülfonva, — találjuk a Magyar- és Csehország czímerével egyesített Corvin-czímert is, legalább azoknál a könyveknél, melyek Mátyás király egyenes megrendelésére készültek. Némelyiken az arragoniai, másokon az osztrák czímer is látható.

Képviselve van itt a tudományok minden ága. ²⁾ A bölcsészek, jogtudósok, történetírók, költők és philologusok munkái mellett foglalnak helyet a csillagászok vagy építészek művei; az ókori classikusok mellett a szentírás, az egyházi atyák és a többi theologusok. A könyvek száma mintegy 4—5000; értékük sok százezer forint. ³⁾

Kilépve a könyvtárból, csarnokba érünk, hol pompás művű kettős forrás-kut tűnik szemünk elé. Márvány részét Firenzében faragták, ezüst-művét itthon verték. ⁴⁾ Az épület e részében van-

¹⁾ A könyvkiállításon 211. sz. alatt.

²⁾ »A primis rudimentis ad arcem usque omnium scientiarum« — mint Oláh mondja. (I. h.)

³⁾ Csontosí szerint eddig 112 a kétségtelen Corvinák száma, 50,000 kötetre csupán a felhevült képzelet növelé a Mátyás könyvtárát. Legvalószínűbbnek a Rómer számítása látszik. (Akad. Évk. XVI. k. 1876. 29. l.) S ne feledjük, hogy a könyveket — melyek jó része folio — nem a mai módon állították fel, hanem középkori szokás szerint lapjokra fektették s így minden egyes könyv jóval nagyobb helyet foglalt el az állványon. Egyébiránt, mint Csontosí megjegyzi: »Iis sub iudice est;« ámbár szerény nézetünk szerint ez a per oly természetű, hogy inkább az ügyvéd döntheti el, mint a pontos bizonyítékokat követelő bíró. Másfelől azt hisszük, nem is az a lényeg: öt vagy tízezer kötet volt-e a Corvinában.

⁴⁾ Bonfini e helye nem egészen világos: »... A Danubii parte aedicularum statuit, hydraulicaeque organis, item sacro fonte duplici marmoreo et argenteo decoravit; collegium adiecit honestissimum sacerdotum; supra

nak elhelyezve a vízművek is, melyek a palota kutjait ivóvízzel ellátják. A budai erdős hegyekből szurkozott ón-csőveken vezetnek ide egy kristály-tiszta forrást, minthogy maga a mészkőből álló Várhegy vízben teljesen szűkölködik. ¹⁾

Nincs távol e helytől a *kincstár, ruha- és fegyvertár*, — szintén a földszinten. Gazdagság, műízlés és fény egyesülnek benne. Midőn 1483-ban a pápa követe itt járt, Mátyás bemutatatta neki kincstárát is. A követ, ki a királyt a folytonos háborúk miatt szegénynek hitte, elálmélkodott azon a kincshalmazon, a mit ő itt arany és ezüst asztali edényekben, gyöngyökkel és drágakövekkel hímzett ruhákban, szőnyegekben, mindenféle ékszerekben, templomi és más drágaságokban felhalmozva látott. Az egész nem lehetett volna felrakni 50 társzékérre. ²⁾ Mi e kincsekről már akkor beszéltünk, mikor használatra előkerültek.

S ezzel, a mennyire vezetőink a kutfők megengedék, végig jártuk Mátyásnak fejedelmi fényű budai palotáját. Ehhez csatlakoznak még a Várhegynek Duna felől való oldalán és tövében a nagy-szerű királyi istállók, ³⁾ a másik oldalon pedig az *udvari kertek*.

A csonkatorony melletti főkapun kiérve, balra tartunk s nemsokára szemünk elé tárul a Várhegy nyugati oldalán s lent a völgyben elterülő gyönyörű liget. Gondosan ápolat kövecses uta-

Bibliothecam statuit . . . « etc. Az látszik, hogy e kut és a papi collegium alatt, a könyvtár fent volt, s hogy maga a kut nem kettő, hanem *kettős*; talán oly módon, mint a palota főudvarán láttuk. Naldus sem beszél határozottan; de viszont ő sem mondja: »duae fontes,« hanem a költeményben »binos fontes«, a levélben »gemini fontes.«

¹⁾ A vízvezetést és vízműveket Bonfini említi; a helyet, a honnan vezették — így határozza meg: »per octo fere stadia« s így az nem lehet más, mint valamelyik budai hegy. (Egy stadium: 125 lépés; 8 stadium: 330 öl.) A törökök a Duna szennyes vizét isszák, de már a XVIII. század elején ismét a budai hegyekből nyeri a Vár csőveken át a forrásvizet. (Rupp. I. m. 214. l.) E magas hegyekről az alacsonyabb Várhegyre könnyebb is volt azt feltoladni, mint a mélyen fekvő Dunából.

²⁾ Katona. Hist. Crit. IX. 503. l. Thuróczi is beszél a kincstárról. (I. h. 480—481. ll.)

³⁾ Az egykorúak nem említik, csupán a későbbi utazók. (Pl. Joh. Bocatius, Commentatio epistolica de legatione sua §. XX. Bélnél: Adparatus etc. 332. l.)

kon ¹⁾ és lépcsőkön haladunk lefelé. Már messziről feltűnik egy pompás épület, s közel jutva, egyszerre csillogó márványból épült palota előtt állunk. Előcsarnoka mozaikkal kirakott oszlopokon nyugszik, belőle érczandelaberek ágaznak ki. Ajtai mint a római diadalkapuk; ebédlő-termei, háló-szobái, a mennyezetek, falak és ablakok oly szépek, hogy a leghiresebb ó-kori épületekkel — a melyeknek mintájára épült — vetekszik. ²⁾

Odább haladunk. A tekervényes utak most tarka virágú rétek, rózsa-ligetek és ibolya-ágyak, ³⁾ halastavak, díszes fasorok, lombok közé rejtett barlangok, fákból és cserjékből alkotott útvesztők mellett vezetnek el. Itt-ott sodronyból készült madárházakra bukkanunk, egyik másik oly nagy, hogy cserje-ligetek és gyümölcsfák is megférnek benne, s mindenik telve hazai és más égövi szárnyasokkal, köztök a király kedvencz madarai: a hollók. Odább ezüst-színű mázos cseréppel fedett torony-szabású épületek akadnak útunkba; mindannyi egy-egy étterem, melyekből az üvegablakokon át ⁴⁾ gyönyörű kilátás nyílik a körülfekvő tájképre. Nyaranta e termekben s a szabadba nyúló erkélyeken nyugszik meg s költi el estebédjét a királyi pár. ⁵⁾

A pesti mezőkön is hasonló gyönyörű kerteket tart Mátyás, ⁶⁾ hol gondokba fáradt lelkét szokta időnkint megpihentetni. Hasonlókép Budán a sóház mellett. De legregényesebb a budai hegyek közt épített pompás nyárilak, erdős hegyoldalon, csörgedező patakok mellett, nagyszerű vadaskertekkel. ⁷⁾ Nyéknek hívják; a királynak ez a legkedvenczebb helye az üdülésre, szórakozásra. ⁸⁾ Mértföldekre menő járó-földön csak itt-ott van némi tisztás, hová sütkérezni jár ki az erdei vad, — a többi merő rengeteg, igazi ős-

¹⁾ »Lithostrata.« Bonfini.

²⁾ Bonfini, (i. h.) ki itt csaknem egyedüli vezetőnk, s kit pontosan követünk. (632. l.)

³⁾ Naldus I. h.

⁴⁾ »... Cum vitreis specularibus...« Bonfini.

⁵⁾ »... In quibus coenationes... Nihil putes amoenius...« (Bonf.)

⁶⁾ »... ne minore quidem amoenitate, delectabile...« (Bonfini. 632. l.)

⁷⁾ Bonfini szerint: »vivaria«; Oláh szerint: »feraria.«

⁸⁾ A mai Sváb- és Jánoshegy, általában a lipótmezei hegyek környéke. Innen vezették a vizet is a budai udvartartás számára.

erdő még, telve a vadak mindenféle nemével, fajával. Fejedelmi mulatság bennök vadászni, s ki tenné ezt örömecebb, mint a katonás szíví nagy király! Még évszázadok mulva is felismeri a hagyomány az ő nemes alakját, emlegeti kalandjait, udvari kíséretének fényét, zaját. ¹⁾ Nagy terjedelmű majorság csatlakozik a nyéki nyaralóhoz, melyben a szelíd állatok különböző fajait bőségben tenyésztik. ²⁾ A budai udvartartás számára nagyrészt innen kerül ki a tej, vaj, hus; valamint a Duna mentén gondosan ápolt udvari halastavakból a szükséges halmennyiség. ³⁾

Természetes melegfürdők is tartoznak a budai királyi udvarhoz. A Gellért-hegy tövében bugyogó forrásokra építvék, bel-sejők tiszta veresmárvány. ⁴⁾

Innen *Visegrádra* térünk, a királyi udvartartásnak másik fényes székhelyét megtekinteni. Mintegy öt mértföldnyi utat kell megtennünk a Dunán. Már messziről szemünkbe ötlük a hegytetőn épült erős fellegvár. Az ország szent koronáját őrzik ott. ⁵⁾ Tőle alacsony kőfal fut alá egy másik, bástyákkal megrakott erődhez: ez az ugynevezett vizivár. Emez építmények védelmezik a hegy alján elterülő udvart és kerteket. Árnyat adó fasorok fogadnak bennünket, a mint a Dunaparton kiszállunk. ⁶⁾ Mintegy kétszáz lépésnyire haladunk, midőn kibukkan a sétány fái közül a homlokzatával keletre néző nagyszerű királyi lak. Magas hegyek tövében fészlik. Körülte gonddal művelt gyümölcsösök és szőlős-kertek terülnek el, égaljunk minden gyümölcsét bőven szolgáltatva a királyi udvartartás számára; odább nyugaton pedig — a hová csupán a fellegvárból láthatunk el — napi járó földekre terjedő,

¹⁾ Oláh. Hungariájában szép rajzot ad róla. (I. h. 9. l.)

²⁾ »Magna quoque hic cicurum copia.« Bonf. I. h. Ugyanitt Szilágyi Erzsébet asszonynak is van terjedelmes majorsága, csinos nyári lakkal. (Orsz. Lltár. Dl. 15771.)

³⁾ Bonfini Morellinél. I. h.

⁴⁾ Schweiger. I. m. 26. l. Wernher »De admirandis Hungariae aquis« (Schwandtnernél. III. 308. l.) »infra arcem regiam« helyezi e királyi fürdőket; Oláh a Gellért-hegy tövére. (I. h. 9. l.)

⁵⁾ Ranzani. I. h. 547. l.

⁶⁾ Oláh: Hungariájában (Bélnél. 11. l.) kivált a várkastély környékéről ad részletesebb rajzot. Bonfini kiegészíti. (Morellinél. I. h. 406. és köv. ll.)

kisebb-nagyobb vadakban bővülködő rengetegek, — kínálkozva a vadüzésre.

A palotát Mátyás építé újra, nem kímélve a költséget, hogy a már mult századi nagy elődei által is királyivá alkotott épületeket kora szellemének és fejedelmi ambíciójának megfelelően ékesítse fel és nagyobbítsa meg. ¹⁾

Tudós vezetőnk, a következő században esztergomi érsek: Oláh Miklós, hazánk emez elárvult korának szegénységén megszorodva — lelkesedéssel ábrándozik egy nem rég mult idő nagyságán, melynek fényes emlékeit ime romlaðozni látja; s a leverő jelenért a szép és nagy alkotásokkal teljes multban igyekszik kárpótlást szerezni. Bejárta a kontinens nagy részét, lakta a külföld legszebb városait, de hasonló bájos fekvésű, hasonló fényvel és díszszel épült palotát nem látott sehol. Csupán a párisi parlament házában van egyetlen díszterem, mely pazar ékítményeire nézve a visegrádi termék fényéhez fogható. S ha a castellai püspök-követ földi paradicsomnak nevezi, — ha egy Bonfini római eszejárásához képest Lucullus híres kélakáival és kereteivel is a Mátyás előnyére hasonlítja össze Visegrádot, — ebből csak az látszik, hogy emez egykorúak is hasztalan keresték a szót bámulatuk kifejezésére. ²⁾ Minő lehetett a kép, melynek ilyen foglalatja volt!...

A mint a kapun belépünk, azonnal szemünk elé tárúlnak a palota pompás kertjei: lent a völgyben s fent a hegy oldalán. Az alsót tekintjük meg előbb. Kövecses utak kanyarognak gonddal ápoltságú pázsitok s a kertészet minden művével, a virágok különféle fajáival megrakott ágyak között. ³⁾ E kertnek magas dombhát vet határt, melynek oldalait merész íveken nyugvó, négyszögű terméskövekből rakott falak védik a leomlástól. E boltívek közt láthatjuk a hegybevéjt udvari pinczék és raktárak bejáratát. A dombhátra negyven széles lépcső vezet fel. E hely — függő kert-

¹⁾ Galeotti. I. h. 230. I. Bonfini. Decades. 633. I., hol rövidebben ír Visegrádról.

²⁾ A castellai követ jelentése. (Katona. Hist. Crit. IX. 522. I.) Visegrádról keltez egy levelet: »Ex Visegrado, paradiso terrestri.«

³⁾ Bonfini czikornyás szavakkal írja le a kertet és a kertí műveket. (Morellinél. I. h.)

nek nevezik — még bájosabb tájképet ad. ¹⁾ Itt már nem csupán a pázsitban, a virágokban gyönyörködünk, — hanem a hatalmas növésű hársakban, árnyatadó rejtekekben, s a messze nyíló pompás kilátásban is. Középen díszes művű kút ragadja meg figyelmünket. Veres márványból van faragva; köröskörül a muzsák képszoبرai díszítik, középütt pedig Cupido karesu alakja nyúlik a magasba, a mint egy márvány-tömlőn ülve, abból az üde forrásvizet kiszorítja. Csatornákon át vezetik ide e forrást a közeli hegyekből. S a viznek folytonos csobogása, a mint a Cupido tömlőjéből egy márvány-tálba, s innen az alsó medenczébe aláfolly — a bájos környezettel együtt elandalító hatása. ²⁾ Azt beszélik a vének, kik Mátyás udvartartását fénye tetőpontján látták, hogy olykor-olykor nagy ünnepélyeken, midőn ellenségein diadalt ült: fehér, majd piros bor patakzott alá a csöveken a muzsák eme kútjába. Fent a forrás útját elzárták s hordó-számra töltötték helyette a csatornába a bort. ³⁾ E helyen, a virágok és hársak közt szokott tavaszi és nyári szép időben sétálgatni a király; máskor lakomákat ült itt, vagy fejedelmi díszben külföldi követeket fogadott.

E függő-kert egyik oldalán, még magasabb hegy tövében áll a mozaik-művekkel ékes udvari kápolna. Néhány lépcső vezet fel hozzá. Orgonája ezüst-sípokkal, három oltára és szentségháza a legtisztább alabástromból, dus arany-díszítéssel, — messze földön nagyhírvék.

S ezzel elindulhatunk a több szárnyból álló palota megtekintésére. Köztük, kicsiny tér közepén még egy forrás-kutat találunk, merő alabástromból, körülvéve márvány-oszlopokon nyugvó, a nap heve ellen enyhet nyújtó díszes csarnokkal. ⁴⁾

A paloták belseje hasonlatos a budai várpalotáéhoz. Mint egy 350 terem és szoba van benne, mindenütt elkülönítve a

¹⁾ »Horti pensiles.« (Bonfini.)

²⁾ Oláh rajza. Bonfini érez-medenczét (aeneo solio), Oláh márványt említ. Külömben mindkettő homályosan ír.

³⁾ Hogy ez adat nem mese, látjuk Eschenloerből. (II. 160. l.) Olmüczben ugyanis 1469-ben a királyválasztó ünnepélyeken ugyanígy rendelkezett Mátyás.

⁴⁾ Oláh leírása után alig lehet meghatározni e kút helyét. (12. l.)

király és királyné lakosztályai. Díszes oszlopesarnokok márványkutatokkal, mikbe a vizet az említett vezeték szállítja; téli és nyári lakások éttermekkel, nappali, háló- és fürdő-szobákkal egymást váltják fel; a mennyezetek pompás faragványokkal, arany-díszítésekkel, a falak festményekkel ékesek. Az ablakok az új épületen üvegből vannak, a régieken megmaradt a selyem-fátyol,¹⁾ mely ugyan kevésbé czélszerű, de festett képeivel annál hatásosabb. Egy-egy emeleti díszteremből aranyozott márvány-erkélyre lépünk, élvezve a gyönyörű kilátást a hegyekre, kertekre s a tulsó parton elterülő Nagy-Maros városára.²⁾

Kiérve a palotából, még a Duna mentében hosszan elvonuló haltartókat, a lovagló- és küzdőteret tekintjük meg, s ezzel szemlénket befejeztük.³⁾

Kisebb jelentőségű de szintén erős vár és gyönyörűkéjlak *Tata* vára. Csak nemrég, Zsigmond idejében európai ügyeket intéztek itt; aztán a Rozgonyiak kezére került s tőlük váltotta ki Mátyás a 60-as években,⁴⁾ azonnal hozzá látván helyreállításához, melyet — mint Ranzani mondja — kitűnő munkával végre is hajtott.⁵⁾ Bonfini ítélete szerint fényre minden más várnak eléje tehető. A mi természetes is, mivel közel voltak a nagyszerű márványbányák. Négyzög-alakra épült, kettős kőfallal, tornyokkal és árkokkal. Körülte hatalmas tó terül el, mely a mint vizét kibocsátja, utjában itt-ott megpihen, s kisebb halastavakká szélesül. Ezekben aztán ezrével laknak a pontyok, csukák.⁶⁾ Köröskörül messzeterjedő gazdag vadaskert. Az épületek bent a várban Mátyás többi palotáira vallanak. Hosszu sora van itt az ebédlő-,

¹⁾ Bonfini »velum«-nak nevezi. (I. h.) Főurak inkább a selymet használták e czélra, az alsóbb rendűek olajos vásznat, papírost.

²⁾ »... marmorea et aurata podia (Páriz-Pápai szerint: erkely) prominent, unde late prospectari licet«... etc. (Bonfini. Morellinél. I. h. és Oláh. I. m. 12. l.)

³⁾ »..... Piscinae, gymnicus agón et hyppodromi praeter Danubii ripam longe producti . . .« etc. (Bonfini. Morellinél. I. h.)

⁴⁾ Lásd pl. Orsz. Lltár. Dl. 15217. Wenzel akadémiai értekezést írt róla.

⁵⁾ »Miro opera.« (Ranzani. Schwandtnernél. I. 332. l.)

⁶⁾ Oláh is dicséri. (Bélnél. 15. l.)

háló-, mulató- és fürdőszobáknak, bőkezűen feldiszítve arannyal, pompás színekkel és szobrászati művekkel. Elül tágas csarnok néz le a vár piaczára. ¹⁾

Ide vonúlt vissza udvarával a nagy király néha-néha, hogy megsokasodott bajait rövid időre elfelejtse. Az osztrák földdel való érintkezés alkalmával utba is lehetett ejteni. Legtovább Hainburg bevétele után 1483-ban tartózkodott itt, a husvét előtti bőjti napokban. ²⁾

Nincs ide távol a Duna partján fekvő *Szőny* városka, hajdan római légiók fészke, Mátyás alatt a tatái várnak mintegy tartozéka. Szemközt pedig *Komárom* város, szintén az ő díszes, nagyszerű épületeivel. Itt állomásozott a velencei híres állami díszhajó nevére keresztelt *Bucentaurus*, férfiak és nők elkülönített alvó-, ötköző- és társalkodó-szobáival, — folyvást készen az udvar számára, dunai hajós-kirándulásokra Komáromból, Tatáról akár egészen Visegrádig vagy Budáig. ³⁾

Pozsonyban is volt a királynak palotája, melyet egy olasz diplomata igen szépnek és díszesen épültnek ír. ⁴⁾ Körülte gondosan úpolt kertek terültek el, közel a város kőfalaihoz. Ezeknek közepette állt az 1467-ben alapított Vitéz-féle egyetem is. ⁵⁾ Kivált az osztrák harczok idejében tartózkodott itt sűrűn az udvar. Beatrix rendesen eme pozsonyi udvari kastélyban várja be ostromokban fáradozó férjét. Ugy látszik azonban, hogy az udvarhoz tartozó kíséret és cselédség befogadására nem birt elegendő épületekkel. Mert utóbbit a városban kénytelenek elszállásolni a lovászok és udvarnokok, kik utazások alkalmával szállást csinálni előre járnak. ⁶⁾

¹⁾ Bonfini. 633. l. A mi Bonfininál mintegy 8 sorral alább így kezdődik: »Praeterea capta Vienna, pensiles in arce hortos« etc. már világosan Bécsre vonatkozik. (V. ö. Wenzel. Tata fénykora. I. h.)

²⁾ Bonfini. 621. l.

³⁾ Bonfini. 633. l. Lacroix (Vie milit. et relig. 80. l.) hű rajzát adja a velencei *Bucentaurus*nak.

⁴⁾ Valentini Caesar. 1486-ban. (Mátyás k. d. e. III. 137. l.)

⁵⁾ Ábel. Egyetemeink a középkorban. 29., 67. és 82. ll. Pozsonyi városi számadások nyomán.

⁶⁾ Orsz. Lltár. Dl. 18413. okl.

Vajda-Hunyad váráról Mátyás idejében nem sokat beszél a hír. Eme hatalmas építmény, egykor székhelye a vitéz apának, épen a központtól való távolsága miatt nem jutott hozzá illő szerephez a királylyá lett fiú idejében. Még kevésbbé, mióta a cseh, majd az osztrák harcok beköszöntöttek, s a királynak mindig a nyugat felé eső várpaloták estek utjába. De azért nem feledkezett meg róla, sőt jeles építményekkel gazdagította. ¹⁾ Midőn pedig utja Erdélybe vezeté, bizonyára örömet felkereste, s ekkor aztán a hollós családi fészek — mint a dicső apa idejében — ismét visszhangzott a katonák és udvaroncok lépteinek zajától. ²⁾

Hasonló sorsban részesült *Diós-Győr* is, hajdan fényes mulató- sőt néha székhelye a lengyel ügyekkel annyit bajoskodó Nagy-Lajos királynak. Mátyás inkább csak akkor látogatta meg, ha magány után vágyott, vagy vadászatokkal akarta testét-lelkét fel-frissíteni. ³⁾ Később Beatrix királyné birtokába ment át, s ezóta — mint Oláh Miklós írja — még inkább az üres várfalaknak énekeltek az erdő madarai, susogtak a fák lombjai, és csevegtek a patakok. ⁴⁾

Mátyás uralkodásának utolsó éveiben az udvartartás *egyik* székhelye Bács város vala. De nem abban az értelemben mint Budavár. Meghódítván és békekötés nélkül, folytonos harcok és alkudozások között birtokolván Mátyás Alsó-Ausztriát, e birtoklás biztosítására szükségesnek látta Bécset, mint e tartomány fővárosát katonailag megszállani. De e megszállás nem volt ellenséges, sőt minél békésebb igyekezett lenni, hogy minél állandóbb is lehessen. Ezért tartózkodott ő e városban személyesen is oly gyakran, és rövid időközökben oly sokáig; magával vivén — mint szokta — nemcsak zsoldosai javát, hanem budai udvarának mozgó részét is. Azt hitte, hogy ha fukar császár helyett bőkezű királyt

¹⁾ Lásd: Schmied V. Die Stamburg der Hunyade, és Arányi L. Vajda-Hunyad vára. Pozsony. 1867.

²⁾ Mátyás 1467., 1471. és 1481-ben járt Erdélyben.

³⁾ 1461., 1471., 1473., és 1478-ban járt itt. (Wenzel Gusztáv. Diósgyőr egykori történelmi jelentősége. Akad. Értek. 1873.)

⁴⁾ Oláh Miklós regényes rajzot ad róla. (Lásd. I. h. 21—22. l.)

kapnak a bécsiek, majd jobban megsímúlnak az idegen járomhoz. Mert akkor is jól tudták már, minő hatással van a költekező udvar egy-egyszékváros anyagi felvirágzására. Hogy eredményt csak félig-meddig ért el, annak más egyéb volt az oka. Tény, hogy az ő s Budát e hosszas bécsi tartózkodások alatt elhanyagolta, — a nélkül hogy ideje avagy csak akarata is lett volna fő-székvárosi állásából elmozdítani. ¹⁾

De Budának volt oka a féltékenykedésre, ²⁾ mert Bécs mint város nagyobb és fejlettebb nála. Ranzani bámulva írja le híres egyetemét, melyet sok magyar ifjú is látogat, nagyszerű borpinczét, kövezett utczáit; Bonfini pedig pompás templomait, különösen a már akkor is híres, ritka művészettel épült Szt.-István-templomot, a város nagyszerű lyceumait, erődítéseit, a pompás középületeket, s kivált a belváros üvegablakos lakóházait, palotáit. Az utcák, a terek fákkal ültetvék be, azt hinné az ember: erdőben jár. Pedig rakva vannak drága boltokkal; a város környéke pedig szőlőskertekkel, gyümölcsösökkel, gazdag városkával, a hegyoldalak kellemes fekvésű nyaralókkal. A háboru előtt 50,000-nél több lakosa volt, pedig a csecsemőket és gyermekeket meg sem számolták. ³⁾

Mátyás szépérzéke és építő szenvedélye itt sem tagadta meg magát. Alig hogy bevette Bécsset, — mint más helyet, a hol állandóbban tartózkodni szokott — ezt is elkezdé szépíteni. A várban függő és más kerteket építtetett, márvány-kutakkal, melyekbe csöveken át messziről folyt a víz; madárházakkal, árnyas

¹⁾ »Residentia principalis regis« — mondja a pápai nuncius Budáról. (Kovachichnál. I. h. 18. l.) Az az adat, hogy pl. Mátyás 1489-ben a királyi kincseket Bécsbe szállíttatta, (Bonfini. 648. l.) mit sem bizonyít e város főszékhelylyé tétele mellett. Más alkalommal is gyakran megtörtént ez, ha a király valamely nem magyarországi városban akart királyi méltóságához illő fényű ünnepélyt rendezni. Így pl. az olműezi ünnepély alkalmával aligha teljesen ki nem ürült a budai kincses-ház. Hogy pedig Mátyás épen Bécsben halt meg, ez semmi egyéb egyszerű véletlennél.

²⁾ Heltai szerint meg is tette. (Magy. Krón. II. dar. 244. l.)

³⁾ Bonfini. 558., 593. és 594. l. Ranzani. Schwandtnernél. II. 674. l. Aeneas Sylvius. Kollárnál: Analecta Vindobon. II. 8. l.

ligetekkel, verőfényes csarnokokkal, melyeket még bájosabbakká tett az oldalukon felfutó szőlőbokor. A kőfalakra körös-körül folyosókat rakatott, — ékességül és sétat helyül is egyszersmind. Sőt »Traján császár példájára« ugyanitt egy óriási dunai hid építéséről is gondolkozott. ¹⁾

Állandóbb lakásául külön palotát rendezett be, a három utczára néző ugynevezett »Hasenhaus«-t, Bécs legnagyobb házai egyikét. Kívül tornyokkal, erkélyekkel látta el, kápolnát építtetett melléje, — belül pompásan feldíszítteté. ²⁾ Míg ez elkészült, más házakban lakott. ³⁾ A császárok lakását, bár bevonulta előtt kiszellőztették és kitisztogatták számára a bécsi polgárok, ugy lát-szik — nem sokat háborgatá. ⁴⁾

¹⁾ 633. l. és Morellinél. I. h.

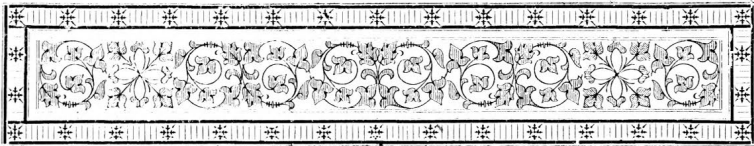
²⁾ A Kärtnerstrassen, a Weihburggasse bejáratával szemközt. (Schober. I. m. 104. l.)

³⁾ A mai Pálffy-palotában (Józseftér 6. sz.) és a Harnisch házban. (Weiss. Gesch. von Wien. I. 162. l.)

⁴⁾ Schober. I. m. 95. l.

BEFEJEZÉS.

FIZZEL bevégeztük leírásunkat: a Mátyás udvaráról.

Láttuk: gazdag volt a király, mint király és mint magán ember egyaránt. Szerzett jövedelmet, évenként oly nagyot, a milyenről elődei nem is álmodtak, a milyenre közvetlen utódai csak ábrándjukban, mint valami mesebeli kincsre gondolhattak vissza. S ámbár katonái és háborui roppant összegeket emésztettek fel, jutott e jövedelmekből udvartartásra is elég. Legalább az eredmény ezt mutatja.

Mert láttuk: népes volt udvara. A kancellártól kezdve le az utolsó szolgáláig százával zsibong benne az udvari nép; köréje gyűlnek udvarukkal a főpapok és világi nagyurak, mint a vasmorzsa a mágneshez, tőle várva ragaszkodásuk árán, személy szerint s az ország részére is minden jót. Ide vándorolnak a külföldiek: a sok tudós, művész és mester, hogy melegedjenek az udvar

verőfényén, vagy hogy testet adjanak a király nagy terveinek, egy idegen de magas cultura meghonosításában. Inkább, mint Európa közepén bármely más udvarba, ide jönnek össze a külföldi követekek és diplomaták, családi, politikai és vallási ügyekben, küldöik hódolatát vagy legalább tiszteletét hozva az eretnek- és pogány-üldöző, császár-verő hies király számára. Nyomukban az ügynökök és futárok serege.

Láttuk: mily pompázó az udvar ünnepi köntösében, mennyire kedveli és mutogatja a drágát mindenben, a mi a külső megjelenésre tartozik; kivált külföldiek előtt. Bók is, de igazság is, a mit ellenfele Ulászló cseh király mondott Mátyásnak az olmuői ünnepélyen: »Felség! bajos diadalmaskodni oly királyon, a ki ennyi kincsesel bir.«

Láttuk izléses pompáját székhelyén és másutt épült palotáinak, melyeket épen a kik az új civilisatio hazájából jöttek: az olaszok csodálnak meg legjobban. Mint a castellai püspök, ki elragadtatva mondja a budai palotáról: »sem nagyobb sem pompásabb nincs Itáliában!«

Viszont láttuk: eleinte magyarosabb az udvar, de egyszersmind szűkebb a látköre. Fokonkint tágul a cseh háboruk beköszöntével; de egyszersmind veszt is magyaros jellegéből. Divatos európai, későbben kivált olasz szokásokat vesz fel, — életmódban, külsőségeiben. Műveltebbé és finomabbá is lesz, midőn a classicus műveltség tanyát üt benne. De azért idegen emberek, idegen szokások és idegen műveltség mindvégig megérik ellenálló és átalakító erejét, melynek még a királyné is hódolni kénytelen.

Felötlő tulajdonai egyuttal hibái is. Az a magas színvonal,

a ragyogás, a gazdag de erőszakolt jövedelmek. Mindez Mátyással támadt, vele nőtt; az ő személyéhez tapadt elválhatatlanul, tehát az ő életével — bukott is. Alig hunyta le szemcseit a lángeszű király, azonnal beállt a visszahatás. Néhány év, s utódának: egy *magyar királynak* alig van betevő falatja! Néhány évtized, s nincs magyar királyi udvartartás többé: sem fényes, sem fénytelen!

Ezért emlegetjük oly gyakorta a Mátyás udvarát; ennek fénye verődik be a századokra nyúló hajnaltalan éjszakába.....

